

CZAS NA BEZPIECZEŃSTWO MISCELLANEA

CZĘŚĆ PIERWSZA

**TIME
FOR SECURITY
MISCELLANEA**

PART ONE

Redakcja naukowa

**Hanna Sommer
Wojciech Sokołowski
Jacek Fabisiak
Grzegorz Zakrzewski**

**OFICyna
WYDAWNICZA**
POLITECHNIKI RZESZOWSKIEJ

Wydano za zgodą Rektora

Redaktor naczelny
Wydawnictw Politechniki Rzeszowskiej
dr hab. inż. Lesław GNIEWEK, prof. PRz

Recenzent
prof. dr hab. Mariusz ZIELIŃSKI

Koncepcja wydawnictwa i redakcja
dr Hanna SOMMER; dr Wojciech SOKOŁOWSKI
dr hab. inż. Jacek FABISIAK, prof. AMW; dr inż. Grzegorz ZAKRZEWSKI, prof. PSW

Konsultacja
prof. dr hab. Krzysztof ROKIĆIŃSKI; dr hab. Jarosław TESKA, prof. AMW
kmdr dr hab. Bartłomiej PĄCZEK, prof. AMW

Publikacja bez korekty w Wydawnictwie, odpowiedzialni za korektę
dr Hanna SOMMER; dr Wojciech SOKOŁOWSKI
dr hab. inż. Jacek FABISIAK, prof. AMW; dr inż. Grzegorz ZAKRZEWSKI, prof. PSW

Konsultacja językowa
dr Edyta ŁOŃSKA (angielski)

Redaktor statystyczny
dr Tomasz KOSTECKI

Okładka
Grzegorz ZAKRZEWSKI (projekt), Hanna SOMMER (grafika)
Na okładce wykorzystano zdjęcie zegara z sektorami ciszy radiowej ze zbiorów
Akademii Marynarki Wojennej – Fot. Krzysztof MIŁOSZ

*bezpieczeństwo, cyberprzestrzeń, kultura bezpieczeństwa, społeczna odpowiedzialność, bezpieczeństwo
socjalne, bezpieczeństwo międzynarodowe, bezpieczeństwo narodowe, zarządzanie kryzysowe,
zbiory rozmyte, logika rozmyta, sterowniki rozmyte, praca zdalna, bezpieczeństwo społeczne
safety, cyberspace, safety culture, social responsibility, social security, international security, national
security, crisis management, administrative division, the law on crisis management, crisis management,
fuzzy sets, fuzzy logic, fuzzy controllers, remote work, social security*

p-ISBN 978-83-7934-674-5, e-ISBN 978-83-7934-675-2

© Copyright by Hanna SOMMER, Wojciech SOKOŁOWSKI
Jacek FABISIAK, Grzegorz ZAKRZEWSKI
Rzeszów 2023

SPIS TREŚCI

Wstęp	11
-------------	----

CZĘŚĆ PIERWSZA PRZEMIANY SPOŁECZNO-KULTUROWE WOBEC WSPÓŁCZESNYCH WYZWAŃ BEZPIECZEŃSTWA

Rozdział 1. <i>Hanna Sommer, Hubert Sommer, Grzegorz Zakrzewski</i>	
Redefinicja oceny kultury cyberbezpieczeństwa przez młodzież Podkarpacia	21
1.1. Wprowadzenie	22
1.2. Pojmowanie cyberprzestrzeni	24
1.3. Kultura cyberbezpieczeństwa	26
1.4. Prakseologia pedagogizująca cyberprzestrzeni	28
1.5. Badania własne	30
1.6. Zakończenie	39
Rozdział 2. <i>Zbigniew Witaszek</i>	
Kultura bezpieczeństwa ekologicznego w społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR)	45
2.1. Wprowadzenie	45
2.2. Kultura bezpieczeństwa ekologicznego w obszarze CSR	46
2.3. Etyka biznesu. Etyka zawodowa i społeczna w CSR	48
2.4. Obszar „środowisko” w świetle PN-ISO 26000 oraz Celów Zrównoważonego Rozwoju (SDG)	50
2.5. Analiza dobrych inicjatyw CSR w Polsce w obszarze „środowisko” na podstawie raportów „Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki” w latach 2019-2022	52
2.6. Zakończenie	57
Rozdział 3. <i>Sławomir Stanisław Dębski</i>	
Kultura bezpieczeństwa klimatycznego w społecznej odpowiedzialności biznesu	61
3.1. Wprowadzenie	61
3.2. Klimat jako narzędzie w warunkach wojny 5-generacji	62
3.3. Niszczenie natury przez rząd Hiszpanii	65
3.4. Przykładowe rozwiązania klimatyczne UE w warunkach społecznej odpowiedzialności biznesu	66
3.5. Zakończenie	68

**CZĘŚĆ DRUGA
BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE I PORZĄDEK
PRAWNY PAŃSTWA**

Rozdział 4. *Joanna Leska-Ślęzak, Jarosław Ślęzak*

Strategie rozwiązywania problemów społecznych a bezpieczeństwo socjalne na przykładzie Trójmiasta	73
4.1. Wprowadzenie	73
4.2. Problemy społeczne mieszkańców Trójmiasta	75
4.3. Analiza SWOT w zakresie bezpieczeństwa społecznego mieszkańców Trójmiasta	78
4.4. Bezpieczeństwo socjalne społeczności lokalnej Gdańska, Sopotu i Gdyni	85
4.5. Zakończenie	89

**CZĘŚĆ TRZECIA
HISTORYCZNE ASPEKTY POLSKIEJ POLITYKI
BEZPIECZEŃSTWA**

Rozdział 5. *Adam Czarnecki*

"Rozejm na 20 lat", czyli system bezpieczeństwa międzynarodowego w Europie doby ładu wersalsko-waszyngtońskiego	93
5.1. Wprowadzenie	93
5.2. Wielka Wojna – przyczyny i międzynarodowe reperkusje	94
5.3. Liga Narodów i jej znaczenie	98
5.4. System wersalsko-waszyngtoński – próba oceny	101
5.5. Zakończenie	104

**CZĘŚĆ CZWARTA
ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE JAKO ELEMENT
BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA**

Rozdział 6. *Wojciech Sokółowski*

Rozmyta koncepcja systemu zarządzania kryzysowego	109
6.1. Wprowadzenie	109
6.2. Prakseologiczny system zarządzania kryzysowego	110
6.3. Elementy teorii zbiorów rozmytych	112
6.4. Cele i zasadnicze przedsięwzięcia etapizacji zarządzania kryzysowego	114
6.5. System zarządzania kryzysowego jako wielopoziomowy sterownik rozmyty	117
6.6. Zakończenie	119

CZĘŚĆ PIĄTA
TECHNOLOGIE INFORMACYJNE A BEZPIECZEŃSTWO

Rozdział 7. *Tomasz Kostecki*

Praca zdalna a poziom bezpieczeństwa społecznego w świetle nowelizacji

kodeksu pracy	125
7.1. Wprowadzenie	125
7.2. Bezpieczeństwo społeczne, istota i znaczenie	127
7.3. Praca zdalna. Dar czy przekleństwo współczesnej technologii?	130
7.4. Ewolucja pracy zdalnej w obiektywie regulacji prawnych	136
7.5. Wymiar społeczny pracy zdalnej z perspektywy bezpieczeństwa	141
7.6. Zakończenie	144
 Zakończenie	 149
 Noty o autorach	 157
 Noty o konsultantach	 163
 Z wydawniczej półki poleca: Andrzej Makowski	 167
 Z wydawniczej półki poleca: Jarosław Michalak	 171

TABLE OF CONTENTS

Introduction	15
--------------------	----

PART ONE SOCIAL AND CULTURAL TRANSFORMATIONS AGAINST MODERN SECURITY CHALLENGES

Chapter 1. <i>Hanna Sommer, Hubert Sommer, Grzegorz Zakrzewski</i> Redefining the assessment of cybersecurity culture by the youth from the Subcarpathian Voivodeship	21
1.1. Introduction	22
1.2. Understanding cyberspace	24
1.3. Cyber security culture	26
1.4. Pedagogical praxeology of cyberspace	28
1.5. Own research	30
1.6. Conclusion	39
Chapter 2. <i>Zbigniew Witaszek</i> Ecological safety culture in corporate social responsibility (CSR)	45
2.1. Introduction	45
2.2. Culture of ecological safety in the area of CSR	46
2.3. Business ethics. Professional and social ethics in CSR	48
2.4. The area of „environment” in the light of PN-ISO 26000 and the Sustainable Development Goals (SDG)	50
2.5. Analysis of good CSR initiatives in Poland in the area of „environment” based on the reports „Responsible business in Poland. Good practices” in 2019-2022	52
2.6. Conclusion	57
Chapter 3. <i>Stawomir Stanisław Dębski</i> Culture of climate security in social business responsibility	61
3.1. Introduction	61
3.2. Climate as a tool in the conditions of 5th generation war	62
3.3. Destruction of nature by the Spanish government	65
3.4. Examples of EU climate solutions in the conditions of corporate social responsibility	66
3.5. Conclusion	68

PART TWO
SOCIAL SECURITY AND THE LEGAL ORDER OF THE STATE

Chapter 4. <i>Joanna Leska-Ślęzak, Jarosław Ślęzak</i>	
Strategies of solving social problems and social security on the example of the Tri-City	73
4.1. Introduction	73
4.2. Social problems of the Tri-City residents	75
4.3. SWOT analysis of social security of Tri-City residents	78
4.4. Social security of the local community of Gdansk, Sopot and Gdynia	85
4.5. Conclusion	89

PART THREE
HISTORICAL ASPECTS OF THE POLISH SECURITY POLICY

Chapter 5. <i>Adam Czarnecki</i>	
“An armistice for twenty years”, or the international security system in Europe during the era of the Versailles-Washington order	93
5.1. Introduction	93
5.2. The Great War – causes and international repercussions	94
5.3. The League of Nations and activities	98
5.4. The Versailles-Washington system – an evaluation attempt	101
5.5. Conclusion	104

PART FOUR
CRISIS MANAGEMENT AS A PART OF NATIONAL SECURITY

Chapter 6. <i>Wojciech Sokółowski</i>	
Fuzzy concept of crisis management system	109
6.1. Introduction	109
6.2. Praxeological crisis management system	110
6.3. Elements of fuzzy set theory	112
6.4. Objectives and basic undertakings of crisis management stages	114
6.5. Crisis management system as a multilevel fuzzy controller	117
6.6. Conclusion	119

PART FIVE
INFORMATION TECHNOLOGIES AND SECURITY

Chapter 7. <i>Tomasz Kostecki</i>	
Remote work and the level of social security in reference of the amendment labor code	125
7.1. Introduction	125
7.2. Social security, essence and meaning	127
7.3. Remote work. The gift or the curse of modern technology?	130

7.4. Evolution of remote work in the lens of legal regulations	136
7.5. The social dimension of remote work from a safety perspective	141
7.6. Conclusion	144
Conclusion	153
Notes on the authors	157
Notes on the consultants	163
Recommendations from the publishing shelf: Andrzej Makowski	167
Recommendations from the publishing shelf: Jarosław Michalak	171

WSTĘP

Przed Państwem kolejna publikacja poświęcona szeroko rozumianej dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie: *Czas na bezpieczeństwo. Miscellanea – część pierwsza*. Otwiera ona drugą serię monografii wydawanych przez Oficynę Wydawniczą Politechniki Rzeszowskiej. Żywimy nadzieję, że podobnie jak poprzedni trzyczęściowy cykl wydawniczy – *Funkcje bezpieczeństwa*, spotka się również z dużym zainteresowaniem ze strony czytelników. Pierwsza seria wydawnicza została zapoczątkowana w roku jubileuszu 200-lecia urodzin Ignacego Łukasiewicza – patrona Politechniki Rzeszowskiej i setnej rocznicy powstania Akademii Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni. Natomiast rok wydania pierwszej części z kolejnego cyklu związany jest z jubileuszem 30-lecia Wydziału Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej. Zostało to podkreślone na okładce niniejszej monografii, na której znalazł się również zegar jako symbol permanentnych zmian zachodzących w środowisku bezpieczeństwa. Zwrócenie uwagi na czynnik czasu jest celowe, a główną intencją przyświecającą takiemu podejściu jest uświadomienie dynamicznego (procesowego) charakteru bezpieczeństwa i podkreślenie faktu, że nie jest ono dane raz na zawsze i wymaga stałych zabiegów utrzymujących jego pożądaną poziom.

Monografia łączy wyniki badań naukowych prowadzonych przez teoretyków oraz praktyków pochodzących z różnych krajowych ośrodków naukowych. W grupie tej znajdują się zarówno czynni lub pozostający w rezerwie oficerowie i funkcjonariusze, jak i osoby cywilne ze środowiska uczelni wyższych. Można postawić tezę, że niektórzy autorzy już na stałe wpisali się w serię wydawanych publikacji, nie mniej zachęcamy kolejnych naukowców do przedstawiania wyników własnych badań. Ta heterogeniczność zainteresowań naukowych poszczególnych autorów, różne środowiska naukowe, inne doświadczenia zawodowe są niewątpliwym walorem tej i poprzednich monografii. Ta różnorodność powoduje w konsekwencji, że macie Państwo przed sobą ciekawe i wielowątkowe źródło wiedzy z zakresu bezpieczeństwa, które powinno zainteresować szerokie grono odbiorców.

Za cel monografii redaktorzy naukowcy przyjęli kontynuację wieloaspektowej analizy problematyki bezpieczeństwa zapoczątkowanej w minionym roku.

Monografia została opracowana w układzie siedmiu artykułów zgrupowanych w pięciu częściach, poprzedzonych wstępem redaktorów naukowych i podsumowanym syntetycznym zakończeniem. Analogicznie jak w poprzedniej serii wydawniczej, w końcowej części zamieszczony został rozdział „Z wydawniczej półki”, a całość monografii dopełniają noty biograficzne autorów oraz spis współpracujących konsultantów naukowych i językowych.

Monografię otwiera część pierwsza, w której poddano analizie przemiany społeczno-kulturowe wobec współczesnych wyzwań bezpieczeństwa.

W rozdziale pierwszym Hanna Sommer, Hubert Sommer, Grzegorz Zakrzewski dokonali analizy wybranych aspektów bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni z perspektywy grupy młodych ludzi studiujących na Podkarpaciu. Cyberprzestrzeń postrzegana jest jako jeden z elementów sztucznego środowiska, w którym funkcjonuje człowiek. Autorzy rozdziału do opisanego cyberprzestrzeni zastosowali kryteria wykorzystywane do scharakteryzowania naturalnego środowiska człowieka, gdzie zasadniczym elementem spajającym są relacje między biocenozą a siedliskiem, stanowiące element przepływu energii. Główną metodą wykorzystaną w procesie badawczym był sondaż diagnostyczny. Pozwolił on wyciągnąć wiele interesujących wniosków. Co warto podkreślić, respondenci postrzegają cyberprzestrzeń jako jeden z kluczowych elementów środowiska ich życia. Wskazują wiele różnych zagrożeń oraz miejsce cyberprzestrzeni wśród innych elementów ich otoczenia.

Z kolei Zbigniew Witaszek w rozdziale drugim podjął się tematyki związanej z bezpieczeństwem ekologicznym związanym z prowadzeniem działalności biznesowej. Wyjaśnił na czym polega kultura bezpieczeństwa ekologicznego oraz czym jest etyka biznesu, etyka zawodowa i etyka społeczna w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu. Zasadniczą częścią rozdziału jest wskazanie miejsca bezpieczeństwa ekologicznego w biznesie w kontekście zagrożeń dla trwałego rozwoju oraz zachowania środowiska naturalnego człowieka na poziomie koniecznym do przetrwania i rozwoju ludzkości. W tym celu wykorzystano analizę dobrych inicjatyw CSR w Polsce w obszarze „środowisko” na podstawie raportów „Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki” w latach 2019-2022.

Pierwszą część monografii zamyka rozdział autorstwa Sławomira Stanisława Dębskiego, który, podobnie jak autor wcześniejszego rozdziału, prowadził badania w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu, ale analizował kwestie związane z bezpieczeństwem klimatycznym. Zwraca on uwagę na fakt, że zagrożenia współczesnej cywilizacji agregują sytuacje wcześniej niespotykane, co powoduje konieczność podjęcia działań zapobiegawczych oraz przywracających, o ile to możliwe, pożądany stan środowiska naturalnego. Swoje rozważania rozpoczyna od przedstawienia klimatu jako jednego z narzędzi wykorzystywanych w warunkach wojny 5 generacji. Na przykładzie Hiszpanii omawia jeden ze sposobów niszczenia środowiska naturalnego, a posługując się inicjatywami UE charakteryzuje przykładowe rozwiązania klimatyczne leżące w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu.

Drugą część monografii, dotyczącą bezpieczeństwa społecznego i porządku prawnego państwa, rozpoczyna rozdział czwarty autorstwa Joanny Leskiej-Ślęzak i Jarosława Ślęzak, którzy poruszyli zagadnienia związane z bezpieczeństwem społecznym na przykładzie Trójmiasta. W tym kontekście omówiono problemy społeczne mieszkańców Trójmiasta oraz trójmiejskie strategie rozwiązywania tych

problemów, które wpisują się w politykę spójności Unii Europejskiej. Na poziomie krajowym strategie miast Gdańska, Sopotu i Gdyni pozostają spójne z Raportem Polska 2030. W rozdziale przedstawiono także wyniki analizy SWOT w zakresie bezpieczeństwa społecznego mieszkańców Trójmiasta oraz zidentyfikowano i przedstawiono rozwiązania (programy) podnoszące poziom bezpieczeństwa socjalnego mieszkańców trójmiejskiej aglomeracji.

Kolejna, trzecia część monografii na temat historycznych aspektów polskiej polityki bezpieczeństwa, obejmuje rozdział piąty, którego autorem jest Adam Czarnecki. Omówiono w nim system bezpieczeństwa międzynarodowego w Europie doby ładu wersalsko-waszyngtońskiego. Ocenę tego systemu poprzedzono charakterystyką przyczyn i międzynarodowych reperkusji Wielkiej Wojny, po której stworzono system bezpieczeństwa zbiorowego w Europie, mający na celu implementację pacyfistycznych dążeń społeczności międzynarodowej do zaprowadzenia wiecznego pokoju. Wyrazem tego była powołana w 1919 roku Liga Narodów, w której pokładano właśnie nadzieję spełnienia tej idei. Jak się jednak okazało w późniejszym czasie system wersalsko-waszyngtoński w opinii wielu badaczy stał się zarzewiem kolejnego, światowego konfliktu.

W rozdziale szóstym, stanowiącym czwartą część monografii, poruszono zagadnienia związane z zarządzaniem kryzysowym będącym jednym z elementów bezpieczeństwa państwa. Wojciech Sokołowski zaprezentował w nim autorską próbę wykorzystania teorii zbiorów rozmytych A. Zadeha i narzędziowych sterowników rozmytych E.H. Mamdaniego do analizy i oceny prakseologicznego systemu zarządzania kryzysowego w kategoriach ryzyka operacyjnego. W rozdziale scharakteryzowano ustawowy system zarządzania kryzysowego funkcjonujący w obszarze administracji publicznej oraz ustawową czteroetapową procedurę zarządzania kryzysowego, która była podstawą budowy hierarchicznego 3-poziomowego zintegrowanego sterownika fuzji umożliwiającego kompleksowe badanie utylitarne systemu zarządzania kryzysowego w kategoriach rozmytych.

Ostatnią część monografii zamyka rozdział siódmy, w którym Tomasz Kostecki analizuje zagrożenia związane z pracą zdalną w kontekście dokonanych zmian legislacyjnych i ich wpływu na poziom bezpieczeństwa społecznego. Pierwsza część rozdziału została poświęcona na przedstawienie wad i zalet pracy zdalnej, na którą szczególną uwagę zaczęto zwracać w czasie niedawnej pandemii Covid-19. Wyciągnięte na tej podstawie wnioski wpłynęły na wprowadzenie niezbędnych uregulowań prawnych w zakresie wykonywania pracy zdalnej, która obecnie już nikogo nie dziwi i stała się immanentnym elementem funkcjonowania rynku pracy. Ma to oczywiście określone implikacje społeczne, co zostało dostrzeżone w niniejszym rozdziale i ocenione w perspektywie bezpieczeństwa społecznego.

Jako redaktorzy naukowci, żywimy nadzieję, że niniejsza publikacja pozostanie w kręgu zainteresowania zarówno studentów, jak i osób prowadzących badania

w zakresie bezpieczeństwa. Pozostajemy wdzięczni autorom oraz innym osobom uczestniczącym w procesie powstania monografii za naukową, merytoryczną i owocną współpracę, licząc jednocześnie na jej kontynuację i poszerzenie grona osób zaangażowanych w opracowanie kolejnych części rozpoczętego cyklu wydawniczego.

Hanna Sommer
Wojciech Sokołowski
Jacek Fabisiak
Grzegorz Zakrzewski

INTRODUCTION

Before you is another publication devoted to the broad discipline of security science: *Time for Security. Miscellanea – Part One*. It opens the second series of monographs published by the Rzeszów University of Technology Publishing House. We hope that, like the previous three-part publishing series – *Functions of Security*, it will also meet with great interest from readers. The first series was launched in the year of the 200th anniversary of the birth of Ignacy Łukasiewicz – the patron of the Rzeszów University of Technology and the 100th anniversary of the founding of the Polish Naval Academy of the Heroes of Westerplatte in Gdynia. However, the year of the publication of the first part of the next series is linked to the 30th anniversary of the Faculty of Management at the Rzeszów University of Technology. This has been emphasized on the cover of this monograph, which also features a clock as a symbol of permanent changes taking place in the security environment. Drawing attention to the time factor is intentional, and the main intention behind this approach is to raise awareness of the dynamic (process) nature of security and to emphasize the fact that it is not given once and for all and requires constant efforts to maintain its desired level.

The monograph brings together the results of scientific research conducted by theoreticians and practitioners from various national research centers. The group includes both active or reserve officers and functionaries, as well as civilians from the university community. It can be argued that some authors have already become a permanent part of the publication series, however, we encourage other scientists to present the results of their own research. This heterogeneity of the scientific interests of individual authors, different scientific communities, different professional experiences are an undoubted advantage of this and previous monographs. This diversity consequently means that you have before you an interesting and multithreaded source of knowledge in the field of security, which should be of interest to a wide audience.

The scientific editors took as the aim of the monograph to continuation the multifaceted analysis of security issues initiated last year.

The monograph is organised into seven articles grouped into five parts, preceded by an introduction by the scientific editors and summarised by a synthetic conclusion. As in the previous series, the final section includes a chapter entitled "From the Publishing Shelf", while biographical notes of the authors and a list of co-operating scientific and language consultants complete the monograph.

The monograph opens with the Part One, which analyses socio-cultural transformations in the face of contemporary security challenges.

In the first chapter, Hanna Sommer, Hubert Sommer, and Grzegorz Zakrzewski analyzed selected aspects of security in cyberspace from the perspective of a group of young people studying in Podkarpackie region. Cyberspace is perceived as one of the elements of the artificial environment in which man functions. To describe cyberspace, the authors of the chapter applied the criteria used to characterise the natural human environment, where the essential bonding element is the relationship between the biocoenosis and the habitat, which is an element of energy flow. The main method used in the research process was a diagnostic survey. It allowed many interesting conclusions to be drawn. It is worth noting that the respondents perceive cyberspace as one of the key elements of their living environment. They point out many different threats and the place of cyberspace among other elements of their environment.

In turn, Zbigniew Witaszek, in the second chapter, took up the subject of environmental safety related to business. He explained what the culture of ecological safety is and what business ethics, professional ethics and social ethics are in the area of corporate social responsibility. An essential part of the chapter is to identify the place of ecological security in business in the context of threats to sustainable development and the preservation of the human environment at level necessary for the survival and development of humanity. For this purpose, an analysis of good CSR initiatives in Poland in the area of "environment" was used, based on the reports "Responsible Business in Poland. Good Practices" for the period 2019-2022.

The first part of the monograph ends with a chapter by Sławomir Stanisław Dębski, who, like the author of the previous chapter, conducted research in the area of corporate social responsibility, but also analyzed issues related to climate security. He draws attention to the fact that threats to modern civilization aggregate situations previously unheard-of, resulting in the need to take preventive measures and to restore, if possible, the desired state of the natural environment. He begins his discussion by presenting climate as one of the tools used in the 5th generation warfare. Using Spain as an example, he discusses one of the ways in which the natural environment is being destroyed and, using EU initiatives, he characterizes exemplary climate solutions that lie in the area of corporate social responsibility.

The Second Part of the monograph, concerning social security and the legal order of the state, begins with the fourth chapter by Joanna Leska-Ślęzak and Jarosław Ślęzak, who addressed issues related to social security on the example of the Tri-City. In this context, the social problems of the Tri-City's residents and Tri-City's strategies for solving these problems, which are part of the European Union's cohesion policy, were discussed. At the national level, the strategies of the cities of Gdańsk, Sopot and Gdynia remain consistent with the Poland 2030 Report. The chapter also presents the results of the SWOT analysis in the area of social security of the Tri-City's residents, and solutions (programmes) that increase the level of social security of the Tri-City agglomeration residents have been identified and presented.

The next, third part of the monograph on the historical aspects of Polish security policy includes chapter five, written by Adam Czarnecki. It discusses the system of international security in Europe in the era of the Versailles-Washington order. An assessment of this system was preceded by a characteristic of the causes and international repercussions of the Great War, after which a system of collective security in Europe was created, to implement the pacifist aspirations of the international community to bring about everlasting peace. An expression of this was the League of Nations, established in 1919, which was hoped to fulfill this very idea. However, as it turned out later, the Versailles-Washington system became, in the opinion of many researchers, the spawn of another global conflict.

The sixth chapter, constituting the fourth part of the monograph, deals with issues related to crisis management, being one of the elements of state security. In it Wojciech Sokołowski presented the author's attempt to use A. Zadeh's fuzzy sets theory and EH Mamdani's fuzzy tool drivers to analyze and evaluate the praxeological crisis management system in terms of operational risk. The chapter characterizes the statutory crisis management system operating in the area of public administration and the statutory four-stage crisis management procedure, which was the basis for the construction of a hierarchical, 3-level integrated fuzzy controller enabling a comprehensive study of the utilitarian crisis management system in fuzzy categories.

The last part of the monograph ends with chapter seven, in which Tomasz Kostecki analyzes the risks associated with remote working in the context of the legislative changes made and their impact on the level of social security. The first part of the chapter was devoted to presenting the disadvantages and advantages of remote working, to which particular attention began to be drawn during the recent Covid-19 pandemic. The conclusions drawn on this basis influenced the introduction of the necessary legal regulation of the remote working, which is now no longer a surprise to anyone and has become an immanent element of the functioning of the labor market. This, of course, has certain social implications, as recognised in this chapter and assessed from social security the perspective.

As scientific editors, it is our hope that this publication will remain of interest to both students and those conducting research in the field of security. We remain grateful to the authors and other persons participating in the process the monograph's creation for their scientific, substantive and fruitful cooperation, at the same time hoping for its continuation and expansion of the group of persons involved in the development of further parts of the started publishing cycle.

*Hanna Sommer
Wojciech Sokołowski
Jacek Fabisiak
Grzegorz Zakrzewski*

CZĘŚĆ PIERWSZA

**PRZEMIANY SPOŁECZNO-KULTUROWE WOBEC
WSPÓŁCZESNYCH WYZWAŃ BEZPIECZEŃSTWA**

Hanna SOMMER¹
Hubert SOMMER²
Grzegorz ZAKRZEWSKI³

„Ziemia jest w stanie zaspokoić potrzeby wszystkich ludzi,
nie jest jednak w stanie zaspokoić ich chciwości”⁴.

Rozdział 1.

REDEFINICJA OCENY KULTURY CYBERBEZPIECZEŃSTWA PRZEZ MŁODZIEŻ PODKARPACIA

Artykuł jest próbą przedstawienia ciągu logicznych zdarzeń, które upoważniają autorów do rozszerzenia podziału sztucznego środowiska o nowy jego element – cyberprzestrzeń. W pracy przedstawiono podstawy ontologii cyberprzestrzeni. Na przełomie XX i XXI wieku w ciągu kilkudziesięciu lat stworzono Internet do komunikowania się „bez granic”. Jego fenomen przerósł znaczeniem wynalazek Gutenberga – druk. Umiejętność korzystania z wymienionego wymagała posiadania umiejętności czytania i do momentu wprowadzenia powszechnej edukacji był to przywilej wysoko urodzonych i możliwych tego świata. Cyberprzestrzeń nie jest zamknięta między okładkami książki, umożliwia bowiem swobodny kontakt ze światem dzięki środowisku utecniczniomemu nie zważając na czas i przestrzeń. W tym środowisku nieodłącznym jedynym ożywionym elementem są użytkownicy. We wszystkich materiałach/opracowaniach naukowych opisujących środowisko naturalne człowieka czynnikiem spajającym jest relacja między biocenozą a siedliskiem jako element przepływu energii. Te same lecz zmodyfikowane kryteria przyjęto do opisanie cyberprzestrzeni. Swoje dociekania naukowe autorzy zbadali na próbie studentów Kolegium Nauk Społecznych Uniwersytetu Rzeszowskiego. Jako metodę badania zastosowano sondaż diagnostyczny z wykorzystaniem ankiety.

Słowa kluczowe: środowisko naturalne, sztuczne środowisko, cyberprzestrzeń.

¹ dr Hanna Sommer, Politechnika Rzeszowska, Rzeszów, e-mail: hansom@prz.edu.pl, ORCID: 0000-0001-7208-7641.

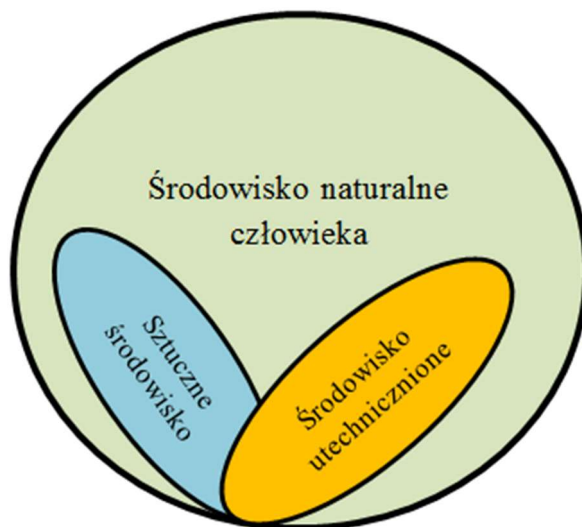
² dr Hubert Sommer, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów, e-mail: hubsom@wp.pl, ORCID: 0000-0002-2946-8390.

³ dr inż. Grzegorz Zakrzewski, prof. PSW, Pomorska Szkoła Wyższa w Starogardzie Gdańskim, ul. Kościuszki 112/114, 83-200 Starogard Gdański, e-mail: grzegorz.zakrzewski@twojestudia.pl, ORCID: 0000-0002-0945-532.

⁴ Gandhi Mohandas Karamchand, przydomek Mahatma [‘wielki duchem’], ur. 2 X 1869, Porbandar (stan Gudźarat), zm. 30 I 1948, Delhi, przywódca indyjskiego ruchu narodowego, prawnik. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Gandhi-Mohandas-Karamchand;3903901.html> [21.03.2021].

1.1. Wprowadzenie

Można z całą stanowczością powiedzieć, że współczesny człowiek prawie nie egzystuje w naturalnym środowisku człowieka tylko w znacznej jego części to jest w sztucznym środowisku człowieka. Środowisko utechnicznione przenika coraz bardziej dwa środowiska wymienione na rysunku 1. Przedstawia on stan, kiedy Człowiek pojawił się na Ziemi i zaczął ją sobie przekształcać. Dzisiaj zagadnieniom ekologii, ochrony środowiska, kształtowania środowiska i bezpieczeństwu ekologicznemu nadaje się wciąż nie wystarczający priorytet. Do powszechnej znajomości nie może się przebić sozologia, w której jak w soczewce skupiają się wszystkie nauki od filozoficznych przez matematyczno-przyrodnicze na technicznych kończąc⁵.

Rys. 1. Podział środowiska naturalnego człowieka

Źródło: Opracowanie własne.

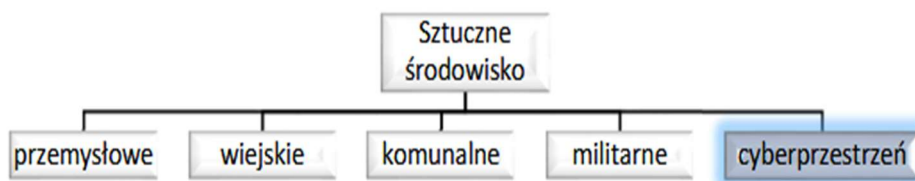
W 1935 r. Artur George Tansley wprowadza pojęcie „*ekosystemu*” jako podstawowej, ekologicznej jednostki funkcjonalno-przestrzennej. Ekosystem stanowi obszar o względnie jednorodnych warunkach abiotycznych (biotop), zajęty przez odpowiadający tym warunkom zbiór gatunków powiązanych zależnościami troficznymi i paratroficznymi, przez który płynie strumień energii i materii. Za ekosystemem można też uznać obszar zagospodarowany technicznie, jeżeli spełnia przy-

⁵ Zobacz więcej: H. Sommer, G. Zakrzewski, *Rozumienie słownictwa z ochrony i kształtowania środowiska w dokumentach państwowych*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej Humanities and Social Sciences HSS, vol. XXII, 24 (4/2017), October-December 2017, s. 201-202, <http://doi.prz.edu.pl/pdf/einh/365>

toczone wyżej warunki. Z klasycznej definicji siedliska można w sposób prosty wyprowadzić definicję siedliska utehnicznoniego, to jest takiego, które jest wytworem myśli ludzkiej i osiągnięć inżynierii, które zasiedla człowiek⁶. Zgodnie z tą definicją ekosystem tworzą dwa pozostające ze sobą w ścisłym związku komponenty:

- **nieożywiony (biotop, zw. też siedliskiem)**, na który składają się gleba, woda i powietrze z ich właściwościami fizykochemicznymi oraz klimat, który istnieje niezależnie od biocenozy;
- **ożywiony (biocenoza)**, złożony z kombinacji gatunków właściwych danemu biotopowi w danych warunkach geograficznych. Z klasycznej definicji siedliska można w sposób prosty wyprowadzić definicję siedliska utehnicznoniego, to jest takiego, które jest wytworem myśli ludzkiej i osiągnięć inżynierii, które zasiedla człowiek. Skrajne przypadki ekosystemu zagospodarowanego technicznie, to stacja orbitalna czy okręt podwodny z napędem atomowym⁷.

Człowiek realizował komunikację społeczną w następujących sztucznych środowiskach: wiejskim, miejskim, przemysłowym a ostatnio w cyberprzestrzeni. H. Sommer i G. Zakrzewski zaproponowali następujący podział środowiska chcąc wywołać dyskusję o takim podziale, który jest na dzień dzisiejszy w pełni akceptowalny.

Rys. 2. Podział sztucznego środowiska

Źródło: <https://oficyna.prz.edu.pl/fcp/PGBUKOQtTKlQhbx08SlkTUgxQX2o8DAoH-NiwFE1xVT3RVFVZpCFghUHcKVigEQUw/18/public/otwarty-dostep/2023/0000-zeszyt-bezp-cz-iii-druk.pdf>, s. 96.

Dzieje ludzkości zamykają się w historii konfliktów zbrojnych. *Specyfiką każdej broni jest czynnik rażenia, który obezwładnia siłę żywą i budowle obronne*⁸.

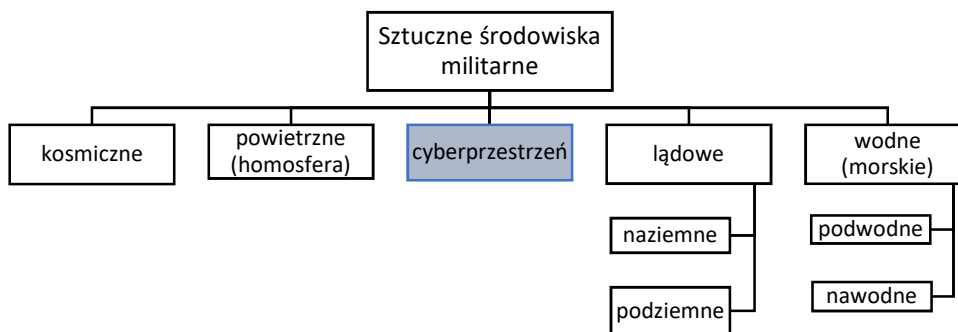
⁶ H. Sommer, G. Zakrzewski, *Bezpieczeństwo zdrowotne – czynniki kształtujące jakość życia*, [w] *Funkcje bezpieczeństwa, Część trzecia*, s. 93, <https://oficyna.prz.edu.pl/fcp/PGBUKOQtTKlQhbx08SlkTUgxQX2o8DAoH-NiwFE1xVT3RVFVZpCFghUHcKVigEQUw/18/public/otwarty-dostep/2023/0000-zeszyt-bezp-cz-iii-druk.pdf>

⁷ H. Sommer, H. Sommer, G. Zakrzewski, *Ocena wybranych składowych na komfort przebywania klientów w wielkopowierzchniowych obiektach handlowych*, s. 142, <http://doi.prz.edu.pl/pdf/einh/378>

⁸ G. Zakrzewski, *Środowisko naturalne na obszarach prawnie chronionych wolne od czynników rażenia stron konfliktu*, [w:] *W poszukiwaniu tożsamości bezpieczeństwa*, (red.) H. Sommer, s. 33,

Cyberbroń tak zdefiniowanego/rozumianego czynnika rażenia nie posiada. Jej efektywność jest oceniana po skutkach jakie może wywołać, na przykład w systemach zarządzających infrastrukturą krytyczną państwa, operacjach bankowych, bazami danych pacjentów, itp. *Możliwości Internetu szybko dostrzegli wojskowi. Powstają zespoły analityczne korzystające z otwartych źródeł informacji, rozwijane są metody i techniki segregacji informacji, jej wyszukiwania i przetwarzania*⁹.

A. Warchoń pisze: *Cyberprzestrzeń stała się systemem nerwowym państwa, a w latach 90. XX wieku uzyskała miano kolejnego pola walki – obok lądu, morza, powietrza i przestrzeni kosmicznej*¹⁰. Autorzy za celowy uznają rozszerzyć swój podział środowiska militarnego o cyberprzestrzeń.

Rys. 3. Uzupełniony podział sztucznego środowiska militarnego

Źródło: H. Sommer, G. Zakrzewski, *Określenie poziomu świadomości korzystania z wybranych składowych sztucznego środowiska naturalnego*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, *Modern Management Review*, vol. XXII, 24 (4/2017), October-December 2017, s. 123, <http://doi.prz.edu.pl/pdf/zim/314>

1.2. Pojmowanie cyberprzestrzeni

Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, odpowiedzialne za koordynację ogólnej polityki bezpieczeństwa cyberprzestrzeni RP, stale pracuje nad definiowaniem trudnych pojęć w dokumencie zwanym „Polityką Ochrony Cyberprzestrzeni RP”¹¹. W dokumencie tym, w rozdziale „Terminy” definiowana jest Cyberprzestrzeń jako *przestrzeń przetwarzania i wymiany informacji tworzoną przez systemy*

<https://oficyna.prz.edu.pl/fcp/gGBUKOQtTKlQhbx08SlkTUgxQX2o8DAoHNiwFE1xVT31bFVZpCFghUHcKVigEQUw/18/public/otwarty-dostep/2021/h-sommer-monogr-el.pdf>

⁹ M. Wrzosek, *Operacje w cyberprzestrzeni. Założenia teoretyczne i praktyka*, [w:] Kwartalnik Bellona, Nr 4/2016, https://zbrojni.blob.core.windows.net/pzdata2/TinyMceFiles/bellona4_2016.pdf

¹⁰ A. Warchoń, *Pojęcie cyberprzestrzeni w strategiach bezpieczeństwa państw członkowskich Unii Europejskiej*, *Studia de Securitate* 9(4) (2019), s. 96.

¹¹ 23 listopada 2012 roku Minister Michał Boni zwrócił się z prośbą o dokonanie zmiany w Wykazie Prac Legislacyjnych i Pozalegisacyjnych Rady Ministrów w tytule dokumentu „Programu Ochrony Cyberprzestrzeni” na „Polityka Ochrony Cyberprzestrzeni RP”.

teleinformatyczne, określone w art. 3 pkt 3 ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. Nr 64, poz. 565, z późn. zm.) wraz z powiązaniem między nimi oraz relacjami z użytkownikami; zgodnie z ustawą z dnia 30 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 222, poz. 1323)¹².

Zasadnym jest wskazanie, że pojęcia użyte w dokumencie nie są jasne i zrozumiałe dla każdego obywatela RP i tworzą niepotrzebny bałagan prawny. W związku z tym, należy ponownie zdefiniować pojęcie „cyberprzestrzeń” i „cyberprzestrzeń RP”¹³.

Techniczna koncepcja cyberprzestrzeni odnosi się do wirtualnego środowiska lub sfery utworzonej przez połączone systemy komputerowe i sieci.

Cyberprzestrzeń jest przestrzenią komunikacyjną tworzoną przez systemy powiązań internetowych. Vernor Vinge w 1981 roku po raz pierwszy użył terminu „cyberprzestrzeń” w powieści science fiction pt. *True Names*¹⁴. Spopularyzował ten termin pisarz science fiction William Gibson¹⁵ w powieści „*Neuromancer*” z 1984 roku i od tego czasu jest szeroko stosowany do opisu połączonego świata cyfrowego, który obejmuje Internet, sieci komputerowe i wymieniane w nich informacje.

Z technicznego punktu widzenia cyberprzestrzeń to przestrzeń pojęciowa, która istnieje w świecie fizycznym i obok niego. Nie jest to fizyczna lokalizacja, ale raczej zbiór danych cyfrowych, kanałów komunikacyjnych i zasobów obliczeniowych, które rozciągają się ponad granicami geograficznymi. Cyberprzestrzeń umożliwia jednostkom, organizacjom i maszynom interakcję i wymianę informacji w różnych formach, w tym tekstu, obrazów, filmów i nie tylko.

Techniczna koncepcja cyberprzestrzeni obejmuje infrastrukturę, protokoły, dane i urządzenia, które umożliwiają cyfrową łączność, komunikację i wymianę informacji. Reprezentuje wirtualną sferę, w której osoby, organizacje i maszyny wchodzi w interakcje, współpracują i uzyskują dostęp do zasobów w erze cyfrowej.

Społeczne rozumienie cyberprzestrzeni odnosi się do tego, jak jednostki i społeczeństwa postrzegają, wchodzi w interakcje i poruszają się po wirtualnym środowisku stworzonym przez sieci komputerowe i Internet. Obejmuje kulturowe, psychologiczne i socjologiczne aspekty ludzkiego zachowania w świecie cyfrowym. Społeczne rozumienie cyberprzestrzeni ewoluowało z biegiem czasu, po-

¹² A. Nowak, *Cyberprzestrzeń jako nowa jakość zagrożeń*, Zeszyty Naukowe AON nr 3(92) 2013, s. 8.

¹³ Tamże, s. 9.

¹⁴ A. Warchoł, *Pojęcie cyberprzestrzeni w strategiach bezpieczeństwa państw członkowskich Unii Europejskiej*, *Studia de Securitate* 9(4) (2019), s. 1.

¹⁵ William Gibson (ur. 17 marca 1948 w Conway w stanie Karolina Południowa) – amerykański pisarz science fiction, twórca cyberpunku.

nieważ technologia i korzystanie z Internetu stały się bardziej powszechne w życiu ludzi.

Kluczowymi aspektami społecznego rozumienia cyberprzestrzeni są: tożsamość cyfrowa i obecność w Internecie, społeczności internetowe i interakcje społecznościowe, komunikacja cyfrowa i wymiana informacji, zachowanie online, przepaść cyfrowa i dostęp do cyberprzestrzeni, zarządzanie i przepisy online.

Spoleczne rozumienie cyberprzestrzeni to dynamiczna i ewoluująca dziedzina badań, która obejmuje różne dyscypliny, w tym socjologię, psychologię, antropologię i komunikację. Bada, w jaki sposób jednostki, grupy i społeczeństwa dostosowują się do rzeczywistości wirtualnej i ją kształtują, wpływając na normy społeczne, relacje i dynamikę kulturową w erze cyfrowej.

Cyberprzestrzeń jest wymiarem aktywności, w której wszelkie działania odbiegają charakterem od środowiska fizycznego. Obok środowiska lądowego, wodnego, powietrznego jak też kosmicznego jest to nowy wymiar, w którym można prowadzić różnorodne działania. W znacznym stopniu różni się od pozostałych wymiarów, ponieważ¹⁶:

- jest dziełem człowieka w odróżnieniu od płaszczyzny lądowej, wodnej, powietrznej czy też kosmicznej;
- uczestnicy mają pełną kontrolę nad charakterem tego środowiska;
- nie posiada ona ograniczeń terytorialnych.

Cyberprzestrzeń jest nowym wymiarem aktywności człowieka, w której różnorodne działania odbiegają charakterem od środowiska fizycznego.

1.3. Kultura cyberbezpieczeństwa

Zdefiniowanie pojęcia kultury bezpieczeństwa jest trudnym zadaniem. Termin ten po raz pierwszy użyto w dokumencie opracowanym po katastrofie w Czarnobylu. Wytypowano w nim zespół ludzkich cech i postaw jako całość. Od tego momentu wiele osób oraz instytucji stosuje ten termin modyfikując jego zakres.

Kultura bezpieczeństwa odnosi się do postaw, wartości, przekonań i zachowań w organizacji lub społeczeństwie, które traktują priorytetowo i promują bezpieczeństwo jako podstawową wartość. Obejmuje zbiorowy sposób myślenia i wspólne rozumienie poszczególnych osób w zakresie bezpieczeństwa, wpływając na ich działania i podejmowanie decyzji związanych ze środkami i praktykami bezpieczeństwa.

Silna kultura bezpieczeństwa ma kluczowe znaczenie dla stworzenia bezpiecznego i zdrowego środowiska, niezależnie od tego, czy jest to miejsce pracy, branża, placówka opieki zdrowotnej czy społeczność. Istotnymi elementami i cechami kultury bezpieczeństwa są: zaangażowanie przywództwa, otwarta komunikacja, świadomość i ocena ryzyka, szkolenie i kompetencje, zaangażowanie i wzmocnienie pozycji pracowników, ciągłe doskonalenie, uznanie i nagrody.

¹⁶ M. Marczyk, *Cyberprzestrzeń jako nowy wymiar aktywności człowieka – analiza pojęciowa obszaru*, PRZEGLĄD TELEINFORMATYCZNY NR 1-2, 2018, s. 59-60.

Rozwijanie i utrzymywanie kultury bezpieczeństwa wymaga długoterminowego zaangażowania wszystkich zainteresowanych stron. Jest to ciągły proces, który wymaga ciągłego wysiłku, komunikacji i wzmacniania. Wspierając silną kulturę bezpieczeństwa, organizacje i społeczności mogą znacznie zmniejszyć prawdopodobieństwo wypadków, urazów i zdarzeń niepożądanych, tworząc bezpieczniejsze środowisko dla wszystkich zaangażowanych¹⁷.

Kultura cyberbezpieczeństwa traktuje priorytetowo i promuje proaktywne i odpowiedzialne podejście do cyberbezpieczeństwa. Obejmuje sposób myślenia i praktyki, które zachęcają osoby do zrozumienia znaczenia cyberbezpieczeństwa, przestrzegania zasad bezpieczeństwa i najlepszych praktyk oraz aktywnego przyczyniania się do ochrony zasobów cyfrowych i informacji. Do ważnych elementów kultury cyberbezpieczeństwa zalicza się: świadomość i edukację, odpowiedzialność, czujność, zgodność z zasadami i procedurami, ciągłe uczenie się i rozwój umiejętności, współpracę, reagowanie na incydenty, przywództwo i wsparcie.

Kształtując kulturę cyberbezpieczeństwa, można stworzyć bardziej odporne i bezpieczne środowisko cyfrowe. Pomaga to ograniczać ryzyko, zapobiegać incyidentom związanym z bezpieczeństwem i budować silną obronę przed ewoluującymi cyberzagrożeniami. Kultura cyberbezpieczeństwa wymaga ciągłego zaangażowania, komunikacji i współpracy w celu zaszczepienia niezbędnych zachowań i postaw.

Kultura cyberbezpieczeństwa działa na dwóch odrębnych warstwach – zarządczej i behawioralnej. Warstwa zarządzania kulturą cyberbezpieczeństwa obejmuje planowanie strategiczne, zasady i praktyki ustanowione przez kierownictwo organizacji w celu promowania cyberbezpieczeństwa.

Warstwa behawioralna kultury cyberbezpieczeństwa koncentruje się na indywidualnych i zbiorowych działaniach i zachowaniach związanych z cyberbezpieczeństwem.

Tabela nr 1

WARSTWA ZARZĄDCZA	WARSTWA BEHAVIORALNA
Wzorce zasady i normy wprowadzone i utrwalone	Zachowania sposób w jaki zachowują się ludzie
Założenia Oczekiwane zachowania i postępowania	Przekonania Zespół wartości i zasady jakie przyjmujemy za słuszne
Działanie operacyjne codzienne procedury i zasady postępowania	Postawy zespół wartości i zasady jakie prezentujemy

Źródło: <https://kulturabezpieczenstwa.pl/kultura-bezpieczenstwa/KulturaBezpieczenstwa/> [9.06.2023].

¹⁷ Porównaj z badaniami: H. Sommer, H. Sommer, G. Zakrzewski, *Bezpieczeństwo zintegrowane polskich rybaków morskich*, s. 230-231, <https://studiagdanske.pl/resources/html/article/details?id=205708>

Odnosząc się zarówno do warstwy zarządzania, jak i behawioralnej, organizacje mogą ustanowić silną kulturę cyberbezpieczeństwa, która skutecznie chroni przed cyberzagrożeniami i wspiera proaktywne i świadome bezpieczeństwo środowisko.

Kształtowanie cyberbezpieczeństwa w środowisku społecznym, wymaga zbiorowego wysiłku i świadomości. Budowanie klimatu kultury cyberbezpieczeństwa wymaga ciągłego zaangażowania, współpracy i koordynacji pomiędzy różnymi interesariuszami. Podnosząc świadomość, zapewniając edukację i promując odpowiedzialne praktyki cyfrowe, społeczeństwo może współpracować, aby stworzyć bezpieczniejszy ekosystem cyfrowy dla wszystkich.

1.4. Prakseologia pedagogizująca cyberprzestrzeni

Prakseologia jest nauką o sprawnym działaniu, która bada uwarunkowania efektywności świadomych i celowych czynności ludzkich z punktu widzenia skuteczności. Termin ten został użyty przez austriackiego ekonomistę Ludwiga von Misesa, który opisał ją jako podstawę wszelkich działań¹⁸. Stara się zrozumieć ludzkie zachowanie i procesy decyzyjne w oparciu o założenie, że jednostki angażują się w celowe działania, aby osiągnąć określone cele. Prakseologia oferuje wyjątkową perspektywę rozumienia ludzkich działań i procesów decyzyjnych oraz zapewnia wgląd w motywacje i wybory, które kierują jednostkami w dążeniu do celów.

Wizja prakseologiczna odnosi się do perspektywy lub ram, które kładą nacisk na praktyczne i empiryczne aspekty uczenia się i nauczania. Kładzie nacisk na zastosowanie wiedzy i umiejętności w rzeczywistych kontekstach i ceni podejście praktyczne, interaktywne i skoncentrowane na uczniu. W kontekście praktyki pedagogicznej wizja prakseologiczna pomaga w projektowaniu doświadczeń instruktażowych, które promują aktywne zaangażowanie, krytyczne myślenie i umiejętności rozwiązywania problemów.

Działanie w prakseologii i badanie w działaniu jest traktowane jako sprawne, celowe ludzkie działanie, a metoda badań w działaniu, zdaniem Reasona i Bradbury, to uczestniczący, demokratyczny proces związany z rozwijaniem praktycznej wiedzy, który ma na celu powiązanie działania i refleksji, teorii i praktyki poprzez współuczestnictwo z innymi, w poszukiwaniu praktycznych rozwiązań dla problemów, które są palące dla ludzi¹⁹.

Przyjmując prakseologiczną wizję w praktyce pedagogicznej, nauczyciele mogą tworzyć dynamiczne i angażujące środowiska uczenia się, które przygotowują uczniów do rzeczywistych wyzwań. Takie podejście umożliwia uczniom zastosowanie zdobytej wiedzy i rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia i praktyczne zastosowanie wiedzy.

¹⁸ <https://mfiles.pl/pl/index.php/Prakseologia> [9.06.2023].

¹⁹ M. Jabłoński, *Od prakseologii do badań w działaniu. Wokół synergii i antagonizmów*, Przegląd Badań Edukacyjnych, nr 23 (2/2016), s. 264.

Pedagogizacja praktyki cyberprzestrzeni odnosi się do integracji zasad i strategii edukacyjnych ze środowiskiem cyfrowym w celu poprawy uczenia się, krytycznego myślenia i odpowiedzialnego zaangażowania online. Obejmuje wykorzystanie cyberprzestrzeni jako platformy do celów edukacyjnych, tworzenia znaczących doświadczeń edukacyjnych i promowania obywatelstwa cyfrowego. Ważnymi aspektami pedagogizacji praktyki cyberprzestrzeni są: edukacja w zakresie umiejętności cyfrowych, bezpieczeństwo i ochrona w Internecie, myślenie krytyczne i umiejętność korzystania z mediów, współpraca i komunikacja, aktywne uczenie się i zaangażowanie, etyczne i odpowiedzialne obywatelstwo cyfrowe, badania online i umiejętność korzystania z informacji, ocena online i informacje zwrotne, ciągły rozwój zawodowy.

Pedagogizowanie praktyki cyberprzestrzeni wymaga holistycznego podejścia, które integruje zasady edukacyjne, technologię i obywatelstwo cyfrowe. Cyberprzestrzeń obejmuje szeroki zakres technologii cyfrowych, platform internetowych i interakcji wirtualnych, holistyczne podejście gwarantuje uwzględnienie różnych aspektów w celu promowania skutecznego i odpowiedzialnego zaangażowania w sferę cyfrową. Włączając te strategie, uczniowie mogą rozwijać krytyczne umiejętności cyfrowe, stać się odpowiedzialnymi obywatelami online i wykorzystać potencjał cyberprzestrzeni do ważnych doświadczeń edukacyjnych.

W edukacji koniecznością jest ciągle uświadamianie sobie powiązań między wiedzą a indywidualnym doświadczeniem²⁰. Holistyczne podejście do nauczania praktyki cyberprzestrzeni uznaje, że umiejętności cyfrowe, bezpieczeństwo w Internecie, odpowiedzialne zachowanie, krytyczne myślenie i dobre samopoczucie emocjonalne są ze sobą powiązane i należy zająć się nimi wspólnie. Poprzez włączenie tych elementów do inicjatyw edukacyjnych i promowanie wszechstronnego zrozumienia cyberprzestrzeni, jednostki mogą poruszać się po cyfrowym świecie w sposób pewny i odpowiedzialny.

Prakseologia zapewnia wartościowe ramy dla pedagogizacji praktyki cyberprzestrzeni, integrując zasady i strategie edukacyjne z dziedziną cyfrową. Przyjmując podejście prakseologiczne, można skutecznie stawić czoła wyzwaniom i możliwościom stwarzanym przez cyberprzestrzeń oraz umożliwić jednostkom poruszanie się po niej w sposób odpowiedzialny i krytyczny.

Przyjmując holistyczne podejście prakseologiczne, można pomóc jednostkom stać się odpowiedzialnymi obywatelami cyfrowymi, zdolnymi do krytycznego zaangażowania w cyberprzestrzeń i wykorzystania jej potencjału do nauki, współpracy i rozwoju. Pedagogizowanie praktyki cyberprzestrzeni to ciągły proces, który wymaga ciągłych wysiłków w celu dostosowania się do pojawiających się technologii, zmieniających się zagrożeń i zmieniających się norm społecznych.

²⁰ <https://edukacjananowo.pl/holistyczne-nauczanie-uczenie-sie/> [9.06.2023].

1.5. Badania własne

Badaniami objęto studentów Kolegium Nauk Społecznych Uniwersytetu Rzeszowskiego. Próba badawcza wyniosła 288 respondentów (180 kobiet, 108 mężczyzn) reprezentujących trzy różne kierunki studiów (pedagogikę, prawo, ekonomię), legitymujących się różnym miejscem zamieszkania i pochodzeniem społecznym.

Jedną z pierwszych kwestii, o którą spytali respondentów autorzy badań było sprawdzenie, czy szeroko rozumianą cyberprzestrzeń ulokowaliby oni jako odrębny byt obok środowiska wiejskiego, miejskiego, przemysłowego czy militarnego. Wyniki obrazuje tabela 2.

Tabela nr 2

Czy Pani/Pan umieściłby cyberprzestrzeń obok środowiska wiejskiego, miejskiego, przemysłowego i militarnego jako odrębny byt?	Płeć badanych				Ogółem	
	Kobiety		Mężczyźni		N=288=100%	
	N=180=100%		N=108=100%			
	N	%	N	%	N	%
Tak	136	75,6	91	84,3	227	78,9
Nie	44	24,4	17	15,7	61	21,1

Źródło: opracowanie własne.

Uzyskane wyniki jednoznacznie wskazują, iż ogół badanych studentów (bliżej 79%) uważa, że cyberprzestrzeń może być traktowana jako odrębny byt obok takich środowisk jak wieś, miasto, teren przemysłowy i militarny. Interesujące jest to, że mocniej takie stanowisko akcentują badani mężczyźni, aniżeli ankietowane kobiety (odpowiednio: 84% i 75,6%).

Inną kwestią, o którą pytali autorzy artykułu, to jaki jest procentowy udział cyberprzestrzeni w środowiskach wiejskim, miejskim, przemysłowych i militarnym? (tabela 3).

Tabela nr 3

Podaj procentowy udział cyberprzestrzeni w środowiskach:	Ogółem	
	N=288=100%	
	N	%
wiejskim	27	9,4
miejskim	113	39,2
przemysłowym	75	26,1
militarnym	73	25,3

Źródło: opracowanie własne.

Uzyskane rezultaty wskazują, że wśród ogółu badanych dominuje przekonanie, iż cyberprzestrzeń najmocniej akcentuje swoją obecność w środowiskach miejskich (ponad 39%), najslabiej z kolei w wiejskich (niecałe 9,5%). Procentowy udział cyberprzestrzeni w środowiskach przemysłowym i militarnym jest prawie identyczny (odpowiednio: 26,1% i 25,3%).

Autorzy spytali również młodych ludzi o to, z którym ze środowisk identyfikują się najmocniej? Uzyskane wyniki obrazuje tabela 4.

Tabela nr 4

Z którym środowiskiem identyfikujesz się (sympatyzujesz) najmocniej:	Ogółem	
	N=288=100%	
	N	%
wiejskim	21	7,3
miejskim	87	30,2
przemysłowym	68	23,6
militarnym	47	16,3
cyberprzestrzeń	65	22,6

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki wskazują na dość istotną prawidłowość, a mianowicie ankietowani studenci, najmocniej identyfikują się ze środowiskiem miejskim (nieco ponad 30%), przemysłowym (23,6%) i ze światem wirtualnym (22,6%). Najmniej sympatyzują oni ze środowiskiem wiejskim (nieco ponad 7%), co specjalnie nie może dziwić z racji wieku. Jak wykazują badania socjologiczne młodzi ludzie, zwłaszcza absolwenci wyższych uczelni zdecydowanie wolą wiązać swoją przyszłość z dużymi aglomeracjami miejskimi niż z miejscowościami o niskim stopniu zurbanizowania.

Gdy spytano badanych respondentów o cechy (maksymalnie 4), które charakteryzują analizowane środowiska, to okazało się, iż w przypadku wsi najmocniej akcentowany jest jej: spokój – cisza (127 respondentów – 44,1%), czystość (65 – 22,6%), bezpośredni kontakt z naturą (58 – 20,1%) i dobre relacje międzysąsiedzkie (38 – 13,2%). W przypadku środowiska miejskiego podkreślano: możliwość znalezienia satysfakcjonującej pracy (143 – 49,6%), dostęp do kultury i edukacji (57 – 19,8%), rozrywkę (48 – 16,7%) i służbę zdrowia (40 – 13,9%). O dziwo w przypadku środowiska przemysłowego czy militarnego ankietowani studenci nie podali żadnej cechy charakterystycznej (warto nadmienić, iż pytanie miało charakter otwarty, z nieograniczoną możliwością wyboru kategorii cech). W przypadku środowiska cyberprzestrzeni najczęściej podkreślana cecha to anonimowość (259 ankietowanych – 89,9%). Pozostałe cechy były akcentowane tak rzadko, iż nie warto dokonywać ich statystycznej analizy.

W przypadku „nasyceń” analizowanych środowisk cyberprzestrzenią badani najmocniej akcentowali: entourage miejski (98 respondentów – 34,1%), nieznacznie rzadziej przemysłowy (91 – 31,7%), potem militarny (63 – 21,8%) a najslabiej wiejski (36 – 12,4%).

W kolejnym pytaniu autorzy opracowania poprosili ankietowanych, o to by ci wymienili maksymalnie 4 zagrożenia, które mogą wystąpić w obecnych czasach, w wymienionych środowiskach. Uzyskane wyniki nie są specjalnie zaskakujące, bowiem wśród 288 respondentów dominuje przekonanie, iż niezależnie od tego, czy mamy do czynienia z otoczeniem wiejskim, miejskim, przemysłowym czy militarnym, to największe zagrożenie dla cywilizacji tkwi w degradacji środowiska naturalnego (156 – 54,2%) i konfliktach zbrojnych o charakterze międzynarodowym (129 – 44,8%). Nie wydaje się to specjalnie zaskakujące, zważywszy jak obecnie wygląda świat, zatruty do granic przyzwoitości przez największe gospodarki przemysłowe globu. Inna sprawa to cały czas trwający konflikt w Ukrainie, który może eskalować w przyszłości na inne kraje. To wszystko może niepokoić zwłaszcza tych, którzy stoją u progu dorosłego życia.

Kolejna kwestia, która była interesująca dla autorów to prawodawstwo. Spytano więc, w którym środowisku zdaniem badanych funkcjonuje ono najlepiej? Rezultaty nie były specjalnie zaskakujące, bowiem dla większości badanych najlepiej funkcjonuje ono w środowisku miejskim i militarnym (odpowiednio: 88 respondentów – 30,6% i 81 – 28,1%), następnie przemysłowym (69 badanych – 23,9%), cyberprzestrzeni (39 – 13,6%) a na końcu wiejskim (11 – 3,8%). Ten ostatni rezultat może wzbudzać pewne kontrowersje, niemniej jednak z wynikami badań nie należy polemizować, należy poddawać je jedynie chłodnej i gruntownej analizie.

Zupełnie inaczej przedstawiają się uzyskane wyniki w kolejnej kwestii. Spytano w tym wypadku studentów, w którym środowisku lubią wypoczywać najbardziej. Wyniki obrazuje tabela 5.

Tabela nr 5

W jakim środowisku lubisz wypoczywać najchętniej?	Ogółem	
	N=288=100%	
	N	%
wiejskim	129	44,8
miejskim	78	27,1
przemysłowym	11	3,8
militarnym	7	2,4
cyberprzestrzeń	63	21,9

Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowana większość respondentów wskazała, iż najlepsze warunki do wypoczynku można odnaleźć w środowisku wiejskim (blisko 45% ogółu). Nie-

mały odsetek ankietowanych stanowili również ci, dla których wypoczynek musi wiązać się z miastem, bądź wirtualną rzeczywistością (odpowiednio: 27,1% i 21,9%). Środowisko przemysłowe bądź militarne było wybierane bardzo rzadko, w związku z czym trudno jest tutaj snuć jakieś głębsze uogólnienia. Reasumując można natomiast stwierdzić, iż wyniki dość jednoznacznie wskazują, że w opinii badanych reprezentujących środowisko młodej inteligencji kontakt z naturą i wypoczynek na łonie przyrody (co proponuje przecież otoczenie wiejskie) daje zdecydowanie więcej satysfakcji, aniżeli jakakolwiek inna forma relaksu w pozostałych środowiskach.

Kolejna kwestia, którą autorzy postanowili poruszyć w niniejszym opracowaniu to degradacja środowiska. Interesujące rezultaty zawiera tabela 6.

Tabela nr 6

W jakim środowisku następuje najszybsza jego degradacja?	Ogółem	
	N=288=100%	
	N	%
wiejskim	16	5,7
miejskim	47	16,4
przemysłowym	89	30,4
militarnym	83	28,9
cyberprzestrzeń	53	18,6

Źródło: opracowanie własne.

Uzyskane wyniki wskazują na dość istotną prawidłowość, a mianowicie wśród ogółu respondentów panuje przekonanie, iż najmocniej na ewentualną degradację narażone są środowiska przemysłowe i militarne (odpowiednio: 30,4% i 28,9%). Znacząco rzadziej środowisko cyberprzestrzeni czy miejskie (18,6% i 16,4%), a zdecydowanie w najmniejszym stopniu na ewentualne zniszczenia cywilizacyjne narażone jest środowisko wiejskie. Wyniki te idealnie korelują z tymi, które umieszczono w tabeli nr 5, a dotyczącymi ewentualnego wypoczynku. Okazuje się bowiem, że wieś posiada szereg argumentów pozytywnych, z których na plan pierwszy wysuwają się czystość powietrza, spokój, cisza i niewielkie zanieczyszczenie atmosfery.

Żyjemy w dobie nieustannych konfliktów, z których inwazja Rosji na Ukrainę wydaje się być tym najbardziej tragicznym i wstrząsającym. Stąd też pytanie autorów o to, które ze środowisk wydaje się być najbardziej narażone na ewentualny konflikt.

Wyniki nie są specjalnie zaskakujące, bowiem blisko połowa ogółu badanych stwierdziła, że największe zagrożenie ewentualnym konfliktem istnieje w środowiskach zmilitaryzowanych (49,6%). Znacząco mniejszy odsetek stanowili ci ankietowani, którzy dostrzegli zagrożenie w świecie wirtualnym (blisko 24%). O dziwo zagrożenie w środowisku miejskim i przemysłowym akcentowane jest

tylko, odpowiednio w: 9,7% i 13,6%. Środowisko wiejskie wydaje się w tym wypadku najbardziej bezpieczne – zaledwie 9 respondentów dostrzegło w nim niebezpieczeństwo wybuchu jakiegokolwiek konfliktu międzynarodowego (3,2%) (tabela 7).

Tabela nr 7

W jakim środowisku może nastąpić przyszły konflikt między państwami?	Ogółem	
	N=288=100%	
	N	%
wiejskim	9	3,2
miejskim	28	9,7
przemysłowym	39	13,6
militarnym	143	49,6
cyberprzestrzeń	69	23,9

Źródło: opracowanie własne.

Żeby dopełnić analizowaną w tabeli 7 kwestię autorzy zapytali również studentów o to, w jakim środowisku współczesny człowiek czuje się najbardziej zagrożony? (tabela 8).

Tabela nr 8

W jakim środowisku człowiek jest najbardziej zagrożony?	Ogółem	
	N=288=100%	
	N	%
wiejskim	14	4,9
miejskim	27	9,4
przemysłowym	37	12,8
militarnym	129	44,8
cyberprzestrzeń	81	28,1

Źródło: opracowanie własne.

Uzyskane wyniki są dość zbliżone do poprzednich. I w tym wypadku środowisko militarne stanowi zdaniem badanych największe zagrożenie dla współczesnego człowieka (blisko 45% ogółu badanych). Wysoki współczynnik zagrożenia uzyskała cyberprzestrzeń (28,1%). Najbezpieczniej (co nie jest specjalnie zaskakujące) badani czują się na wsi, zaledwie 4,9% wyborów. Wniosek wydaje się i w tym przypadku dość oczywisty, a mianowicie prawdziwy spokój i bezpieczeństwo czeka na współczesnych ludzi przede wszystkim w otoczeniu wiejskim.

Podobnie rzecz ma się z tak zwanym komfortem przebywania w określonym środowisku. W związku z powyższym zapytano ankietowanych studentów, gdzie

czują się najbardziej komfortowo? I okazało się, że najlepiej czują się w środowisku wiejskim (93 wybory – 32,3%) i miejskim (76 – 26,4%). Spory odsetek badanych wskazał również środowisko cyberprzestrzeni (68 – 23,6%). Najmniej komfortowo czują się badani w środowisku przemysłowym (37 – 12,8%), a zwłaszcza militarnym (zaledwie 14 wskazań – 4,9%).

Problem wykluczenia społecznego jest zwłaszcza w ostatnich dekadach mocno akcentowany w opracowaniach naukowych na całym świecie. Stąd też i pytanie, które badanym studentom zadali autorzy artykułu, a mianowicie: w jakim środowisku następuje najszybciej proces wykluczenia społecznego? (tabela 9).

Tabela nr 9

W jakim środowisku następuje najszybciej proces wykluczenia społecznego?	Ogółem	
	N=288=100%	
	N	%
wiejskim	9	3,2
miejskim	64	22,2
przemysłowym	68	23,6
militarnym	69	23,9
cyberprzestrzeń	78	27,1

Źródło: opracowanie własne.

Uzyskane wyniki można uznać za bardzo interesujące. Okazało się bowiem, iż różnice w odpowiedziach badanych respondentów są bardzo niewielkie. Co prawda w cyberprzestrzeni (zdaniem studentów) owo wykluczenie występuje najczęściej (nieco ponad 27%), niemniej jednak w innych środowiskach ma ono miejsce w przybliżonych wartościach: 23,9% w otoczeniu militarnym, 23,6% w przemysłowym i 22,2% w środowisku miejskim. Z kolei w zbiorowości wiejskiej ma ono tak niską wartość, iż ociera się o granicę błędu statystycznego (nieco ponad 3% ogółu pytanych).

W przeprowadzonych badaniach autorzy spytali również studentów o to, która płęć dominuje w analizowanych środowiskach? Okazało się, że ich zdaniem w zbiorowości wiejskiej dominują kobiety (162 osoby właśnie tak stwierdziły czyli 56,2% do 126 ankietowanych wskazujących na mężczyzn – 43,8%), w miejskiej rozkłada się to prawie identycznie (145 badanych wskazało na kobiety, 143 na mężczyzn czyli odpowiednio: 50,3% do 49,7%), natomiast w cyberprzestrzeni wyniki różnią się minimalnie na korzyść mężczyzn (odpowiednio: 142 wskazania na kobiety – 49,3% do 146 wskazań na mężczyzn – 50,7%). W środowisku przemysłowym i militarnym dominują w opinii ankietowanych mężczyźni, odpowiednio: 55,9% – 161 studentów wskazało na płęć męską (127 – 44,1% wskazało na kobiety) i 169 czyli 58,6% wskazań na mężczyzn do 119 wskazań na płęć żeńską czyli 41,4%.

W badaniach zapytano również badanych, w którym środowisku jest najwięcej osób z wykształceniem wyższym? Uzyskane wyniki nie stanowią większego zaskoczenia (tabela 10).

Tabela nr 10

Oceń, w którym środowisku jest najwięcej osób z wykształceniem wyższym?	Ogółem	
	N=288=100%	
	N	%
wiejskim	15	5,2
miejskim	126	43,7
przemysłowym	49	17,1
militarnym	51	17,7
cyberprzestrzeń	47	16,3

Źródło: opracowanie własne.

Najmniej wskazań w analizowanej kwestii otrzymało środowisko wiejskie (nieco ponad 5% ogółu badanych), zdecydowanie najwięcej natomiast otoczenie miejskie – blisko 44%. Bardzo zbliżone statystycznie są pozostałe rezultaty, bowiem środowisko militarne miało 51 wyborów (17,7%), przemysłowe 49 (nieco ponad 17%) a cyberprzestrzeń 47 (16,3% wskazań). Tak więc, jak wspomniano powyżej uzyskane wyniki były stosunkowo łatwe do przewidzenia, bowiem środowisko miejskie rzeczywiście daje zdecydowanie najwięcej możliwości odnalezienia się na rynku pracy zwłaszcza dla osób z najwyższymi kwalifikacjami.

Kolejna kwestia interesująca z punktu widzenia zwłaszcza socjologii wychowania i pedagogiki społecznej, o którą spytano ankietowanych to, jak będą oni dozować możliwość korzystania z cyberprzestrzeni (możliwości przebywania w świecie wirtualnym) swoim podopiecznym w trudnym przecież procesie wychowawczym? (tabela 11).

Tabela nr 11

Jak będziesz dozował cyberprzestrzeń w procesie wychowawczym?	Ogółem		
	N=288=100%		
	Czas	N	%
wiek przedszkolny	0-1 godz.	213	73,9
	1-3 godz.	61	21,2
	powyżej 3 godz.	14	4,9
szkoła podstawowa	0-1 godz.	133	46,1
	1-3 godz.	111	38,6
	powyżej 3 godz.	44	15,3
szkoła średnia	0-1 godz.	49	17,1
	1-3 godz.	129	44,8
	powyżej 3 godz.	110	38,1

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki jednoznacznie wskazują, że im starsze dziecko (podopieczny) tym bardziej badani respondenci zwiększają im czas przebywania w świecie wirtualnym. O ile bowiem dziecko w wieku przedszkolnym powinno korzystać z cyberprzestrzeni maksymalnie 60 minut (blisko 74% wskazań), o tyle już w wieku szkoły podstawowej nie jest problemem przebywanie w necie do 3 godzin (niecałe 40% wyborów). Istotny jest również inny fakt, a mianowicie taki, że młody człowiek legitymujący się wiekiem w przedziale szkoły średniej może korzystać z cyberprzestrzeni znacznie dłużej, czyli powyżej 3 godzin i zapewne robi to regularnie (38,1%). Jak wskazują wyniki badań socjologicznych nastolatki w okresie adolescencji nierzadko są dosłownie uzależnieni od przebywania w świecie wirtualnym.

Gdy spytano respondentów o wiek, który predestynuje dziecko do przebywania w cyberprzestrzeni, to okazało się, że dla 156 ankietowanych (z ogółu przebadanych) powinno to być 5-6 lat (54,1%), dla 89 (30,1%) 7-8, natomiast pozostali (43 osoby) stwierdzili, iż trzecia – czwarta klasa (9-10 lat – 14,9%) jest najbardziej na to wskazana. Nie odnotowano (na całe szczęście) takich odpowiedzi, które wskazywałyby na wiek młodszy niż 5 lat, co może budzić u autorów badania duży optymizm na przyszłość.

W badaniach zapytano również studentów, czy bardziej czują, że są wewnątrz, czy może raczej obok świata wirtualnego? (tabela 12).

Tabela nr 12

Czy odczuwasz, że jesteś wewnątrz czy może obok środowiska cyberprzestrzeni?	Ogółem	
	N=288=100%	
	N	%
Tak, jestem wewnątrz środowiska świata wirtualnego	149	51,7
Nie, funkcjonuję obok tego środowiska	139	48,3

Źródło: opracowanie własne.

To pytanie jednoznacznie wskazuje, iż odpowiedzi studentów w analizowanej kwestii rozkładają się w sposób dość zbliżony. Okazuje się bowiem, iż dla blisko 52% ankietowanych świat wirtualny jest bardzo bliski i właściwie czują, że właśnie wewnątrz tego świata przyszło im funkcjonować, natomiast dla ponad 48% ów świat jest całkowicie obcy. To może wskazywać na pewną prawidłowość, a mianowicie, jest wśród nas duży odsetek takich, którzy nie do końca potrafią odnaleźć się we współczesnym, super nowoczesnym i mocno technicyzowanym świecie.

Czy cyberprzestrzeń ogranicza prawa obywatelskie? To kolejna kwestia na którą autorzy zwrócili uwagę (tabela 13).

Tabela nr 13

Czy cyberprzestrzeń ogranicza prawa obywatelskie?	Ogółem	
	N=288=100%	
	N	%
Tak	111	38,6
Nie	177	61,4

Źródło: opracowanie własne.

Większość badanych uznała, że cyberprzestrzeń nie wpływa zasadniczo na ograniczanie szeroko rozumianych praw obywatelskich (61,4%). Tu jednak należy zaznaczyć, iż niemały odsetek ogółu badanych ma odmienne zdanie (ponad 38% wskazań).

Z pytaniem postawionym powyżej wiąże się kolejne, w którym autorzy chcieli dowiedzieć się o to, w jakim stopniu badani czują się w cyberprzestrzeni anonimowo? (tabela 14).

Tabela nr 14

W jakim stopniu w cyberprzestrzeni czujesz się anonimowo (podaj w procentach)?	Ogółem	
	N=288=100%	
	N	%
0-15% anonimowości	47	16,4
16-40%	59	20,4
41-75%	67	23,3
76-99%	78	27,1
100% anonimowości	37	12,8

Źródło: opracowanie własne.

Nie ma jednomyślności wśród badanych w analizowanej kwestii. Okazuje się bowiem, że tylko niecałe 13% z nich czuje się w internecie całkowicie anonimowo. Wyraźnie większy odsetek stanowią jednak ci, dla których owa anonimowość znajduje się w przedziale 76-99% (27,1%). Nie można pominąć faktu, iż dla ponad 16% ankietowanych respondentów anonimowość w cyberprzestrzeni jest na bardzo niskim poziomie (0-15%).

Ostatnią kwestią, którą autorzy niniejszego opracowania poruszyli w badaniach była kultura bezpieczeństwa i jej występowanie w cyberprzestrzeni (tabela 15).

Tabela nr 15

Poczucie kultury bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni	Ogółem	
	N=288=100%	
	N	%
0-15%	45	15,6
16-40%	67	23,3
41-75%	98	34,1
76-99%	61	21,2
100%	17	5,8

Źródło: opracowanie własne.

Największy odsetek respondentów z ogółu badanych stanowią ci, według których poczucie kultury bezpieczeństwa można określić w przedziale procentowym 41-75 (nieco ponad 34%). Dwie kategorie odpowiedzi często wybierane przez ankietowanych, a dotyczące analizowanej kwestii są dość zbliżone, a mianowicie 16-40 i 76-99 (odpowiednio: 23,3% i 21,2%). Zaledwie 5,8% uważa, iż poczucie kultury bezpieczeństwa zasługuje na 100%.

1.6. Zakończenie

Dokonując reasumpcji uzyskanych rezultatów badań, można wskazać na kilka bardzo istotnych prawidłowości, które warto po krótko przeanalizować.

Okazało się bowiem, że w badanej próbie studentów trzech, różnych kierunków wchodzących w skład Kolegium Nauk Społecznych UR znakomita większość (niecałe 79%) traktuje cyberprzestrzeń jako zupełnie odrębny byt od powszechnie znanych środowisk takich jak: wieś, miasto czy otoczenie przemysłowe bądź militarne. Jeśli chodzi o procentowy udział wymienionych wyżej środowisk w cyberprzestrzeni, to najmocniej jest ona obecna w otoczeniu miejskim (nieco ponad 39%) i przemysłowym (26,1%).

Stopień identyfikacji z proponowanymi środowiskami przedstawia się w dość zbliżony sposób, bowiem najmocniej młodzi ludzie utożsamiają się z miastem (nieco ponad 30%), otoczeniem przemysłowym (23,6%) i korelowaną tutaj cyberprzestrzenią (22,6%). Nie są to jakoś specjalnie zaskakujące wyniki, bowiem badania przeprowadzono wśród młodych ludzi (przedział wiekowy 19-25 lat) reprezentujących środowisko akademickie Podkarpacia, którzy deklarują swoje przywiązanie przede wszystkim do Rzeszowa, traktując go jako miasto docelowe i optymalne do życia z cechami zarówno wielkiej metropolii, jak i spokojnego i bezpiecznego miasta. Taką tendencję potwierdzają inne badania, które zostały przeprowadzone w Polsce i które wskazują, iż chęć wiązania się z miejscem studiowania jest dość powszechne wśród absolwentów szkół wyższych.

Kolejna kwestia to „nasylenie” cyberprzestrzenią w korelowanych środowiskach. I tu na plan pierwszy wysuwa się otoczenie miejskie (nieco ponad 34%),

przemysłowe (blisko 32%) i militarne (21,8%). Najsłabiej wypada w tym aspekcie otoczenie wiejskie (12,4%).

Jeśli chodzi o ewentualne zagrożenia, które mogą wystąpić w eksplikowanych środowiskach to niezależnie od tego, z którym z nich mamy do czynienia najmocniej akcentowana jest degradacja naturalnego środowiska (54,2%) i wojna o charakterze globalnym (44,8%). I tutaj trudno się dziwić takiemu stanowi rzeczy, bowiem obie kwestie są obecnie najmocniej poruszane w gremiach światowych przywódców, polityków i zwykłych ludzi, nie schodząc jednocześnie z pierwszych stron wszystkich mediów bez wyjątku. Nie brakuje też głosów, z których wynika, że współczesny świat coraz bardziej zmierza ku samozagładzie.

Prawodawstwo zdaniem badanych najlepiej funkcjonuje w trzech z analizowanych środowisk, a mianowicie miejskim, militarnym i przemysłowym (odpowiednio: 30,6%, 28,1% i 23,9%). Wyraźnie gorzej wygląda aspekt prawny w cyberprzestrzeni (niecałe 14% ogółu badanej populacji podkreśla, iż funkcjonuje ono dobrze). Bardzo źle przedstawia się tutaj otoczenie wiejskie (badani tylko w 3,8% uznali, że prawodawstwo funkcjonuje w nim dobrze).

O ile w przednich kategoriach środowisko wiejskie wypadało raczej kiepsko, o tyle w kwestii wypoczynku jest ono poza wszelką konkurencją. Blisko 45% ogółu ankietowanych studentów uznało, że otoczenie wiejskie i przebywanie w nim w celach rekreacyjnych jest zdecydowanie korzystniejsze dla zdrowia i samopoczucia aniżeli wypoczynek w środowisku miejskim czy cyberprzestrzeni (odpowiednio: 27,1% i 21,9%). Fatalnie wypadają w tej kwestii dwa pozostałe otoczenia – przemysłowe i militarne (odpowiednio: 3,8% i 2,4%). Wniosek wydaje się w tym wypadku aż nazbyt oczywisty, a mianowicie wieś i kontakt ze środowiskiem naturalnym, czystym i nieskażonym cywilizacją jest zdecydowanie lepszy niż to, co proponują pozostałe środowiska.

Z powyższym wnioskiem bezpośrednio wiąże się kolejny, a mianowicie w opinii badanych najmniej zdegradowane środowisko występuje na wsi (tylko 5,7% wskazań), natomiast najgorzej wypada tutaj otoczenie przemysłowe i militarne (odpowiednio: 30,4% i 28,9%). Wynik ten potwierdza tylko to, że szalony rozwój cywilizacji doprowadził do nieodwracalnie tragicznych skutków w naturze. Niewiele jest bowiem miejsc na świecie, które nie zostały skażone ludzką ręką i chciwością.

Dramat jaki za sprawą Rosji odbywa się w Ukrainie spowodował to, że młodzi ludzie zaczęli bacznie przyglądać się temu jak będzie wyglądać ich przyszłość. Rezultaty wskazały, że blisko 50% z nich uważa, że ewentualny konflikt militarny może nastąpić przede wszystkim w środowisku militarnym (49,6%), ale i w cyberprzestrzeni (niecałe 24% ankietowanych). I w tym wypadku najbezpieczniej jest w otoczeniu wiejskim (zaledwie 3,2% wskazań). Prawie analogicznie rzecz wygląda w kwestii środowisk, w których na człowieka czyhają największe zagrożenia. Środowisko militarne i cyberprzestrzeń zdecydowanie tu dominują (odpowiednio: 44,8% i 28,1%). W otoczeniu wiejskim człowiek może czuć się zagrożony w minimalnym zakresie (niecałe 5% wskazań).

Więć wyraźnie wygrywa również w kategorii komfortu przebywania w wybranym środowisku (ponad 32% wskazań). Miasto i cyberprzestrzeń wypadają tutaj również dość przyzwoicie (odpowiednio: 26,4% i 23,6%). Otoczenie militarne (co specjalnie nie zaskakuje) wypada w tej kwestii fatalnie (zaledwie 4,9% ankietowanych stwierdziło, że w tym środowisku czuje się komfortowo).

Proces wykluczenia społecznego występuje relatywnie w zbliżonym procencie w czterech analizowanych tu środowiskach: cyberprzestrzennym (27,1%), militarnym (23,9%), przemysłowym (23,6%) i miejskim (22,2%). Z kolei otoczenie wiejskie jest praktycznie wolne od tego procesu (nieco ponad 3%).

Jedną z kluczowych spraw, na którą uwagę zwrócili badani autorzy opracowania była kwestia dozowania świata wirtualnego w szeroko rozumianym procesie wychowawczym i edukacyjnym. Wyniki jednoznacznie wskazały, iż ankietowani zdecydują się na Nielimitowane dozowanie czasu w necie dopiero wtedy, gdy ich dzieci osiągną wiek szkoły średniej (nieco ponad 38% wskazań). Wydaje się to dość optymistyczne, choć patrząc perspektywicznie w opinii autorów mało realne, zwłaszcza, że jest to pokolenie 19-20 plus, które samo dość mocno było i jest uzależnione od przebywania w sieci. Może potwierdzać to również zgoda badanych (ponad 54%) na to, by dziecko już w wieku 5-6 lat mogło przebywać w świecie wirtualnym. Tu jednak należy pochwalić studentów za to, że nie odnotowano ani jednej odpowiedzi, która obniżyłaby ten wiek poniżej lat pięciu.

Warto również zaznaczyć, iż większość ankietowanych respondentów (61,4%) uznała, że cyberprzestrzeń w żaden sposób nie ogranicza ich praw obywatelskich. Jest ona anonimowa w znaczącym zakresie (blisko 40% badanych czuje się tak w 76-100%). Poczucie kultury bezpieczeństwa oscyluje na poziomie 41-99% w ponad 55% przypadków, co stanowi dość optymistyczny aspekt w cyberprzestrzeni.

Konkludując można stwierdzić, iż dla współczesnych studentów reprezentujących największą uczelnię Podkarpacia (Uniwersytet Rzeszowski) cyberprzestrzeń stanowi bardzo ważny atrybut życia społecznego. Potrafią oni dostrzec zarówno jej wady, jak i zalety zwłaszcza na tle innych środowisk, analizowanych w niniejszym opracowaniu. Pociuszające jest również i to, że dość wyraziście akcentują oni negatywny wpływ cyberprzestrzeni zwłaszcza na pokolenie, które obecnie jest w okresie adolescencji. Ich deklaracja względem dozowania Internetu swoim dzieciom w przyszłości zdaje się być jednak nie do końca przekonująca, bowiem oni sami reprezentują pokolenie, które jeszcze 10 lat temu (będąc dziećmi) było od przebywania w świecie wirtualnym uzależnione. Czas pokaże jak owe deklaracje sprawdzą się w dalszej perspektywie.

Bibliografia

- [1] <https://edukacjananowo.pl/holistyczne-nauczanie-uczenie-sie/>
- [2] <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Gandhi-Mohandas-Karamchand;3903901.html>
- [3] <https://kulturabezpieczenstwa.pl/kultura-bezpieczenstwa/KulturaBezpieczenstwa/>
- [4] <https://mfiles.pl/pl/index.php/Prakseologia>

- [5] <https://oficyna.prz.edu.pl/fcp/PGBUKOQtTKlQhbx08SlkTUgxQX2o8DAoHNiwFE1xVT3RVFVZpCFghUHcKVigEQUw/18/public/otwarty-dostep/2023/0000-zeszyt-bezp-cz-iii-druk.pdf>
- [6] Jabłoński M., *Od prakseologii do badań w działaniu. Wokół synergii i antagonizmów*, Przegląd Badań Edukacyjnych, nr 23 (2/2016).
- [7] Marczyk M., *Cyberprzestrzeń jako nowy wymiar aktywności człowieka – analiza pojęciowa obszaru*, PRZEGLĄD TELEINFORMATYCZNY NR 1-2, 2018.
- [8] Nowak A., *Cyberprzestrzeń jako nowa jakość zagrożeń*, Zeszyty Naukowe AON nr 3(92) 2013.
- [9] Sommer H., Sommer H., Zakrzewski G., *Ocena wybranych składowych na komfort przebywania klientów w wielkopowierzchniowych obiektach handlowych*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Humanities and Social Sciences 2018 HSS, vol. XXIII, 25 (1/2018), <http://doi.prz.edu.pl/pl/pdf/einh/378>
- [10] Sommer H., Sommer H., Zakrzewski G., *Bezpieczeństwo zintegrowane polskich rybaków morskich*, Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość ISSN: 1731-8440 | E-ISSN: 2544-1426 | ICV: 92.51 | MEiN: 20, <https://studiagdanske.pl/resources/html/article/details?id=205708>
- [11] Sommer H., Zakrzewski G., *Bezpieczeństwo zdrowotne – czynniki kształtujące jakość życia*, [w:] Funkcje bezpieczeństwa, Część trzecia, <https://oficyna.prz.edu.pl/fcp/PGBUKOQtTKlQhbx08SlkTUgxQX2o8DAoHNiwFE1xVT3RVFVZpCFghUHcKVigEQUw/18/public/otwarty-dostep/2023/0000-zeszyt-bezp-cz-iii-druk.pdf>
- [12] Sommer H., Zakrzewski G., *Określenie poziomu świadomości korzystania z wybranych składowych sztucznego środowiska naturalnego*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Modern Management Review, vol. XXII, 24 (4/2017), October-December 2017, <http://doi.prz.edu.pl/pl/pdf/zim/314>
- [13] Sommer H., Zakrzewski G., *Rozumienie słownictwa z ochrony i kształtowania środowiska w dokumentach państwowych*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej Humanities and Social Sciences HSS, vol. XXII, 24 (4/2017), October-December 2017, <http://doi.prz.edu.pl/pl/pdf/einh/365>
- [14] Warchoła A., *Pojęcie cyberprzestrzeni w strategiach bezpieczeństwa państw członkowskich Unii Europejskiej*, Studia de Securitate 9(4) (2019).
- [15] Wrzosek M., *Operacje w cyberprzestrzeni. Założenia teoretyczne i praktyka*, [w:] Kwartalnik Bellona, Nr 4/2016 https://zbrojni.blob.core.windows.net/pzdata2/TinyMceFiles/bellona4_2016.pdf
- [16] Zakrzewski G., *Środowisko naturalne na obszarach prawnie chronionych wolne od czynników rażenia stron konfliktu*, [w:] W poszukiwaniu tożsamości bezpieczeństwa, (red.) H. Sommer, <https://oficyna.prz.edu.pl/fcp/gGBUKOQtTKlQhbx08SlkTUgxQX2o8DAoHNiwFE1xVT31bFVZpCFghUHcKVigEQUw/18/public/otwarty-dostep/2021/h-sommer-monogr-el.pdf>

REDEFINING THE ASSESSMENT OF CYBERSECURITY CULTURE BY THE YOUTH FROM THE SUBCARPATHIAN VOIVODESHIP

The article aim is to describe logical sequence of events which allow authors to widen the division of artificial environment with a new element – cyberspace. The basics of cyberspace ontology have been presented in the article. At the turn of XX and XXI century, the Internet has been created to communicate without barriers. Its phenomenon has overwhelmed meaning of Gutenberg’s discovery – press. Reading ability was

necessary to make us of that invention and it was privilege of wealthy people until common education system has been established. Cyberspace is not limited by any frames and it allows to communicate with whole world regardless of time and place. The only alive factor in this environment are humans. The correlation between bioecosis and habitat of energy flow is a merging factor for human natural environment. The same but modified criteria have been adopted to describe cyberspace. The research has been done on poll of students from College of Social Sciences on Rzeszów University with usage of diagnostic survey with questionnaire.

Keywords: natural environment, artificial environment, cyberspace.

Rozdział 2.

KULTURA BEZPIECZEŃSTWA EKOLOGICZNEGO W SPOŁECZNEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI BIZNESU (CSR)

Współczesne strategie działalności organizacji są kategorią wielowymiarową, która jako idea zmierza do przywrócenia równowagi między aspektami etycznymi i biznesowymi w organizacjach narodowych i korporacjach międzynarodowych. Z biegiem czasu upowszedniały się procedury, uregulowania prawne kształtujące relacje między strategiami organizacji a interesariuszami. Także na forum europejskim i międzynarodowym dopracowano się jednolitych norm, wspomagających zachowania stron biznesu we właściwej ocenie społecznej odpowiedzialności organizacji. W globalnym biznesie ważne miejsce zajmuje bezpieczeństwo ekologiczne odnoszące się do zagrożeń dla trwałego rozwoju oraz zachowania środowiska naturalnego człowieka na poziomie koniecznym do przetrwania i rozwoju ludzkości.

Słowa kluczowe: kultura bezpieczeństwa, biznes, etyka, ekologia, zrównoważony rozwój.

2.1. Wprowadzenie

Rozważania społecznej odpowiedzialności biznesu (*Corporate Social Responsibility*, CSR) w aspekcie bezpieczeństwa ekologicznego były rozważane w odniesieniu do zasad sformalizowanych w normie ISO 26000. Dla realizacji CSR istotne znaczenia ma podpisany przez liderów państw członkowskich ONZ dokument pn. „Przekształcenia nowego świata: Agenda na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju – 2030”. Przedmiotowe działania są realizowane w pięciu obszarach: (1) ludzie; (2) planeta; (3) dobrobyt; (4) pokój oraz (5) partnerstwo. Pilną globalną strategią zrównoważonego rozwoju jest realizacja inicjatyw zbieżnych z 13. Celem Zrównoważonego Rozwoju (*Sustainable Development Goals*, SDGs) jest „środowisko”, a w szczególności ochrona środowiska naturalnego i ograniczenie niekorzystnych zmian klimatycznych. Na potrzeby artykułu przez zrównoważony rozwój należy rozumieć „wielowymiarową, humanitarną koncepcję rozwoju

¹ dr inż. Zbigniew Witaszek, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu, Wydział Nauk Społecznych w Koszalinie, ul. Waryńskiego 3, 75-900 Koszalin, e-mail: witaszek.zbigniew@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4379-8035>.

służącą poprawie jakości życia i dobrobytu ludzkości w warunkach ograniczonych zasobów Ziemi, uwzględniająca dalekosiężne skutki działalności przemysłowej, czyli tzw. „etykę środowiska”, obejmującą poszanowanie przyrody i ochronę środowiska”². Cele te wytyczają wizję przyszłości i plan działania dla rządów, organizacji (rządowych, pozarządowych, instytucji, przedsiębiorstw, firm, podmiotów) oraz aktywnej części społeczeństwa, będących wypadkową wspólnego działania na rzecz lepszego świata. Współczesny biznes musi mieć świadomość, że mierzenie sukcesu wyłącznie kategoriami zysku, przechodzi do przeszłości.

Zjawiska i procesy ekologiczne są od lat przedmiotem badań, tworzenia raportów, konferencji, kongresów klimatycznych w zakresie bezpieczeństwa ekologicznego, jak: zmiana dostępności do czystej wody, zmiana produktywności rolnictwa, zmiana ekosystemów, migracje ludności, redukcja emisji gazów cieplarnianych czy dostosowanie infrastruktury, sektorów gospodarki i organizacji do zmian klimatu, w tym ochrona środowiska naturalnego.

Teoretyczne rozważania z przedmiotowych problemów nie wykluczają udziału autora z obowiązku prowadzenia polemik, kontrastowania spostrzeżeń, poglądów oraz stawiania pytań o istotę CSR. (1) Czy istnieje jedno rozumienie CSR? (2) Czy CSR z założenia szczytne i etyczne, wspomagające postawy proekologiczne może być społecznie negowane, odrzucane? (3) Czy udział w budowaniu architektury bezpieczeństwa ekologicznego w CSR to efekt dokonywanego przez biznes „rachunku sumienia” czy wyraz czystej kalkulacji? (4) Czy pandemia COVID-19 i wojna w Ukrainie wywarła wpływ na zachowania organizacji (CSR) w aspekcie zachowań proekologicznych? W artykule wykorzystano metodę krytycznej analizy: literatury przedmiotu, normy ISO 26000, publikowanych w Internecie raportów Forum Odpowiedzialnego Biznesu, *Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki w latach 2019-2022*, opracowań innych instytucji, wspomaganą metodą opisową i graficzną prezentacją danych.

2.2. Kultura bezpieczeństwa ekologicznego w obszarze CSR

Kultura bezpieczeństwa to zjawisko społeczno-kulturowe, które należy uznać za niczym niezastąpiony społecznościowy generator bezpieczeństwa. Powyższe podejście pozwala na stwierdzenie, że kultura bezpieczeństwa jest niezastąpiona we wszelkich działaniach o charakterze: mentalnym; racjonalnym i społecznym oraz materialnym³.

Ochrona środowiska naturalnego jest szczególnie ważna dla istnienia człowieka i ma dominujący wpływ na zdrowie społeczeństwa. Troska o urzeczywistnienie polityki, która ma być gwarantem bezpieczeństwa ekologicznego znalazła

² A. Hnatyszyn-Dzikowska, B. Łyszczarz, *Rola czynnika zdrowia w kształtowaniu rozwoju zrównoważonego w państwach wysoko rozwiniętych-racje ekonomiczne*, [w:] M. Urbaniec, E. Halavach (red.), *Wdrażanie rozwoju zrównoważonego: strategie i instrumenty*, Częstochowa 2008, s. 165.

³ Z. Witaszek, *Kultura bezpieczeństwa w negocjacjach. Wybrane aspekty*, Przegląd Naukowo-Metodyczny „Edukacja dla Bezpieczeństwa”, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu, Poznań 2022, nr 2, s. 51-52.

swoje odzwierciedlenie w Konstytucji RP⁴. Bezpieczeństwo ekologiczne oznacza stan stosunków społecznych w państwie oraz sposób organizacji stosunków międzynarodowych, który nie tylko ogranicza i eliminuje zagrożenia ekologiczne, promuje również pozytywne działania umożliwiające realizację wartości istotnych dla istnienia i rozwoju narodów i państw⁵. Diametralnie zmienia się kształtowanie świadomości politycznej elit międzynarodowych, przesuwającej punkt ciężkości z aspektu militarnego na bezpieczeństwo jednostki i środowiska naturalnego (ekologii)⁶.

Bezpieczeństwo ekologiczne to koncepcja, która odnosi się do ochrony środowiska naturalnego oraz zapewnienia, że jego zasady są trwałe i odpowiednie do zaspokojenia potrzeb obecnych i przyszłych pokoleń. Bezpieczeństwo ekologiczne obejmuje wiele różnych aspektów, takich jak ochrona bioróżnorodności, zapobieganie degradacji gleb i wód, zmniejszenie emisji szkodliwych substancji, ograniczenie ilości odpadów oraz zrównoważonej produkcji i konsumpcji⁷. Mając na uwadze powyższe rozważania, przez kulturę bezpieczeństwa ekologicznego należy rozumieć zestaw wartości, postaw, norm i zachowań, które przyczyniają się do ochrony środowiska naturalnego i zapewnienia zrównoważonego rozwoju. W ramach kultury bezpieczeństwa ekologicznego dąży się do zwiększania świadomości społeczeństwa na temat problemów środowiskowych oraz do zmiany sposobu myślenia i zachowania wobec otaczającego nas środowiska. Do podstawowych elementów kultury bezpieczeństwa ekologicznego należy zaliczyć: (1) edukację i świadomość ekologiczną społeczeństwa; (2) podejmowanie działań na rzecz ochrony środowiska naturalnego przez instytucje rządowe i organizacje pozarządowe; (3) wspieranie innowacji technologicznych i ekologicznych; (4) dostosowanie przepisów do obowiązujących standardów w zakresie ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju; (5) zachęcanie do działań proekologicznych i wdrażanie programów ekologicznych; (6) promowanie postaw i umiejętności proekologicznych⁸.

Znaczenie ochrony środowiska naturalnego ma swoje miejsce w „Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020” poprzez dostosowanie „polityki i działania państwa do celów klimatycznych, uzgodnionych na forum organizacji międzynarodowych, związanych z transformacją energetyczną

⁴ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997, art. 74, s. 15.

⁵ S. Kozdrowski, *Bezpieczeństwo ekologiczne w świetle ogólnych uwarunkowań bezpieczeństwa Rzeczypospolitej*, [w:] A. Urbanek (red.), *Wybrane problemy bezpieczeństwa. Teoria. Strategia. System*, Katedra Bezpieczeństwa Narodowego, Akademia Pomorska w Słupsku, Słupsk 2012, s. 185.

⁶ Zob.: K.R. Mazurski, *Bezpieczeństwo ekologiczne w turystyce*, „Gospodarka-Rynek-Edukacja”, 2006, nr 11, s. 42.

⁷ <https://www.unep.org/themes/emergencies-conflict-and-disasters/what-we-do/disasters-and-conflict/environmental-security> [09.05.2023], https://www.who.int/hac/techguidance/preparedness/natural_disasters/en/ecological_security/en/ [09.05.2023], <https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal.pl> [09.05.2023].

⁸ R. Kowalski, *Kultura bezpieczeństwa ekologicznego*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, 2016, nr 5, s. 30-32.

i osiągnięciem neutralności klimatycznej, w sposób uwzględniający specyfikę kraju oraz maksymalizujący ich pozytywny wpływ na poziom życia obywateli, rozwój gospodarczy kraju i konkurencyjność gospodarki, z wykorzystaniem szans wynikających z wdrażania nowych technologii produkcji energii”⁹.

2.3. Etyka biznesu. Etyka zawodowa i społeczna w CSR

Nie ma jednoznacznej definicji CSR, ponieważ jest to pojęcie wielowymiarowe i elastyczne w rozumieniu i działaniu. CSR to podejście, które polega na uwzględnianiu przez organizację społecznych, środowiskowych i ekonomicznych konsekwencji swojej działalności oraz na podejmowaniu działań, które przyczyniają się do zrównoważonego rozwoju. Pojęcie CSR jest często utożsamiane z takimi odniesieniami, jak zrównoważony rozwój, społeczna odpowiedzialność biznesu, inwestowanie społecznie odpowiedzialne, czy etyka biznesu, co wpływa dodatkowo na różnorodność w jego interpretacji.

Rozważając przedmiotowy obszar należy rozróżnić etykę gospodarczą od etyki biznesu. Pierwsza bada moralność (etykę zachowań) gospodarującego społeczeństwa i ma charakter wartościujący, natomiast etyka biznesu jest dyscypliną bardziej szczegółową, odnoszącą się do etyki stosowanej (etyka życia gospodarczego). Korzeni CSR dopatrzeć można się w filozoficznej idei odpowiedzialności, połączonej z ideą dialogu, ewolucji etyki biznesu oraz rozprzestrzenianiu się globalnych wyzwań demokratycznych¹⁰. Stąd „etyka biznesu jest jednym z fundamentów społecznej odpowiedzialności, bez którego idea ta by nie powstała, jednakże nie należy ich utożsamiać. Etyka biznesu jest pierwszym krokiem, na drodze do realizacji CSR”¹¹.

Etyka zawodowa zajmuje pośrednio miejsce w Konstytucji RP m.in. „w drodze ustawy można tworzyć samorządy zawodowe, reprezentujące osoby wykonujące zawody zaufania publicznego i sprawujące pieczę nad należyтым wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony”¹². O ile etyka odnosi się do moralnych norm i wartości, które kierują zachowaniem jednostek i organizacji, to CSR odnosi się do sposobu, w jaki organizacje podejmują działania, które przyczyniają się do społecznej i ekologicznej równowagi rozwojowej oraz przestrzegają norm społecznych i zasad etycznych.

Etyka zawodowa jest wyznacznikiem pewnych, umownych granic rozwojowych, do których może posunąć się rozwój cywilizacyjny, a których nie powinno się przekraczać. Stosowne zachowanie się organizacji wobec interesariuszy jest

⁹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020*, s. 35.

¹⁰ W.M. Grudzewski, I.K. Hejduk, A. Sankowska, M. Wańtuchowicz, *Sustainability w biznesie, czyli przedsiębiorstwo przyszłości. Zmiany paradygmatów i koncepcji zarządzania*, Warszawa 2010, s. 229.

¹¹ J. Filek, *Społeczna Odpowiedzialność Biznesu. Tylko moda czy nowy model prowadzenia działalności gospodarczej*, Kraków 2006, s. 7.

¹² *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej ...*, op. cit., art. 17.

bardzo istotne w ramach CSR i wymaga uznania wartości etycznych jako podstawowych dla podejmowanych działań. Organizacje, które podejmują decyzje zgodne z zasadami etycznymi, przyczyniają się do budowania zaufania swoich interesariuszy i zwiększania lojalności zarówno klientów, jak i pracowników. Literatura przedmiotu rozróżnia cztery rodzaje problemów etycznych charakterystycznych dla organizacji CSR, które związane są z¹³: (1) zasobami ludzkimi; (2) konfliktami interesów; (3) nadużyciem zaufania klientów; (4) wykorzystywaniem zasobów firmy przez pracowników.

Celem każdej organizacji rozważającej podjęcie działań na rzecz CSR jest maksymalizacja jej wkładu w zrównoważony rozwój rozumiany jako rozwój, który zaspokaja potrzeby obecnego pokolenia, nie zagrażając możliwościom zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń¹⁴. W obszarze etyki organizacje powinny postępować etycznie. Oznacza to postępowanie oparte na takich wartościach, jak uczciwość, sprawiedliwość i prawość. Organizacja może promować postępowania etyczne m.in. poprzez: identyfikowanie i deklarowanie podstawowych zasad, którymi się kieruje; wprowadzanie struktur zarządzania, które ułatwiają propagowanie postępowania etycznego w organizacji; definiowanie i komunikowanie standardów postępowania etycznego, jakiego się oczekuje od zarządu, pracowników, interesariuszy; zapobieganie konfliktom interesów własnych i stron; wypracowanie czytelnych mechanizmów nadzoru i kontroli w celu monitorowania, wspierania i utrwalania postępowania; ustanowienie i utrzymanie mechanizmów umożliwiających zgłaszanie postępowania nieetycznego bez obawy przed konsekwencjami.

Postrzeganie etyki jest wypadkową subiektywnych odczuć, obiektywnych wypowiedzi i treści zawartych w kodeksach (normach prawnych). Świat globalnej odpowiedzialności biznesu spotyka się z problemem etyki komunikowania się w dobie rozwoju cyberprzestrzeni i technologii teleinformatycznych. Technologiczne narzędzia nadają sens istnieniu oraz aktywności społeczno-zawodowej, wpływają na pozycję w świecie, kształtują sposób myślenia i postrzegania bliższego i dalszego otoczenia. Szczególnie istotnego w realizacji biznesu opartego na negocjacjach wielokulturowych¹⁵. Z etyką powinności, przekonań i postępowania, zakres znaczeniowy roli społecznej utożsamia się z etyką zawodową. Role społeczne nie są wolne od konfliktów, które sprowadzają się do norm etycznych, moralnych i społecznych. Aktywność społeczno-zawodowa jednostek stwarza

¹³ S. Newell, *Etyka biznesu*, BIZNES, tom 1, Zarządzanie Firmą, część 1, s. 202-203.

¹⁴ I. Ślęzak-Gładzik, *Spółeczna odpowiedzialność biznesu w ujęciu normy międzynarodowej ISO 26000 Guidance on Social Responsibility*, *Modern Management Review*, vol. XIII, 20(4/2013), s. 283.

¹⁵ Zob.: P. Krzysiek, R. Miszczuk, *Zrozumieć lepiej świat islamu, etyka a kultura i media w krajach muzułmańskich*, [w:] B. Sobczak, H. Zgólkowej (red.), *Retoryka i etyka*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2009, s. 160-178, Z. Witaszek, *Kultura bezpieczeństwa w negocjacjach. Edukacja dla Bezpieczeństwa*, *Przegląd Naukowo-Metodyczny*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa ..., op. cit., s. 57-61.

sytuacje, w których poszczególne etyki zawodowe stanowią odrębne, często rozbieżne obszary norm.

W odniesieniu do CSR, etyka może obejmować szereg działań, takich jak: przestrzeganie norm prawnych, odpowiedzialności etycznej (kodeksy, przyrzeczenia, ślubowania, etyki zawodowe, etyki społeczne), ochrona środowiska naturalnego, inwestowanie w rozwój społeczności lokalnych, dbanie o bezpieczeństwo (ekonomiczne, socjalne, kulturowe) swoich pracowników i klientów, a także przeciwdziałanie korupcji, oszustwom i innym nieuczciwościom, odpowiedzialność filantropijna polegająca na wspieraniu społeczeństwa, wspomaganie oczekiwań i rozwiązywaniu problemów społecznych¹⁶. Odpowiedzialne decyzje, oparte na zasadach i normach etycznych będą sprzyjały organizacji w budowaniu pozytywnego wizerunku i reputacji rynkowej, co w efekcie może być przesłanką do poprawy ich wyników finansowych i długoterminowego sukcesu. Poprzez przestrzeganie zasad etycznych, organizacje mogą przyczynić się do budowania coraz bardziej zrównoważonych i sprawiedliwych społeczeństw, co stanowi jeden z celów CSR.

Mimo szczytnych celów CSR, które wspierają postawy proekologiczne, mogą one być społecznie negatywne lub odrzucone m.in. z powodów¹⁷: (1) niezgodności z oczekiwaniami społecznymi; (2) podejrzenia greenwashingu (kreowany wizerunek proekologiczny niezgodny z oczekiwaniami społecznymi); (3) sprzeczności z interesami biznesowymi; (4) konfliktów z innymi grupami interesariuszy.

2.4. Obszar „środowisko” w świetle PN-ISO 26000 oraz Celów Zrównoważonego Rozwoju (SDG)

Norma ISO 26000 została opracowana przez Międzynarodową Organizację Standaryzacyjną i stanowi przewodnik dla organizacji w zakresie stosowania zasad odpowiedzialności społecznej i środowiskowej. ISO 26000 nie jest normą systemu zarządzania, ale zawiera elementy, które mogą być włączone do już istniejących systemów. Nie zawiera wymagań i nie jest przeznaczona do certyfikacji ani do stosowania w celach regulacyjnych lub związanych z umowami. Ma jedynie ułatwiać organizacjom działanie w sposób odpowiedzialny społecznie, co staje się globalnym wymogiem społecznym a nie jest tylko sprawą wyboru¹⁸.

Norma ISO 26000 określa zasady organizacji pracy m.in. w kwestii doboru grup interesariuszy, relacji z pracownikami i pozyskiwania partnerów biznesowych. Reguły te opisane zostały w postaci sześciu zasad Celów (SDGs) wymie-

¹⁶ Zob.: P. Płoszajski (red.), *Strategie społecznej odpowiedzialności polskich spółek giełdowych*, Oficyna Wydawnicza SHG, Warszawa 2013, s. 16-17.

¹⁷ S. Newell, *Etyka biznesu*, BIZNES, tom I, Zarządzanie Firmą ..., op. cit., s. 202-203.

¹⁸ Zob.: PN-ISO 26000: 2012P. *Wytyczne dotyczące społecznej odpowiedzialności*, PKN, Warszawa 2012, rozdz. III.

nionych w formie¹⁹: (1) rozliczalność (organizacji z jej działalności); (2) przejrzystość (decyzji i działań organizacyjnych); (3) etyczne postępowanie (także w sferze promocji); (4) poszanowanie prawa; (5) poszanowanie międzynarodowych norm postępowania (szczególnie w przypadku niedostatków i ułomności prawa krajowego); (6) poszanowanie praw człowieka.

Cele (SDGs) zostały określone jako „odpowiedzialność organizacji za wpływ jej decyzji i działań na społeczeństwo i środowisko, zapewnienia przez etyczne postępowanie, które: (1) przyczynia się do zrównoważonego rozwoju, w tym dobrobytu i zdrowia społeczeństwa; (2) uwzględnia oczekiwania interesariuszy; (3) jest zgodne z obowiązującym prawem i spójne z międzynarodowymi normami postępowania; (4) jest zintegrowane z działaniami organizacji i praktykowane w jej relacjach”²⁰.

Norma ISO 26000 dotyczy siedmiu kluczowych obszarów wraz z zagadnieniami je charakteryzującymi: 1. Ład organizacyjny; 2. Prawa człowieka; 3. Praktyki z zakresu pracy; 4. Środowisko; 5. Zagadnienia konsumenckie; 6. Zaangażowanie społeczne i rozwój społeczności lokalnej; 7. Uczciwe praktyki operacyjne²¹. Obszar „środowisko” obejmuje tematy: zapobieganie zanieczyszczeniom; zrównoważone wykorzystanie zasobów; łagodzenie skutków oraz adaptacja do zmian klimatu; ochrona środowiska; różnorodność biologiczna i przywracanie siedlisk przyrodniczych.

Cele (SDGs) wyznaczają wspólną wizję przyszłości oraz plan działania dla rządów, sektorów gospodarki oraz organizacji pozarządowych i społeczności globalnej do współpracy na rzecz lepszego świata. Chronologiczny układ 17. Celów (SDGs): 1. Koniec z ubóstwem; 2. Zero głodu; 3. Dobre zdrowie i jakość życia; 4. Dobra jakość edukacji; 5. Równość płci; 6. Czysta woda i warunki sanitarne; 7. Czysta i dostępna energia; 8. Wzrost gospodarczy i godna praca; 9. Przemysł, innowacyjność, infrastruktura; 10. Mniej nierówności; 11. Zrównoważone miasta i społeczności; 12. Odpowiedzialna konsumpcja i produkcja; 13. Działania w dziedzinie klimatu; 14. Życie pod wodą; 15. Życie na lądzie; 16. Pokój, sprawiedliwość i silne instytucje; 17. Partnerstwa na rzecz celów.

Działania prowadzone na rzecz Celów (SDGs) prowadzą także pośrednio do osiągnięcia szeregu celów politycznych, takich jak: bardziej zintegrowane rynki pracy, zwiększenie spójności społecznej, wzrost innowacyjności, a także zrównoważone wykorzystanie zasobów środowiska. Dobra praktyka Celów (SDGs) to dobrowolne działania stanowiące wyraz społecznej odpowiedzialności organizacji, wykraczające poza wymogi określone normami prawnymi, mające charakter aktywności podejmowanej w dłuższej perspektywie i przyczyniające się do realizacji celów zdefiniowanych, w oparciu o normę ISO 26000, w jej kluczowych obsza-

¹⁹ PN-ISO 26000:2012P. *Wtyczne dotyczące społecznej odpowiedzialności ...*, op. cit., rozdz. IV.

²⁰ PN-ISO 26000:2012P. *Wtyczne dotyczące społecznej odpowiedzialności ...*, op. cit., s. 16.

²¹ PN-ISO 26000:2012P. *Wtyczne dotyczące społecznej odpowiedzialności ...*, op. cit., s. 6-7.

rach²². Stopień zaangażowania organizacji w poszczególnych obszarach odpowiedzialności generowany jest przede wszystkim w oparciu o informacje publikowane w raportach pozafinansowych społecznej odpowiedzialności²³. Przedmiotowymi badaniami zainteresowane są przede wszystkim środowiska biznesowe oraz organizacje doradcze, które zapoznają się z dobrymi praktykami w obszarach Celów (SDGs), a następnie wdrażają je w swoich organizacjach.

2.5. Analiza dobrych inicjatyw CSR w Polsce w obszarze „środowisko” na podstawie raportów „Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki” w latach 2019-2022

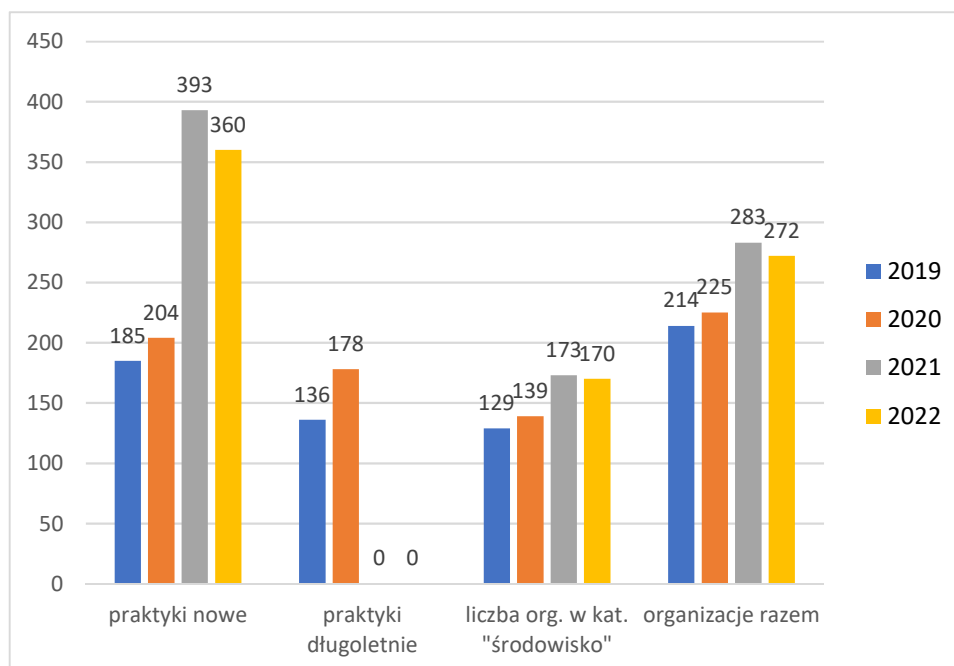
W Polsce, Forum Odpowiedzialnego Biznesu (FOB) od 2002 r., prowadzi badania i na ich podstawie corocznie publikuje raporty *Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki*, będące podsumowaniem zaangażowania organizacji w realizację zasad odpowiedzialnego biznesu oraz przeglądem podejmowanych inicjatyw związanych z Celami (SDGs)²⁴. Raporty są praktycznym narzędziem zawierającym zestaw inspiracji oraz wiedzy o kluczowych aspektach zrównoważonego rozwoju. Sekwencje globalnych wydarzeń, jak pandemia COVID-19 (2020) czy konflikt zbrojny w Ukrainie (2022) spowodowały zmiany w zachowaniach interesariuszy, w zróżnicowany sposób rozkładając punkty ciężkości i kluczowe trendy w poszczególnych obszarach. Praktyki powinny eksponować i inspirować do podejmowania ciekawych inicjatyw i standardowych rozwiązań skierowanych do pracowników i społeczności miejskich. Przewagę zyskały programy prośrodowiskowe związane m.in. z efektywniejszym zarządzaniem zasobami i wybieraniem ekoproduktów. Ograniczenia w zakresie liczby innowacji nie dotyczyły praktyk długoterminnych, a myślą przewodnią ich ograniczenia było zachęcenie organizacji do wyboru i wyeksponowania najbardziej wartościowych inicjatyw. Wyłączono organizacje, które wśród inicjatyw wdrażały praktyki jednorazowe. Stąd, od 2019 r. ograniczono do 10 inicjatyw realizowanych przez praktykę zgłaszanych przez daną organizację. W zestawieniach graficznych nie uwzględniono inicjatyw do dwóch praktyk. Sumaryczny rozkład inicjatyw w obszarze „środowisko” w latach 2019-2022, zestawiono na rys. 1.

Wysoki wzrost nowych inicjatyw w 2021 r. (393) i w 2022 r. (360) wynikał z tego, że od 2021 r. w raportach inicjatywy długoterminnie wliczane są do praktyk nowych. Stąd, w kategorii „środowisko” w latach 2019-2020 nastąpił 19% wzrost inicjatyw r/r, w 2021 r. wzrost wyniósł 2,9%, natomiast w 2022 r. nastąpił spadek

²² *Dobra Praktyka CSR*, Polska Konferencja Pracodawców Prywatnych Lewiatan, Warszawa 2010, s. 2.

²³ Zob.: P. Proszowska, *Rewolucja w raportowaniu biznesowym. Interesariusze, konkurencyjność, społeczna odpowiedzialność*, Difin, Warszawa 2011, s. 42.

²⁴ Zob.: M. Szrajnert, *Ocena stanu wdrażania wytycznych normy ISO 26000: 2012 dotyczących kluczowych obszarów społecznej odpowiedzialności biznesu*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanists. Zarządzanie”, 2019, nr 1, s. 104.

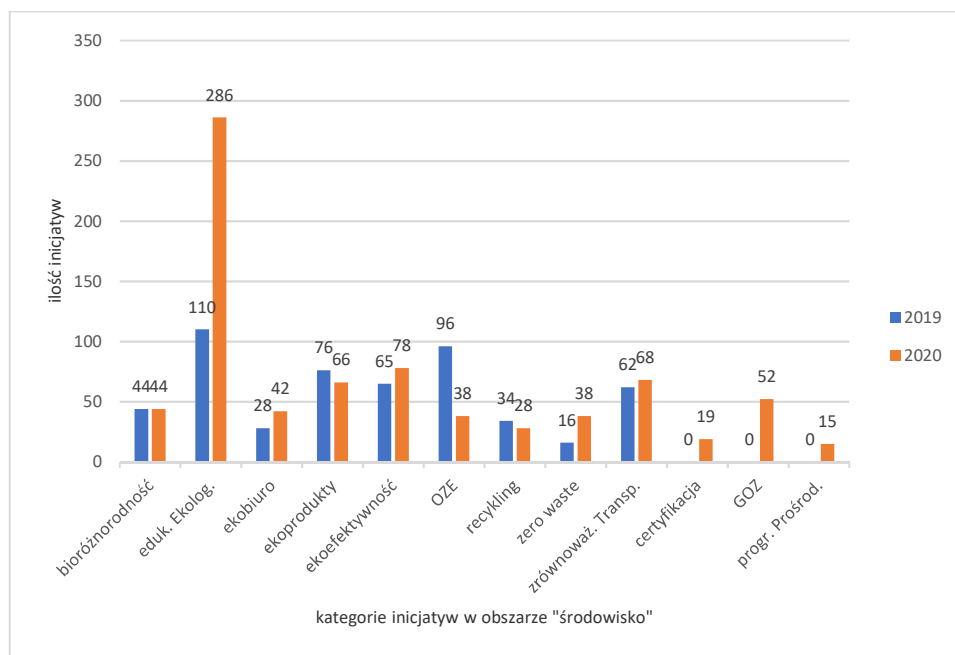

Rys. 1. Rozkład ilościowy dobrych praktyk CSR w obszarze „środowisko” w latach 2019-2022

Źródło: Raport 2019. *Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2020, s. 101, Raport 2020. *Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2021, s. 107, Raport 2021. *Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2022, s. 103, Raport 2022. *Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2023, s. 165.

o 8,4% oferowanych przez organizacje inicjatyw. Także liczba organizacji oferujących inicjatywy w kategorii „środowisko” miała tendencję wzrostową, o 13,4% (2021/2019). Wzrosła także liczba organizacji oferujących pakiet inicjatyw o 32,2% (2021/2019). Lata 2020-2021 to okres pandemii COVID-19, w którym ze względu na ograniczenia sanitarne, organizacje zmieniały sposób realizacji inicjatyw. Rozkład liczby praktyk w obszarze „środowisko” w kontekście COVID-19 w latach 2019-2020 prezentuje rys. 2.

Mimo pandemii COVID-19 i globalnego trybu zarządzania kryzysowego, działania na rzecz środowiska, a szczególnie proklimatyczne uznane zostały na tyle istotne, że zostały ocenione za najważniejsze przy planowaniu rozwoju gospodarek narodowych po kryzysie popandemicznym. Takie podejście było generatorem do wzrostu liczby nowych praktyk o ponad 50% (2020/2019) wspierających realizację 13. Celu (SDGs) „działania w dziedzinie klimatu”. Drugą grupę stanowiły praktyki 12. Celu (SDGs) „odpowiedzialna konsumpcja i produkcja”, a które były obecne w każdej kategorii tematów. W kategorii „edukacja ekologiczna”

Rys. 2. Rozkład celów (SDG) realizowanych przez inicjatywy organizacji w latach 2019-2020 w aspekcie COVID-19. Legenda: OZE – Odnawialne Źródła Energii; GOZ – Gospodarka o Obiegu Zamkniętym.

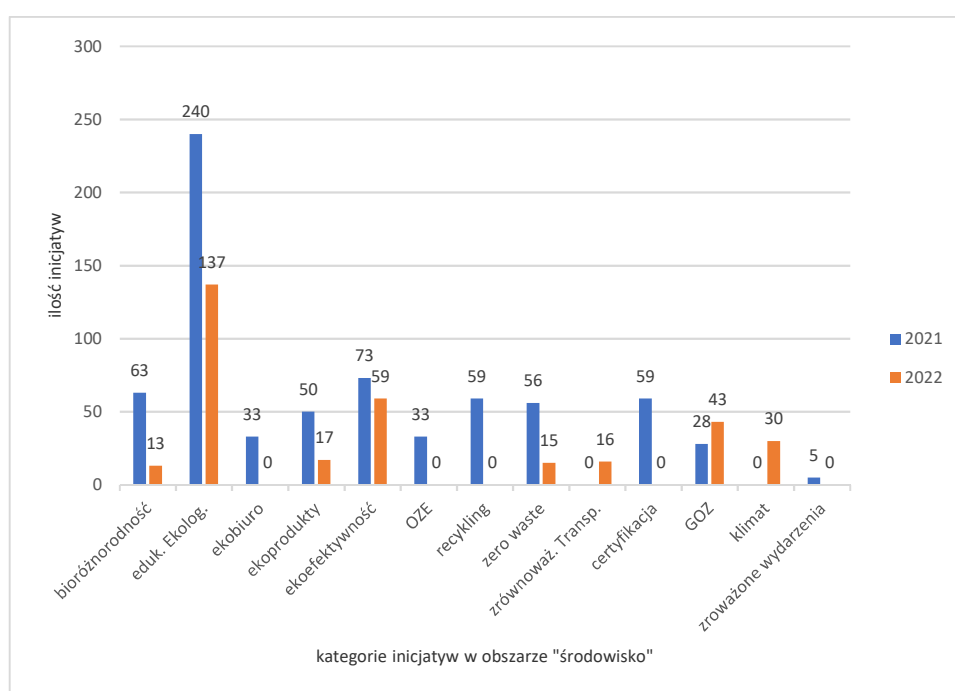
Źródło: Raport 2019. *Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu ..., op. cit., s. 101-135, Raport 2020. *Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu ..., op. cit., s. 110-148.

wzrost o 260% (2020/2019), pandemia COVID-19 i ograniczenia sanitarne nią wywołane, wymusiła przejście na tryb pracy zdalnej realizowanej w formie online w postaci webinarów, warsztatów czy konkursów²⁵. W czasie pandemii COVID-19 spadła emisja gazów cieplarnianych, głównie za sprawą ograniczenia transportu lądowego i powietrznego oraz mniejszego poboru energii. Pandemia w większym zakresie dotknęła organizacje i sektory sfeminizowane, stąd chcąc utrzymać pozycję na rynku pracy, wzmacniane były kompetencje niezbędne do realizacji zawodów przyszłości²⁶. 52 projekty dotyczyły ochrony klimatu, zanieczyszczenia powietrza, odpowiedzialne gospodarowanie odpadami czy ograniczanie zużycia

²⁵ Badanie FOB „Koronawirus – opinie Polaków i ocena działań”, zrealizowanych w pierwszych tygodniach pandemii w Polsce, wskazało, że 77% pracodawców podjęło dodatkowe działania na rzecz swoich pracowników, poprzez wprowadzenie pracy zdalnej, we wszystkich możliwych obszarach (Zob.: M. Górka, T. Joniewicz, #CSRwPL2020, [w:] Raport 2020. *Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki*. Forum Odpowiedzialnego Biznesu ..., op. cit., s. 4).

²⁶ https://odpowiedzialnybiznes.pl/wp-content/uploads/2020/05/IBS-PP-01-2020_PL.pdf [15.05.2023].

plastiku. Kolejną grupę 31 innowacji stanowiły działania prośrodowiskowe zmierzające do osiągnięcia neutralności klimatycznej. Stanowiły ją organizacje korzystające z energii OZE, kupując zieloną energię, czy korzystając z instalacji fotowoltaicznej. Wzrastało zainteresowanie firm inicjatywami w obszarze zero waste m.in. problemów marnotrawienia żywności, ograniczania zużycia plastiku, rezygnując z produktów jednorazowych, szukając rozwiązań na zagospodarowanie pozostałości z produkcji czy zmian w sposobie pakowania produktów. Organizacje zgłaszały również zainteresowania w działaniach w ramach kategorii „gospodarka o obiegu zamkniętym”. Największe spadki liczby nowych inicjatyw w obszarze środowiska wystąpiły w kategoriach „OZE”, spadek o 70% (2020/2019), w dobie pandemii w 2020 r. pojawiły się nowe inicjatywy: „GOZ”, „certyfikacja” i „programy prośrodowiskowe”, obejmujące m.in. pracowników, dzieci, społeczności i mieszkańców miast. Pandemia nie tylko nie zatrzymała aktywności CSR, ale wzmocniła to zaangażowanie poprzez solidarność i empatię. Rozkład liczby praktyk w obszarze „środowisko” w kontekście COVID-19 i wojny w Ukrainie w latach 2021-2022 prezentuje rys. 3.

Rys. 3. Rozkład celów (SDG) realizowanych przez inicjatywy w organizacjach, w latach 2021-2022 w aspekcie COVID-19 i wojny w Ukrainie. Legenda: OZE – Odnawialne Źródła Energii; GOZ – Gospodarka o Obiegu Zamkniętym.

Źródło: Raport 2021. *Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu ..., op. cit., s. 106-145, Raport 2022. *Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu ..., op. cit., s. 164-213.

Rok 2021 był pod oddziaływaniem pandemii COVID-19, w którym dominowały inicjatywy „edukacja ekologiczna”, wzrost o 12,9%, w stosunku do 2020 r. oraz „programy środowiskowe”, to wzrost o 87%, do 2020 r. Również istotny pod względem działań dotyczących środowiska był fakt ogłoszenia przez Komisję Europejską pakietu legislacyjnego zmian „Fit for 55”, którego założeniem jest dostosowanie polityki UE w dziedzinie klimatu, opodatkowania energii, efektywności energetycznej, systemu handlu uprawnieniami do emisji, energii odnawialnej, użytkowania gruntów, w tym gruntów leśnych, normy emisji dla CO₂ dla aut, infrastruktury paliw alternatywnych, w taki sposób, aby obniżyć emisję gazów cieplarnianych netto o co najmniej 55% do 2030 r., z poziomem z 1990 r. Obniżenie poziomu emisji w bieżącej dekadzie to zasadniczy warunek, który może sprawić, by Europa stała się pierwszym w świecie kontynentem neutralnym dla klimatu do 2050 r. i wprowadziła w życie „Europejski Zielony Ład”.

Spadek liczby organizacji i liczby praktyk w 2022 r. częściowo wynikał z zaostżenia kryteriów zasad kwalifikacji praktyk w obszarze „środowisko” przez FOB, gdzie pozostawione zostały praktyki, które odpowiadają na aktualne wyzwania i problemy środowiska naturalnego i/lub ograniczają negatywny wpływ biznesu na otoczenie. Najliczniejszą w 2022 r. stanowiła kategoria „edukacja ekologiczna” (137 działań), jednak stanowiło to spadek inicjatyw o 43% (2022/2021), a inicjatywy związane były m.in. z działaniami w terenie, łącząc teorię z praktyką. Okazała się jednak kategorią najbardziej pojemną, gdyż odzwierciedlała działania związane z każdą z pozostałych 8. kategorii, skoncentrowanych na edukacji, niewprowadzających zmian organizacyjnych w firmach. Na uwagę zasługuje kategoria „gospodarka o obiegu zamkniętym” (44 działania), wzrost o 53,6% (2022/2021) oraz „ekoefektywność”, spadek o 19% (2022/2021). Były to działania obejmujące optymalizację procesów organizacji, poprawę efektywności energetycznej, usprawnienia gospodarowania odpadami, działaniami generującymi długookresowe efekty.

Najmniej liczną kategorią była „bioróżnorodność”, spadek o 79% (2022/2021), co będzie jednym z kluczowych wyzwań stojących przed biznesem przyszłości. Może wynikać to z założenia, iż w kontekście CSR bioróżnorodność stanowi podstawę „usług ekosystemowych”, wymagający wsparcia B+R i wiedzy eksperckiej, z jednej strony. Z drugiej, działania militarne w Ukrainie uwypukliły kwestie społeczne w realizacji strategii CSR oraz skróciły perspektywy zielonej transformacji. Wojna w Ukrainie wzmocniła co najmniej trzy obszary działania organizacji. Pierwszy to obszar społeczny, który dotyczył silnego zainteresowania relacjami, zaangażowaniem pracowników i odpowiedzialności za nich. Było to pochodną wolontariatu. W efekcie konflikt zbrojny w Ukrainie (2022) w ograniczonym stopniu wpłynął na realizację praktyk środowiskowych. Drugi obszar obejmował sytuację ograniczonych lub zerwanych łańcuchów dostaw. Trzeci obszar dotyczył transformacji energetycznej. Działania zbrojne wymusiły inne podejście

do zielonych źródeł energii, czy fotowoltaniki²⁷. Obecnie za wcześnie ocenić i w jednoznaczny sposób odnieść strategię CSR w kontekście wojny w Ukrainie. Z przeprowadzonych badań opinii społecznej wynika, że 68% ankietowanych wskazało, że organizacje odpowiedzialne społecznie nie mogą prowadzić działalności społeczno-gospodarczej w FR²⁸.

Z powyższych rozważań wynika, że wiele organizacji podjęło wyzwania z zakresu bezpieczeństwa ekologicznego, czując moralne zobowiązania do rozwiązywania wyzwań związanych z ochroną środowiska naturalnego, w tym zmian klimatycznych. Niejednokrotnie taki sposób działania jest wpisany w wartość i misję organizacji w trosce o bezpieczeństwo ekologiczne z myślą o przyszłych pokoleniach. Z drugiej strony, wiele organizacji podejmuje działania ze względu na korzyści ekonomiczne, jakie wynikają z efektywności energetycznej czy zastosowania odnawialnych źródeł energii. Działania proekologiczne prowadzą do oszczędności finansowych lub zwiększenia konkurencyjności na rynku. W takim podejściu bezpieczeństwo ekologiczne jest rozumiane jako wyraz czystej kalkulacji biznesu. We współczesnej rzeczywistości wzrastająca ilość organizacji zauważa, że podejmowanie działań związanych z ochroną środowiska i zrównoważonym rozwojem ma korzyści zarówno dla środowiska, jak i dla biznesu. Takie podejście do bezpieczeństwa ekologicznego w ramach CSR może być rozumiane zarówno jako „rachunek sumienia”, jako element biznesu, jak i wyraz czystej kalkulacji biznesu.

2.6. Zakończenie

Na drodze kontynuowanego w Polsce rozwoju społeczno-gospodarczego i optymistycznej wizji przyszłości stanęła najpierw pandemia, a następnie agresja FR na Ukrainę. Pandemia oprócz tego, że przyniosła tragiczne skutki dla zdrowia i życia, przepisy sanitarne ograniczyły przemieszczanie się ludności, a w tym do krótkotrwałego zmniejszenia emisji zanieczyszczeń, hałasu z transportu, pojawienia się nowych wyzwań związanych z odpadami, oraz do rozwoju cyfryzacji, zmieniających zachowania społeczne. Agresja FR na Ukrainę, oprócz tragicznych skutków społecznych i środowiskowych, wywołała globalne problemy łańcucha dostaw, dotyczące m.in. zaopatrzenia w energię i żywność.

CSR wraz celami nakreślonymi w „Agendzie na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju – 2030” jest ważnym sygnałem dla globalnej strategii zrównoważonego rozwoju. Globalnym wyzwaniem jest realizacja obszaru „środowisko” realizowanego przez praktyczne inicjatywy w zakresie ochrony środowiska, a szczególnie

²⁷ <https://publicystyka.ngo.pl/ii-kongres-esg-menedzerowie-i-ekspertki-ocenili-wplyw-wojny-w-ukrainie-na-realizacje-strategii-esg> [26.05.2023].

²⁸ II Kongres ESG – Liderzy zrównoważonego rozwoju na rzecz ekosystemu ESG (25 stycznia 2023), https://raportcsr.pl/wp-content/uploads/2023/01/Zaproszenie_II-Kongrs-ESG_25.01.2023.jpg [29.05.2023].

ograniczania niekorzystnych zmian klimatycznych. Jednak realizacja przedmiotowego celu/celów ogranicza m.in.: koszty inwestycyjne; świadome ukierunkowanie zarządów organizacji, szczególnie nowo wchodzących na rynek, na wyłączne generowanie zysków; niekorzystne uwarunkowania polityczno-gospodarcze oraz zagrożenia militarne; nasilająca się migracja i nieprzejrzyste źródła jej finansowania; malejąca kondycja finansowa niektórych graczy gospodarczych w finansowaniu globalnego zrównoważonego rozwoju; wyzwania wewnętrzne państw, jak zadłużenia i recesje gospodarczo-finansowe, zwiększanie wydatków na obronność; traktowanie raportowania pozafinansowego minimalistycznie mogą stanowić o porażce biznesowej organizacji. Szans w realizacji przedmiotowych celów, w zakresie stabilnego zrównoważonego rozwoju, można dopatrywać się w państwach UE, czy państwach Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Innym ważnym aspektem jest zrozumienie społeczne czym jest CSR, stąd m.in.: monitorowanie obszarów CSR powinno obejmować organizacje nie objęte obowiązkiem raportowania pozafinansowego; CSR jako sposób prowadzenia biznesu powinno być składową długoterminowego planu tworzenia wartości; media ogólnopolskie, regionalne i specjalistyczne powinny stanowić równowagę w przekazywaniu informacji o CSR, w tym o globalnym bezpieczeństwie ekologicznym. Do właściwej oceny zmian ekologicznych niezbędne jest budowanie świadomości społecznej i kształtowanie zachowań obywatelskich. Troska o środowisko wymaga współpracy zarówno na szczeblu lokalnym, jak i krajowym i międzynarodowym. W ogólnym bilansie zysków i strat niezbędnym wydaje się dostrzeżenie wartości bezpieczeństwa ekologicznego w aspekcie zdrowia, samopoczucia, dobrej jakości życia i spójności społecznej.

Bibliografia

- [1] *Dobra Praktyka CSR*, Polska Konferencja Pracodawców Prywatnych Lewiatan, Warszawa 2010.
- [2] Filek J., *Společna Odpowiedzialność Biznesu. Tylko moda czy nowy model prowadzenia działalności gospodarczej*, Kraków 2006.
- [3] Górka M, Joniewicz T., #CSRwPL2020, [w:] Raport „Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki”, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2021.
- [4] Grudzewski W.M., Hejduk I.K., Sankowska A., Wańtuchowicz M., *Sustainability w biznesie, czyli przedsiębiorstwo przyszłości. Zmiany paradygmatów i koncepcji zarządzania*, Warszawa 2010.
- [5] Hnatyszyn-Dzikowska A., Łyszczarz B., *Rola czynnika zdrowia w kształtowaniu rozwoju zrównoważonego w państwach wysoko rozwiniętych-racje ekonomiczne*, [w:] Urbaniec M., Halavach E. (red.), *Wdrażanie rozwoju zrównoważonego: strategie i instrumenty*, Częstochowa 2008.
- [6] <https://www.unep.org/themes/emergencies-conflict-and-disasters/what-we-do/disasters-and-conflict/environmental-security>.
- [7] https://www.who.int/hac/techguidance/preparedness/natural_disasters/en/ecological_security/en/.
- [8] <https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal.pl>.

- [9] https://odpowiedzialnybiznes.pl/wp-content/uploads/2020/05/IBS-PP-01-2020_PL.pdf.
- [10] <https://publicystyka.ngo.pl/ii-kongres-esg-menedzerowie-i-eksperci-ocenili-wplyw-wojny-w-ukrainie-na-realizacje-strategii-esg>
- [11] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r.
- [12] Kozdrowski S., *Bezpieczeństwo ekologiczne w świetle ogólnych uwarunkowań bezpieczeństwa Rzeczypospolitej*, [w:] A. Urbanek (red.), *Wybrane problemy bezpieczeństwa. Teoria. Strategia. System*, Katedra Bezpieczeństwa Narodowego, Akademia Pomorska w Słupsku, Słupsk 2012.
- [13] Kowalski R., *Kultura bezpieczeństwa ekologicznego*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, 2016, nr 5.
- [14] II Kongres ESG – *Liderzy zrównoważonego rozwoju na rzecz ekosystemu ESG* (25 stycznia 2023), https://raportcsr.pl/wp-content/uploads/2023/01/Zaproszenie_II-Kongrs-ESG_25.01.2023.jpg
- [15] Krzysiek P., Miszczuk R., *Zrozumieć lepiej świat islamu, etyka a kultura i media w krajach muzułmańskich*, [w:] Sobczak B., Zgółkowej H. (red.), *Retoryka i etyka*, Wydawnictwo Poznańskie
- [16] Mazurski K.R., *Bezpieczeństwo ekologiczne w turystyce*, „Gospodarka-Rynek-Edukacja”, 2006, nr 11.
- [17] Newell S., *Etyka biznesu*, BIZNES, tom 1, Zarządzanie Firmą, część 1.
- [18] PN-ISO 26000: 2012P. *Wytyczne dotyczące społecznej odpowiedzialności*, PKN, Warszawa 2012.
- [19] Płoszajski P. (red.), *Strategie społecznej odpowiedzialności polskich spółek giełdowych*. Oficyna Wydawnicza SHG, Warszawa 2013.
- [20] Proszowska P., *Rewolucja w raportowaniu biznesowym. Interesariusze, konkurencyjność, społeczna odpowiedzialność*, Difin, Warszawa 2011.
- [21] Raport 2019. *Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2020
- [22] Raport 2020. *Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2021
- [23] Raport 2021. *Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2022
- [24] Raport 2022. *Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2023
- [25] *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020*.
- [26] Szrajnert M., *Ocena stanu wdrażania wytycznych normy ISO 26000:2012 dotyczących kluczowych obszarów społecznej odpowiedzialności biznesu*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanists. Zarządzanie”, 2019, nr 1.
- [27] Ślęzak-Gładzik I., *Społeczna odpowiedzialność biznesu w ujęciu normy międzynarodowej ISO 26000 Guidance on Social, Responsibility*, *Modern Management Review*, vol. XIII, 20(4/2013).
- [28] Witaszek Z., *Kultura bezpieczeństwa w negocjacjach. Wybrane aspekty*, Przegląd Naukowo-Metodyczny „Edukacja dla Bezpieczeństwa”, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu, Poznań 2022, nr 2.

ECOLOGICAL SAFETY CULTURE IN CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY (CSR)

Contemporary organizational strategies are a multidimensional category that aims, as an idea, to restore a balance between ethical and business aspects in national organizations and international. Over time, procedures and legal regulations shaping the relationships between organizational strategies and stakeholders have become more commonplace. At the European and international level, unified standards have also been developed to support business entities in properly assessing the social responsibility of organizations. In the global business arena, ecological safety, referring to threats to sustainable development and the preservation of the natural environment necessary for the survival and advancement of humanity, occupies a prominent position.

Keywords: safety culture, business, ethics, ecology, sustainable development.

Rozdział 3.

KULTURA BEZPIECZEŃSTWA KLIMATYCZNEGO W SPOŁECZNEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI BIZNESU

Zagrożenia współczesnej cywilizacji agregują sytuacje wcześniej nie spotykane, co zmusza do intensyfikacji opracowań w zakresie ich profilaktyki, działania powstrzymującego i przywracania stanu pożądanego oraz oczekiwanego. Ujęcie strategii działań z perspektywy dowodów naukowych i pomijania ich w dyspozycjach prawnych w konfrontacji ze stanem faktycznym mogą stanowić płaszczyznę zaburzeń. Aby tego uniknąć, dla zachowania jak najszerszej rozumianych praw człowieka w sytuacjach zagrożenia dopatrywać się zaczęto ujemnych akcji oraz interakcji powiązanych z kwestiami prawa i kultury biznesu. Administracja publiczna z pominięciem partycypacji społecznej wdrażając z pomocą legislatywy reguły niezgodne z normami ustrojowymi, wpisanymi do Konstytucji może wpływać na kształtowanie pokoleń. Wymienione zagadnienia budzą zainteresowania badawcze wielu dziedzin i dyscyplin naukowych. Niniejszy artykuł poświęca się perspektywie kultury bezpieczeństwa klimatycznego w warunkach społecznej odpowiedzialności biznesu.

Słowa kluczowe: społeczna odpowiedzialność, biznes, kultura bezpieczeństwa, klimat.

3.1. Wprowadzenie

Nauka to przede wszystkim debata. Bezpieczeństwo to stan, nie poczucie. Zaczynajmy od tego, że działania toczące się z udziałem USA oraz KE na ziemi formułują negację gwarancji ustrojowych państw i narzucają koszty zmian, które stają się coraz mniej zrozumiałe dla przeciętnego obywatela, ubożającego z tego powodu coraz bardziej. Archiwalne dokumenty ujawniają informacje, wskazujące na czynny udział CIA w kreowaniu idei utworzenia UE. Zanim przejdziemy do kwestii odpowiedzialności, w tym społecznej biznesu wobec tak zwanych zmian klimatycznych wyjaśnijmy sobie pojęcia, umożliwiające orientację co do złożoności sytuacji wskazującej na to, że obecnie można uznać stan wojny piątej generacji – nie mylić z Wi-Fi 5G. Działania wojenne piątej generacji stanowią rozszerzenie strategii i taktyk wojny asymetrycznej oraz powstańczej, w ramach których włączane a także stosowane są zarówno konwencjonalne, jak też niekonwencjonalne

¹ dr Sławomir Stanisław Dębski, Wydział Nauk Humanistycznych i Społecznych, Wyższa Szkoła Demokracji w Grudziądzu, Legionów 57, 86-300 Grudziądz, e-mail: slawodebs23@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0287-695X.

taktyki wojskowe oraz broń, w tym wykorzystywanie przyczyn politycznych, religijnych i społecznych². Ten nowy poziom działań wojennych wykorzystuje Internet, media społecznościowe i 24-godzinny cykl wiadomości, aby zmienić uprzedzenia poznawcze jednostek i/lub organizacji. Może być prowadzona przez zorganizowane lub niezorganizowane (ergo zdecentralizowane) grupy; może być prowadzona przez państwa narodowe, podmioty i organizacje niebędące państwami narodowymi, organizacje pozarządowe, a nawet osoby prywatne. Kluczową cechą działań wojennych piątej generacji jest to, że natura ataku jest ukryta. Celem jest zakłócenie i pokonanie przeciwników poprzez stworzenie nowych błędów poznawczych. Najskuteczniejsze strategie wojenne piątej generacji nie opierają się wyłącznie na rozpowszechnianiu fałszywych narracji, błędnych lub fałszywych informacjach. Najskuteczniejsze strategie mieszają prawdę z fikcją i działają w celu zwiększenia zamieszania oraz nieporządku w myślach, umysłach osób, które są celem, tak aby nie byli pewni w co lub komu wierzyć. Niektórzy napisali, że termin wojna piątej generacji powinien być stosowany tylko do przeciwników dysponujących mniejszymi zasobami (wojna asymetryczna), ale nie jest to zgodne z obecną praktyką. Duże i małe rządy, ponadnarodowe korporacje, globalistyczne organizacje pozarządowe (takie jak Fundacja Billa i Melindy Gatesów), oraz ONZ, WTO, WHO i ich filie, a także WEF, które starają się rządzić sprawami światowymi, nauczyli się, jak skuteczny jest zestaw narzędzi, który obecnie wdrażają w ramach taktyki wojenne piątej generacji na swoją korzyść. Dla jasności, koncepcja wojny piątej generacji jako tradycyjnej „wojny” nie jest dokładna. Kiedy stosuje się termin „wojna”, pojęcie wojny fizycznej jako bitwy o terytorium z użyciem broni kinetycznej wydaje się duże. Nie dotyczy to działań wojennych piątej generacji.

Terminem określającym działania wojenne piątej generacji jest gra. To nie jest „przyjemna” gra, z zasadami, na które wszyscy się zgadzamy. W wojnie piątej generacji nie ma żadnych zasad, jest tylko taktyka i strategia. Nic nie jest „sprawiedliwe”, a ludzki umysł, myśli i emocje stają się polem bitwy.

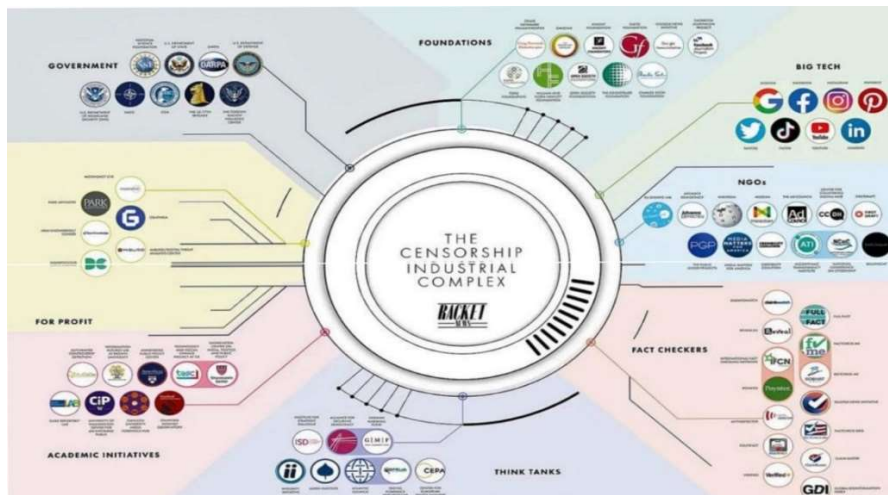
3.2. Klimat jako narzędzie w warunkach wojny piątej generacji

Przed podjęciem problematyki głównej tj. klimatu, wyjaśnijmy sobie kwestie narracji i faktów. Napisany przez Taibbi oraz ośmiu innych autorów i nazwany "zestawem startowym obywatela do zrozumienia nowego globalnego kartelu informacyjnego" raport zawiera podsumowanie każdej dużej organizacji zaangażowanej w dezinformację³. Taibbi ujawnił powszechną współpracę między agencjami rządowymi a firmami zajmującymi się mediami społecznościowymi w celu cenzurowania informacji z naruszeniem Pierwszej Poprawki USA do Konstytucji.

² Abbott D. H. (red.), *Podręcznik 5GW. Piąta generacja wojny?*, Nimble Books LLC, USA 2010 r.

³ M. Taibbi, *Raport 50 największych grup pracujących na rzecz cenzurowania Amerykanów*: https://childrenshealthdefense.org/defender/censorship-industrial-complex-americans/?utm_source=luminate&utm_medium=email&utm_campaign=defender&utm_id=20230512 [5.05.2023].

Prezydent Dwight D. Eisenhower użył podczas swojego przemówienia z 1961 r., aby ostrzec Amerykanów o zagrożeniu ze strony rosnącej fuzji potęgi militarnej i prywatnego przemysłu, które pojawiły się po II wojnie światowej. „Polityka publiczna może stać się w niewoli naukowej i technologicznej elity. Ponad 60 lat później Związek Cenzury Przemysłowej jest kompleksem wojskowo-przemysłowym odrodzonym w erze „wojny hybrydowej – informacji cyfrowych” Taibbi.

Rys. 1. Wykaz organizacji dezinformujących

Źródło: https://www.theblaze.com/shows/the-glenn-beck-program/climate-change?utm_source=theblaze-7DayTrendingTest&utm_medium=email&utm_campaign=The%20Blaze%20PM%20Trending%202023-04-24&utm_term=ACTIVE%20LIST%20-%207%20Day%20Engagement [5.05.2023].

Naukowcy i eksperci medyczni są zaniepokojeni niejasnymi celami dominującej organizacji One Health argumentując, że koncepcja została „porwana”, kwestionują intencje osób zaangażowanych w rozwój i globalne wdrożenie koncepcji – w tym WHO, Centra Kontroli i Zapobiegania Chorobom (CDC) i Banku Światowego. Eksperci, którzy rozmawiali, podnieśli również pytania dotyczące innych aspektów koncepcji, w tym programu bezpieczeństwa biologicznego, globalnego systemu nadzoru, paszportów szczepionek i ograniczeń dotyczących ludzkich zachowań. Podczas gdy cele te opierają się na niejasno zdefiniowanej „Teorii zmian”, eksperci powiedzieli, że główne interesy finansowe są w centrum agendy One Health, która wydaje się być ściśle związana ze zmianami klimatycznymi i inicjatywami zrównoważonego rozwoju promowanymi przez te same globalne organizacje⁴.

⁴ https://www.theblaze.com/shows/the-glenn-beck-program/climate-change?utm_source=theblaze-7DayTrendingTest&utm_medium=email&utm_campaign=The%20Blaze%20PM%20Trending%202023-04-24&utm_term=ACTIVE%20LIST%20-%207%20Day%20Engagement [7.05.2023].

Astrofizyk i meteorolog, ekspert ds. pogody, Piers Corbyn, udzielił niedawno wywiadu dziennikarzowi⁵ „Cóż, klimat zawsze się zmieniał, ale nie ma to nic wspólnego z człowiekiem”. Corbyn jest założycielem „Akcji pogodowej” i zaczął wyjaśniać, że przewidywano, iż „tego lata w Europie Wschodniej w Rosji będzie ekstremalny upał, zanim to się stanie, i że te wzorce pogodowe są spowodowane pewnym wzorcem cyrkulacji a nie CO₂, ale połączenie aktywności słonecznej i faz księżyca. Człowiek nie ma z tym nic wspólnego. Jedynym połączeniem jest to, że człowiek jest tutaj w tym samym czasie, kiedy słońce i księżyc robią różne rzeczy”. Następnie wyjaśnia, że bardzo podobna sytuacja miała miejsce około 132 lata temu. Twierdzi, że ci, którzy uznają inaczej, po prostu próbują zarabiać na narracji o zmianie klimatu.

Już ponad 1250 naukowców i ekspertów wydało Światową Deklarację Klimatyczną pt. „There is no climate emergency”⁶. Naukowcy z całego świata na czele z norweskim laureatem Nagrody Nobla w dziedzinie fizyki, profesorem Ivarrem Giaevera stwierdzają w deklaracji, że nie ma kryzysu klimatycznego, a nauka o klimacie przerodziła się w dyskusję opartą na wierzeniach, a nie na zdrowej samokrytycznej nauce. Oto treść deklaracji:

Nie ma zagrożenia klimatycznego. Nauka o klimacie powinna być mniej polityczna, podczas gdy polityka klimatyczna powinna być bardziej naukowa. Naukowcy powinni otwarcie odnieść się do niepewności i przesady w swoich przewidywaniach dotyczących globalnego ocieplenia, podczas gdy politycy powinni beznamiętnie policzyć rzeczywiste koszty, jak również wyobrażone korzyści swoich działań politycznych. Ocieplenie wywołują zarówno czynniki naturalne, jak i antropogeniczne. Archiwum geologiczne ujawnia, że klimat Ziemi zmieniał się tak długo, jak długo istniała planeta, z naturalnymi fazami zimnymi i ciepłymi. Mała epoka lodowcowa zakończyła się dopiero w 1850 r. Dlatego nie jest zaskoczeniem, że obecnie przeżywamy okres ocieplenia. Ocieplenie jest znacznie wolniejsze niż przewidywano. Świat ocieplił się znacznie mniej niż przewidywał IPCC na podstawie modelowania wymuszeń antropogenicznych. Rozdźwięk między światem rzeczywistym a modelowanym mówi nam, że jesteśmy daleko od zrozumienia zmian klimatu. Polityka klimatyczna opiera się na nieadekwatnych modelach. Modele klimatyczne mają wiele wad i nie są w najmniejszym stopniu wiarygodne jako narzędzia polityki. Nie tylko wyolbrzymiają wpływ gazów cieplarnianych, ale także ignorują fakt, że wzbogacanie atmosfery w CO₂ jest korzystne. CO₂ jest pokarmem dla roślin, podstawą wszelkiego życia na Ziemi. CO₂ nie jest substancją zanieczyszczającą. Można powiedzieć więcej, że CO₂ jest korzystne dla przyrody, zazieleniając naszą planetę. Dodatkowa ilość CO₂ w powietrzu przyczyniła się do wzrostu biomasy roślin na świecie. Jest to również korzystne dla rolnictwa, zwiększając plony upraw na całej ziemi. Globalne ocieplenie nie zwiększyło liczby

⁵ <https://healthimpactnews.com/2022/astrophysicist-weather-expert-climate-is-always-changing-and-has-nothing-to-do-with-man-climate-scientists-are-on-gravy-train-to-secure-funds/> [7.05.2023].

⁶ <https://clintel.org/world-climate-declaration/> [7.05.2023].

katastrof naturalnych. Nie ma żadnych statystycznych dowodów na to, że globalne ocieplenie nasila huragany, powodzie, susze i tym podobne klęski żywiołowe lub sprawia, że są one częstsze. Istnieje jednak wiele dowodów na to, że środki łagodzące skutki emisji CO₂ są równie szkodliwe, co kosztowne. Polityka klimatyczna musi uwzględniać realia naukowe i gospodarcze. Nie ma sytuacji kryzysowej związanej z klimatem. Dlatego nie ma powodu do paniki i alarmu. Zdecydowanie sprzeciwiamy się szkodliwej i nierealistycznej polityce zerowej emisji CO₂ netto proponowanej na rok 2050. Jeżeli pojawią się lepsze podejścia, a z pewnością się pojawią, będziemy mieli wystarczająco dużo czasu na zastanowienie się i ponowne dostosowanie. Celem polityki globalnej powinien być „dobrobyt dla wszystkich” poprzez zapewnienie niezawodnej i przystępnej cenowo energii w każdym momencie. W zamożnym społeczeństwie mężczyźni i kobiety są dobrze wykształceni, wskaźnik urodzeń jest niski, a ludzie dbają o swoje środowisko.

NASZA RADA DLA EUROPEJSKICH PRZYWÓDCÓW JEST TAKA, ŻE NAUKA POWINNA DĄŻYĆ DO ZNACZNIE LEPSZEGO ZROZUMIENIA SYSTEMU KLIMATYCZNEGO, PODCZAS GDY POLITYKA POWINNA SKUPIĆ SIĘ NA MINIMALIZACJI POTENCJALNYCH SZKÓD KLIMATYCZNYCH POPRZEZ PRIORYTETOWE TRAKTOWANIE STRATEGII ADAPTACYJNYCH OPARTYCH NA SPRAWDZONYCH I PRZYSTĘPNYCH TECHNOLOGIACH.

Wierzyć w wynik modelu klimatycznego, to wierzyć w to, co założyli twórcy modelu. To jest właśnie problem dzisiejszej dyskusji o klimacie, w której modele klimatyczne są centralnym elementem. Nauka o klimacie zdegenerowała się w dyskusję opartą na przekonaniach, a nie na zdrowej, samokrytycznej nauce.

Światowa Deklaracja Klimatyczna (WCD) zgromadziła wielu kompetentnych naukowców z całego świata. Znacząca wiedza i doświadczenie tej grupy jest niezbędne do osiągnięcia zrównoważonego, beznamiętnego i kompetentnego spojrzenia na zmiany klimatyczne. Od tej pory grupa będzie funkcjonować jako „Global Climate Intelligence Group”. Grupa będzie udzielać zamówionych i niezamówionych porad dotyczących zmian klimatycznych oraz transformacji energetycznej rządów a także firmom na całym świecie.

3.3. Niszczenie natury przez rząd Hiszpanii

Relacje o charakterze ataku na społeczeństwo przez wybrany legalnie rząd można prześledzić na przykładzie Hiszpanii. Podczas strategicznie zaplanowanego „stanu wyjątkowego” ONZ upoważniło hiszpański rząd do rozpylania śmiertelnych środków z nieba. 16 kwietnia 2020 r. hiszpański rząd przyznał, że zezwolił wojsku na rozpylanie biocydów na całą populację⁷. Eksperyment medyczny w całej populacji został przeprowadzony pod przykrywką „stanu wyjątkowego w celu

⁷ <https://www.naturalnews.com/2022-06-09-spanish-government-admits-spraying-chemtrails-on-citizens.html#> [25.05.2023].

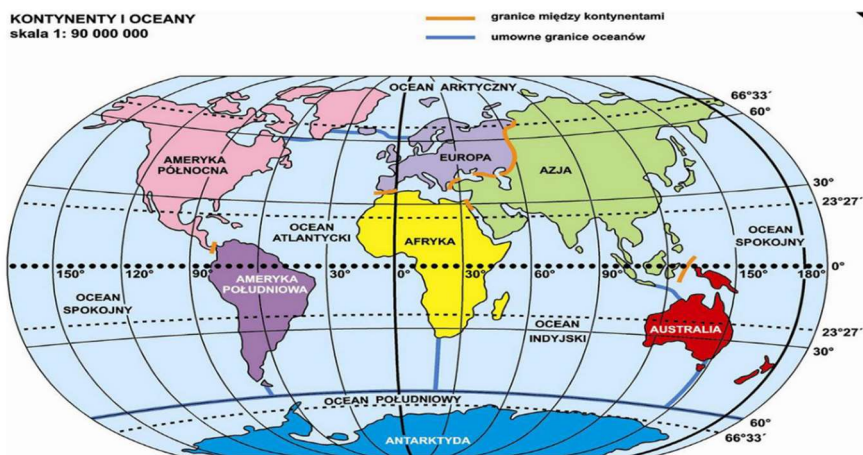
zarządzania sytuacją kryzysową zdrowotną spowodowaną przez Covid-19”. Ten rozpaczliwy, ale dokładnie opracowany plan narusza wiele artykułów kodeksu normyberskiego – traktatu o prawach człowieka i etyce medycznej, który nie jest egzekwowany w żadnej mierze. Hiszpański minister zdrowia został upoważniony do użycia jednostek wojskowych dla masowego rozpylania środków na obywateli. Ta biobójcza operacja chemtrails została umożliwiona przez dekret królewski 463/2020 z 14 marca, który umożliwił Ministrowi Zdrowia podjęcie „serii środków mających na celu ochronę dobrostanu, zdrowia i bezpieczeństwa obywateli oraz powstrzymanie postępu choroby i wzmocnienie publicznego systemu opieki zdrowotnej”. Dekret 463/2020 umożliwia ministrowi zdrowia „wydawanie nakaźnych, uchwał, przepisów i instrukcji interpretacyjnych, które w ramach ich działania jako organu delegowanego są niezbędne do zagwarantowania świadczenia wszystkich usług, zwykłych lub nadzwyczajnych, w celu ochrony osób, towarów i miejsc, poprzez przyjęcie któregośkolwiek ze środków przewidzianych w art. jedenastym przepisów prawa organicznego 4/19, z dnia 1 czerwca, stanów alarmowych, wyjątków i miejsca”. Ponadto dekret SND/351/2020 dał hiszpańskiemu Ministerstwu Zdrowia najwyższą, nieograniczoną moc aktywowania hiszpańskich sił zbrojnych i wojskowych jednostek ratunkowych do rozmieszczenia nad obywatelami chemikaliów biocydowych. Minister Zdrowia wykorzystał te nowe uprawnienia do „dekretu” eksperymentów medycznych nad całą populacją, wykorzystując wojsko jako narzędzie zgodnie z artykułem 15.3 ustawy organicznej 5/2005, obrony narodowej. Hiszpania przyjęła wcześniej procedury rozpylania całej populacji chemikaliami. Norma UNE-EN 14476 upoważnia Ministerstwo Zdrowia do przygotowania listy chemikaliów wirusobójczych, antyseptyków i środków dezynfekujących. Dekret królewski wzywał Ministerstwo Zdrowia do uruchomienia w „mediach powietrznych” i „techniki dezynfekcji powietrznej” w tym czasie. Techniki obejmowały nebulizację, nebulizację termosyzyjną i mikro nebulizację, z deklarowanym celem osiągnięcia „wszystkich powierzchni” w kraju. Jednostki obrony w Siłach Zbrojnych i Jednostki Wojskowe Sytuacji Nadzwyczajnych były już wyposażone do rozmieszczenia tych materiałów i przeprowadzania ogólnokrajowych procedur dezynfekcji z powietrza.

3.4. Przykładowe rozwiązania klimatyczne UE w warunkach społecznej odpowiedzialności biznesu

W grudniu 2019 r. Komisja Europejska przedstawiła Europejski Zielony Ład, w którym zapisano, że aby chronić obywateli i ekosystemy w Europie, UE (w rozumieniu Komisja) **musi** lepiej monitorować zanieczyszczenie powietrza, wody, gleby oraz produktów konsumpcyjnych, informować o tych zanieczyszczeniach, zapobiegać im oraz usuwać ich skutki.

Projekt w treści informuje, że to Plan dla świata. W tym celu KE w maju 2021 r. przyjęła Plan działania na rzecz eliminacji zanieczyszczeń wody, powietrza i gleby, w którym zanieczyszczenia środowiska zostają zredukowane do pozio-

mów, których według komisji nie są już szkodliwe dla zdrowia ludzkiego i naturalnych ekosystemów (bez wskazania podstaw takiej oceny, bez jakiegokolwiek debaty). Plan łączy wszystkie polityki UE w tym zakresie oraz przewiduje przegląd unijnego prawodawstwa pod kątem bardziej rygorystycznego wdrażania. Problem w tym, że UE nie zrzesza wszystkich krajów świata a kraje świata poza USA, odmawiają uczestnictwa w tych przedsięwzięciach. Można więc przyjąć, że ten nazywany projektem dla świata, to projekt dla UE. Na mapie (rys. 2.) przedstawiono jakiej wielkości jest Europa globalnie.

Rys. 2. Kontynenty i oceany

Źródło: https://tyflomapy.pl/2__Kontynenty_i_oceany.html [25.05.2023].

Projekt UE zapowiada wyniki dla całego świata odnosząc się do realizacji wytycznych, reglamentacji finansowej na ten cel ze środków wyłącznie UE. Powierzchnia Europy: to 10,2 mln km² – 10,5 mln km² (z czego prawie 4 mln km² zajmuje europejska część Rosji). Stanowi to ok. 2% całej powierzchni kuli ziemskiej (ok. 7,5% powierzchni lądów) a Rosja nie jest członkiem UE i nie uczestniczy w tym projekcie. Następnym etapem jest Unijna Strategia na rzecz bioróżnorodności 2030 r. pod nazwą „Przywracanie przyrody do naszego życia” opublikowana przez Komisję Europejską w dniu 20 maja 2020 r. Zaopatrzona wieloma rozdziałami o charakterze dezinformacji, zaprzeczając treściom naukowym niezależnych ekspertów co staje się zrozumiałym⁸ (patrz 3.1.) wobec faktu, że podstawą do podejmowania decyzji i stanowienia prawa nie są wyniki badań naukowych, nie jest wybór społeczny rozwiązań, nie jest debata europoselska, nie jest też jakakolwiek debata lecz, co wynika bezpośrednio z treści dokumentu wytyczne Światowego Forum Gospodarczego w skrócie WEF. Forum to głosi przeludnienie jako problem do rozwiązania poprzez depopulację w rozumieniu potocznym ludobójstwo oraz

⁸ <https://www.gov.pl/web/wprpo2020/strategia-na-rzecz-bioroznorodnosci-2030> [1.06.2023].

pozbawienie suwerenności państw na rzecz elity wywodzącej się z ich organizacji. WEF opracowała własny projekt pod nazwą Wielki Reset, zawierający wątki które KE wdraża bezpośrednio, bez jakiegokolwiek debaty, udziału społeczeństwa i europosłów. Nigdy w dziejach nie miało miejsca takie działanie. Tym bardziej, że WEF to twór USA ekonomicznego establishmentu a więc niejako konkurencji UE.

Jest w tym także Polski udział, o którym dowiadujemy się dzięki opublikowanej przez organizację pozarządową w USA części fotokopii archiwum osób szkolonych w WEF, gdzie wymienia się nazwiska m.in. Aleksander Kwaśniewski, który dekorował najwyższym orderem RP inicjatora nawołującej do zbrodni organizacji Klaus Schwaba, tym orderem udekorowano także w Polsce George Sorosa (którego Fundacją Batorego w Polsce zarządzał Minister Gliński).

Komisja Europejska 20 maja 2020 r. przyjęła Komunikat w sprawie Strategii „od pola do stołu” będącej elementem tzw. Zielonego Ładu. Zakłada cele, takie jak: redukcja zużycia pestycydów, antybiotyków i nawozów, zwiększenia udziału rolnictwa ekologicznego. Z tego powodu narzuca bez jakiegokolwiek debaty wielorakie dostosowania technologiczne, głównie o charakterze inwestycyjnym, a przede wszystkim wysokich kosztów dostosowawczych dla wszystkich państw, członków UE. W Polsce jedną z inicjatyw i zobowiązań stało się zalanie 35 tysięcy gospodarstw rolnych pod pozorem tworzenia bioróżnorodności.

Wysokie koszty dostosowawcze to uregulowane prawem UE wyzwanie dla biznesu wskazywanego przez KE jako jego społeczna odpowiedzialność.

3.5. Zakończenie

Podjmując się wyzwania wyjaśnienia kwestii związanych ze zdumiewającymi obciążeniami biznesu prywatnego i publicznego pod pozorem ratowania klimatu odnajdujemy definicję schizofrenii (stgr. σχίζειν, schizein, „rozszcześcić” i stgr. φρήν, φρεν-, phrēn, phren-, „umysł”) – zaburzenia psychicznego zaliczanego do grupy psychoz, czyli stanów charakteryzujących się zmienionym chorobowo, nieadekwatnym postrzeganiem, przeżywaniem, odbiorem i oceną rzeczywistości. To nie wystarczające wyjaśnienie. Gdy dodamy do tego narkotyki zaliczane do grupy halucynogennych wywołujące silne uzależnienie psychiczne mogące ujawnić się u zażywającego ukrytymi zaburzeniami psychicznymi (psychozami). Zupełnie inaczej odbiera się wtedy czas i przestrzeń. Mogą zdarzać się koszmarnie wizje.

Projekty KE spełniające kryteria schizofrenii w połączeniu z wizjami po zażyciu narkotyków halucynogennych, narzucane rządów państw członkowskich przy użyciu argumentu w formie blokady przekazania środków finansowych ujętych w planach budżetowych państw członkowskich stają się aktem przemocy, korupcyjną formułą współpracy a jednocześnie spełniają kryteria działań wojny piątej generacji.

Przedsiębiorcy, którzy w Polsce w dużej mierze już uzależnili swoją działalność od środków budżetowych państwa tracą możliwość wyboru. Ich społeczna

odpowiedzialność została sprowadzona do modelu posłuszeństwa wobec urzędników administracji publicznej szczebla rządowego i niższego. Społeczeństwa państw członkowskich UE stają się pozbawiane gwarancji ustrojowych i podlegają bezustannemu zastraszaniu i eksperymentom niszczącym organizmy typu chemtrails, terapia genowa, Wi-Fi 5G i innych, jeszcze nie upublicznionych. Gra toczy się nadal.

Bibliografia

- [1] Abbott D.H. (red.), *Podręcznik 5GW. Piąta generacja wojny*, Nimble Books LLC, USA 2010.
- [2] Taibbi M., *Raport 50 największych grup pracujących na rzecz cenzurowania Amerykanów*: https://childrenshealthdefense.org/defender/censorship-industrial-complex-americans/?utm_source=luminate&utm_medium=email&utm_campaign=defender&utm_id=20230512
- [3] https://www.theblaze.com/shows/the-glenn-beck-program/climate-change?utm_source=theblaze7DayTrendingTest&utm_medium=email&utm_campaign=The%20Blaze%20PM%20Trending%202023-04-24&utm_term=ACTIVE%20LIST%20-%207%20Day%20Engagement
- [4] <https://healthimpactnews.com/2022/astrophysicist-weather-expert-climate-is-always-changing-and-has-nothing-to-do-with-man-climate-scientists-are-on-gravy-train-to-secure-funds/>
- [5] <https://clintel.org/world-climate-declaration/>
- [6] <https://www.naturalnews.com/2022-06-09-spanish-government-admits-spraying-chemtrails-on-citizens.html#>
- [7] <https://www.gov.pl/web/wprpo2020/strategia-na-rzecz-bioroznorodnosci-2030>

CULTURE OF CLIMATE SECURITY IN SOCIAL BUSINESS RESPONSIBILITY

The threats of modern civilization aggregate previously not met situations, which forces you to intensify studies in the scope of their prevention, stopping and restoring the desired and expected state. The recognition of a strategy of activities from the perspective of scientific evidence and omitting them in legal disposal in confrontation with the facts may constitute a plane of disorders. To avoid this, negative actions and interactions related to the issues of business law and culture were started to preserve the most widely understood human rights in emergency situations. Public administration, bypassing social participation, implementing the rules not in accordance with the political norms, entered in the constitution with the help of the legislative, may influence the shaping of generations. These issues arouse research interests of many fields and scientific disciplines. This article is devoted to the perspective of climate security culture in the conditions of social business responsibility.

Keywords: social responsibility, business, security culture, climate.

CZĘŚĆ DRUGA
BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE I PORZĄDEK
PRAWNY PAŃSTWA

Joanna LESKA-ŚLĘZAK¹
Jarosław ŚLĘZAK²

Rozdział 4.

STRATEGIE ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH A BEZPIECZEŃSTWO SOCJALNE NA PRZYKŁADZIE TRÓJMIASTA

Trójmiejskie strategie rozwiązywania problemów społecznych wpisują się w element polityki spójności Unii Europejskiej, której celem jest rozwój inteligentny, zrównoważony i sprzyjający włączeniu społecznemu jako głównemu priorytetowi „Strategii Europa 2020”. Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu ukierunkowany jest na zwiększenie aktywności zawodowej społeczeństw Unii Europejskiej, podnoszenie kwalifikacji obywateli a także walkę z ubóstwem. Na poziomie krajowym strategie miast Gdańska, Sopotu i Gdyni wpisują się w dokumenty strategiczne, których podstawę stanowi Raport Polska 2030. W trójmiejskich strategiach uwzględniono kwestie dotyczące sytuacji demograficznej, aktywności zawodowej, poprawy spójności społecznej, wzrost kapitału społecznego, zapewnienie równych szans w korzystaniu z zasobów społecznych, infrastruktury, współpracy, zaangażowania obywatelskiego, partycypacji społecznej, pomocy społecznej, edukacji, kultury, rekreacji i bezpieczeństwa. Strategie realizowane są przy udziale różnych instytucji i podmiotów społecznych działających w obszarze polityki społecznej.

Słowa kluczowe: strategia, problemy społeczne, rozwiązywanie problemów społecznych, bezpieczeństwo socjalne, polityka społeczna.

4.1. Wprowadzenie

Związki polityki społecznej z problemami społecznymi można ukazać w różny sposób. W literaturze przedmiotu z zakresu polityki społecznej przedstawiono związki między faktami społecznymi np. „W abstrakcyjnym sensie polityka społeczna jest zasadą, za pomocą której członkowie dużych organizacji i jednostek politycznych poszukują trwałych rozwiązań problemów, które ich dotyczą”³.

¹ dr Joanna Leska-Ślęzak, Zakład Kultury Politycznej, Instytut Politologii, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Gdański ul. Jana Barzyńskiego 4, 80-952 Gdańsk, e-mail: joanna.leska-slezak@ug.edu.pl, ORCID: 0000-0003-3543-571X.

² dr Jarosław Ślęzak, Pomorska Szkoła Wyższa w Starogardzie Gdańskim, ul. Tadeusza Kościuszki 112/114, 83-200 Starogard Gdański, e-mail: jaroslaw.slezak@twojestudia.pl, ORCID: 0000-0002-3295-1631.

³ R. Szarfenberg, *Krytyka i afirmacja polityki społecznej*, Warszawa 2008, s. 340.

W stwierdzeniu tym wskazano duże organizacje i jednostki polityczne, do których odnosi się rozwiązywanie problemów społecznych.

Problemy społeczne są powszechnie traktowane jako obszar działań polityki społecznej. Istota problemu społecznego to trudność, która ma charakter zbiorowy, wymaga społecznych narzędzi.

Z zakresu problematyki dotyczącej problemów społecznych możemy stwierdzić, że problemy społeczne to m. in.:

- zdefiniowane i postrzegane przez znaczące i wpływowe grupy w obrębie populacji, bądź też przez charyzmatyczne jednostki,
- ogólne wzory zachowania ludzkiego, warunków społecznych,
- jako zagrożenie dla społeczeństwa w postaci odstępstwa i załamania pewnych społecznych standardów, wartości, norm⁴.

Rozwiązywanie problemu społecznego należy określać w postaci procesu społecznego, na który składają się poszczególne etapy następujące jeden po drugim. Można stwierdzić, że na działania podejmowane do rozwiązania problemu społecznego składają się: diagnoza problemu, sporządzenie planu działań, określenie potencjałów, którymi dysponujemy, podjęcia działań, ewaluacja działań i kontynuacja działań z uwzględnieniem wniosków wynikających z wcześniejszych działań⁵.

Złożoność współczesnych problemów społecznych wymaga od sektora publicznego podejmowania i rozwiązywania założonych celów. W sferze społecznej coraz częściej stosowane jest zarządzanie strategiczne. Strategia rozwiązywania problemów społecznych jest podstawowym dokumentem zawierającym narzędzia zarządzania problemami społecznymi, przedstawia długofalowe planowanie i realizację celów w zakresie rozwiązywania problemów społecznych w skali lokalnej. Zainteresowanie zarządzaniem strategicznym w sektorze publicznym było związane z reformami administracji a także przejściem przez sektor publiczny rozwiązań dla podmiotów rynkowych.

Według Ricky Griffina zarządzanie strategiczne to specyficzny sposób podejścia do szans i wyzwań gospodarczych, kompleksowy, ciągły proces zarządzania, nastawiony na formułowanie i wdrażanie skutecznych strategii⁶.

Stosowanie strategii jako narzędzia zarządzania w administracji publicznej rozpoczęło się w Polsce od początku lat 90. na szczeblu lokalnym – gmin (głównie strategię rozwoju); w połowie lat 90. pojawiły się w administracji centralnej. Od 2004 roku nastąpiła intensyfikacja w opracowywaniu dokumentów opartych na strategiach; były generowane przez podmioty międzynarodowe, państwowe, regionalne czy lokalne.

⁴ K. Piątek, *Polityka społeczna jako sposób rozwiązywania problemów społecznych na poziomie lokalnym – przypadek przestępczości*, [w:] Krajowe i międzynarodowe konteksty polityki społecznej pod red. J. Auleytnera, Warszawa 2016, s. 375.

⁵ Ibidem, s. 377.

⁶ R. W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 2004, s. 245.

Podstawowym dokumentem w strategicznym zarządzaniu sferą publiczną na poziomie gminnym jest strategia rozwiązywania problemów społecznych. Jest to dokument obligatoryjny, który musi posiadać każda jednostka samorządu lokalnego.

Zgodnie z ustawą z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej⁷ gmina i powiat opracowują strategie rozwiązywania problemów społecznych. Ustawodawca określił także ramy dokumentu, wskazując na obowiązkowe jego części, do których należą: diagnoza sytuacji społecznej, prognoza zmian w zakresie objętym strategią, określenie celów strategicznych projektowanych zmian, kierunków niezbędnych działań, sposobu realizacji strategii oraz jej ram finansowych a także wskaźników realizacji działań⁸.

Strategia opracowywana na poziomie gminy i powiatu musi uwzględniać programy pomocy społecznej, profilaktyki, rozwiązywania problemów alkoholowych i innych, integracji osób i rodzin pochodzących z grup szczególnego ryzyka, wsparcie osób z niepełnosprawnościami. Podejście strategiczne powinno być przejrzyste a dokumenty muszą być ze sobą kompatybilne i tworzyć wspólny system określający cele i kierunki działań w sferze społecznej.

4.2. Problemy społeczne mieszkańców Trójmiasta

Rozwiązywanie problemów społecznych jest jednym z priorytetów w Trójmieście. Mimo znacznego rozwoju gospodarczego, ekonomicznego, rozbudowy infrastruktury, podnoszenia jakości życia nadal występują problemy społeczne. Są rozumiane jako masowe zjawiska uznawane przez daną społeczność za negatywne, których nasilenie może niepokoić mieszkańców i dezorganizować życie społeczne. Do istotnych problemów występujących w Trójmieście należą: procesy ludnościowe (problemy demograficzne), dysfunkcje rodziny, wykluczenie społeczne (ubóstwo, bezrobocie, bezdomność, osoby z niepełnosprawnościami), bezpieczeństwo publiczne, imigranci, partycypacja obywatelska, zdrowie publiczne, uzależnienia, zagrożenia dzieci i młodzieży.

Podstawą prawną do opracowania strategii rozwiązywania problemów społecznych jest art. 16 b ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Ponadto poszczególne dziedziny planowania strategicznego podlegają także innym regulacjom prawnym m.in.:

- ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁹,
- ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie¹⁰,
- ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii¹¹,

⁷ Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593, t. j. Dz.U. z 2023 r. poz. 901.

⁸ Art. 17 i 19. Ustawy o pomocy społecznej.

⁹ Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887, t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 447, 1700, 2140, z 2023 r. poz. 403, 535, 818.

¹⁰ Dz.U. 2005 Nr 180 poz. 1493, t. j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1249, z 2023 r. poz. 289, 535.

¹¹ Dz.U. 2005 Nr 179 poz. 1485, t. j. Dz.U. z 2023 r. poz. 172, z 2022 r. poz. 2600.

- ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych¹²,
- ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy¹³,
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie¹⁴,
- ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym¹⁵,
- ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych¹⁶,
- ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego¹⁷,
- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty¹⁸,
- ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi¹⁹,
- ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy²⁰.

Trójmiasto to trzy miasta: Gdańsk, Sopot i Gdynia, różniące się zasadniczo powierzchnią i liczbą mieszkańców. Największym miastem jest Gdańsk – powierzchnia 263,4 km/kwadratowego/, ludność 486.022²¹; Gdynia – powierzchnia 135,1 km/kwadratowego/, liczba mieszkańców 242.874²²; Sopot – powierzchnia 17,31 km/kwadratowego/, liczba mieszkańców 32.276²³.

W Trójmieście realizowane są w poszczególnych miastach strategie rozwiązywania problemów społecznych. Gdańsk opracował w październiku 2016 roku Gdańską Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych do roku 2030²⁴, która wpisuje się w Strategię Rozwoju Miasta Gdańsk 2030 Plus. W Gdyni w 2017 roku przyjęto Gdyńską Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych 2030²⁵. W Sopocie przyjęto Strategię Integracji i Polityki Społecznej na lata 2017-2026²⁶.

Problemy demograficzne w Gdańsku, Gdyni i Sopocie stanowią ważny element kierunku zmian i dostosowania się do problemów społecznych. Głównym

¹² Dz.U. 2004 Nr 210 poz. 2135, t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2561, 2674, 2770, z 2023 r. poz. 605, 650, 658.

¹³ t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 690, 830, 1079, 1383, 1561, 1812, 2140, 2666, 2754, z 2023 r. poz. 240.

¹⁴ Dz. U. 2003 Nr 96 poz. 873, t. j. Dz.U. z 2023 r. poz. 571.

¹⁵ Dz.U. 2003 Nr 122 poz. 1143, t. j. Dz.U. z 2020 r. poz. 176, z 2022 r. poz. 218, 1812.

¹⁶ Dz.U. 1997 Nr 123 poz. 776, t. j. Dz.U. z 2023 r. poz. 100, 173, 240, 852.

¹⁷ Dz.U. 1994 Nr 111 poz. 535, t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2123.

¹⁸ Dz.U. 1991 Nr 95 poz. 425, t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2230.

¹⁹ Dz.U. 1982 Nr 35 poz. 230, t. j. Dz.U. z 2023 r. poz. 165, 240, 535, 803.

²⁰ Dz.U. 1964 Nr 9 poz. 59, t. j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1359, z 2022 r. poz. 2140.

²¹ <https://gdansk.stat.gov.pl>. [2.07.2023].

²² <https://bip.um.gdynia.pl> Mieszkańcy – demografia. Dane GUS.-BIP UM Gdynia [2.07.2023].

²³ <https://bip.sopot.pl> Sopot w liczbach [2.07.2023].

²⁴ Gdańska Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych do roku 2030 <https://www.gdansk.pl> [2.07.2023].

²⁵ Gdyńska Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych 2030 <https://mopsgdynia.pl> [2.07.2023].

²⁶ Strategia Integracji i Polityki Społecznej na lata 2017-2026 bip.sopot.pl [2.07.2023].

problemem jest starzenie się społeczeństwa w tych miastach. Zauważa się, że ważne jest przyjęcie w okresie starości odpowiedniej postawy oraz nastawienia wobec różnych rodzajów wsparcia.

W Gdańsku liczba osób w wieku przedprodukcyjnym wyniosła 76 tys., a w wieku poprodukcyjnym około 282 tys. Gdańsk jest miastem, które w niektórych dzielnicach boryka się z problemami znacznej grupy osób starszych (np. Żabianka, Przymorze, Zaspą, Młyniec około 33% to osoby starsze)²⁷.

Starzenie się mieszkańców dotyczy też Gdyni. Proces ten związany jest z wydłużeniem trwania życia i jest pogłębiony przez niski poziom dzietności. W Gdyni tak jak w Gdańsku zauważono zjawisko zaawansowanej starości w dwóch dzielnicach: Śródmieście i Kamienna Góra, gdzie 32% ludności stanowią osoby w wieku poprodukcyjnym a 12,5% osoby w wieku przedprodukcyjnym²⁸.

Sopot również ma problemy ze starzeniem się społeczeństwa, jest najmniejszym z miast Trójmiasta; 58% mieszkańców jest w wieku produkcyjnym, 12,1% w wieku przedprodukcyjnym a 29,1% w wieku poprodukcyjnym²⁹.

Należy zwrócić uwagę, że we wszystkich trzech miastach jest nadwyżka liczby kobiet w grupach wiekowych powyżej 65 lat.

Kolejnym problemem występującym w Trójmieście jest dysfunkcja rodziny, która wynika głównie z bezradności, problemów opiekuńczo-wychowawczych, chorób, niepełnosprawności, wychowywania dzieci w rodzinach niepełnych, przemocy domowej, ubóstwa i bezrobocia.

Wykluczenie społeczne jest elementem problemów społecznych, do których zaliczamy bezrobocie, bezdomność, ubóstwo, niepełnosprawność. W strategiach miast Trójmiasta zwrócono na to szczególną uwagę. W Gdyni problem bezdomności jeśli chodzi o płeć dotyczy 82% mężczyzn, 18% kobiet (stały poziom około 250 osób). W strukturze bezrobotnych osób w Gdyni dominują kobiety powyżej 50 roku życia i to stanowi 61% bezrobotnych. Osoby niepełnosprawne stanowią około 20% w tym 56% to kobiety i 44% to mężczyźni; głównie są to osoby w wieku poprodukcyjnym³⁰.

W Gdańsku problem bezrobocia dotyczy głównie osób powyżej 50 roku życia, były to osoby pozostające bez pracy powyżej 24 miesięcy. Bezrobocie ma także wpływ na funkcjonowanie rodziny. W Strategii przedstawiono także problemy osób z niepełnosprawnościami, które stanowią w Gdańsku 13%, borykają się one ze znalezieniem pracy. W gdańskiej strategii przedstawiono skalę problemów psychicznych, rośnie liczba osób potrzebujących pomocy – wzrost nastąpił we wszystkich grupach wiekowych. Problemy z uzależnieniami dotyczą głównie osób w wieku 18-45 lat, z tego 40% to kobiety, a 10% zatruć dotyczy dzieci i młodzieży³¹.

²⁷ Gdańska Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych do roku 2030, s. 26.

²⁸ Gdyńska Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych, s. 7-8.

²⁹ Strategia Integracji i Polityki Społecznej na lata 2017-2026, s. 26.

³⁰ Gdyńska Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych, s. 20.

³¹ Gdańska Strategię Rozwiązywania..., s. 28-29.

W Sopocie problemy osób bezrobotnych dotyczą głównie osób z niepełnosprawnościami – 90,5% i tak jak w Gdańsku i Gdyni osoby bezrobotne to osoby powyżej 50 roku życia. Osoby bezdomne w Sopocie otrzymują pomoc, ale ich liczba nie jest podana w strategii³².

Sopot jest miastem, w którym kwitnie życie rozrywkowe, młodzież (w tym z Gdyni i Gdańska) korzysta z dyskotek, klubów, gdzie ma kontakt z alkoholem, narkotykami, używkami. Zagrożenia te występują również w Gdańsku i Gdyni – miastach turystycznych.

Zdrowie publiczne jest kolejnym ważnym elementem w trójmiejskich strategiach rozwiązywania problemów społecznych, przyczyny to starzenie się mieszkańców, liczbą osób niepełnosprawnych, a także wzrostem osób korzystających z Poradni Zdrowia Psychicznego.

Partycypacja społeczna to istotny rozdział w trójmiejskich strategiach – włączanie się społeczeństwa w działania samorządów lokalnych, przede wszystkim w projekty obywatelskie i zwrócenie uwagi na potrzeby lokalne. We wszystkich miastach sprawnie działają organizacje pozarządowe.

Problemy z imigrantami – Sopot od 1996 roku przyjmował rodziny repatriantów z Kazachstanu, Ukrainy, Białorusi, Gruzji oraz z Donbasu. Imigranci w przestrzeni lokalnej umiejętnie są wprowadzani do różnego rodzaju aktywności. Sopot jako miasto jest otwarte na nowo przybyłych i dlatego najważniejszym elementem działań samorządu jest zbudowanie odpowiedniej polityki integracyjnej. Gdańsk także wypracował model integracji imigrantów. W większości są to obywatele Ukrainy, Białorusi i Rosji, którzy przybyli do Gdańska. W strategii Gdyni dotyczącej rozwiązywania problemów społecznych nie poruszono kwestii imigrantów.

W Gdańskiej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych do roku 2030 zwrócono uwagę na zachowania ksenofobiczne, mowę nienawiści a także wzrost nastrojów radykalnych.

Ważnym elementem rozwiązywania problemów społecznych jest edukacja – odpowiednia ilość przedszkoli, szkół podstawowych i ponadpodstawowych w zależności od potrzeb mieszkańców, odpowiednio wyposażonych, z kadrami wykształconych nauczycieli.

Podsumowując należy stwierdzić, że strategie dotyczące problemów społecznych w Gdańsku, Sopocie i Gdyni zwracają uwagę na problemy, które są ważne dla społeczności lokalnych.

4.3. Analiza SWOT w zakresie bezpieczeństwa społecznego mieszkańców Trójmiasta

Samorządy Gdańska, Sopotu i Gdyni przedstawiły analizy słabych i mocnych stron dotyczących rozwiązywania problemów społecznych na obszarze ich działania. Analiza SWOT pozwoliła przedstawić realizację potrzeb społecznych na terenie całego Trójmiasta.

³² Strategia Integracji i Polityki Społecznej na lata 2017-2026, s. 26-27.

Gdańsk analizę SWOT dotyczącą obszaru polityki społecznej i kultury zawarł w Strategii Rozwoju Gdańska 2030 Plus a cele, założenia, diagnozę i kierunki rozwoju w kwestiach społecznych przedstawił w Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gdańska do roku 2030.

W gdańskiej analizie SWOT w obszarze zdrowia wskazano mocne strony: ukończone zmiany strukturalne placówek medycznych, samodzielne podmioty medyczne działające na wolnym i konkurencyjnym rynku usług zdrowotnych; zbadane potrzeby zdrowotne w wielu obszarach (uzależnienia, choroby cywilizacyjne, wczesnodziecięce zaburzenia rozwoju; wypracowane całościowe modele w zakresie psychiatrii środowiskowej, rehabilitacji wczesnodziecięcej; programy operacyjne dla obszaru uzależnień, chorób demencyjnych i Alzheimera, osób z autyzmem zawierające opis kompleksowych systemów wsparcia i budowane wspólnie przez podmioty publiczne i organizacje pozarządowe uczestniczące w ich realizacji; współpraca samorządu z podmiotami prywatnymi i organizacjami pozarządowymi w diagnozowaniu i zaspakajaniu potrzeb zdrowotnych; zaangażowanie w promowaniu zdrowego stylu życia np. programy walki z nadwagą, walki o przestrzeń bez dymu tytoniowego. Słabe strony w tym obszarze to: nieadekwatne do potrzeb, ilość i rodzaj kontraktowanych usług zdrowotnych przez Narodowy Fundusz Zdrowia; najwięcej w Polsce zachorowań na udary, nowotwory, choroby układu sercowo - naczyniowego, cukrzycę, urazy; zbyt mała ilość lekarzy pediatrów i specjalistycznych poradni dziecięcych; dynamika zachorowań na choroby psychiczne znacznie wyższa niż w kraju przy jednoczesnym zmniejszeniu poradni zdrowia psychicznego dla dzieci i młodzieży; niewystarczająca opieka stomatologiczna; brak lekarzy w wielu specjalnościach m.in. ratowników, anestezjologów, onkologów, ginekologów, lekarzy rehabilitacji, pediatrów, neurologów, psychiatrów dziecięcych i psychologów klinicznych; brak troski wśród mieszkańców o zdrowy styl życia i profilaktykę zdrowotną³³.

W zakresie edukacji zauważono następujące mocne strony: mniejsze oddziały i większe powierzchnie szkół; ponad połowa kadry z najwyższymi kwalifikacjami zawodowymi; znaczna poprawa bazy dydaktycznej i wyposażenia; wzbogacona baza sportowa; kształcenie integracyjne; nauka języków obcych, szeroka oferta placówek publicznych i niepublicznych, istniejąca sieć szkolnictwa zawodowego. Do słabych stron zaliczono: małą aktywność społeczną mieszkańców; niewystarczająca baza przedszkolna; baza szkolna niedostosowana do potrzeb mieszkańców (centrum i nowe osiedla); niedostateczny udział mieszkańców w kształceniu ustawicznym; niedostateczna innowacyjność w edukacji na wszystkich szczeblach, brak systemu doradztwa zawodowego; brak w mieście oferty edukacyjnej dla uczniów niewidomych i głuchych³⁴.

Jeżeli chodzi o aktywność obywatelską do mocnych stron zaliczono: dużą ilość NGO, które przede wszystkim świadczą usługi, organizują debaty, seminaria,

³³ Strategia Rozwoju Gdańska 2030 Plus, s. 1. www.gdansk.pl [2.07.2023].

³⁴ Ibidem, s. 2.

konferencje, realizują rzecznictwo i reprezentują; znaczna popularyzacja różnorodnego wolontariatu (58% organizacji z niego korzysta); członkowie organizacji uczestniczą w grupach roboczych, komisjach konkursowych, radach, przygotowują programy i strategie. Do słabych należy: tylko 15% organizacji pozarządowych monitoruje i ewaluuje prowadzone projekty; tylko ok. 12% mieszkańców należy do organizacji i tylko 9% w nich aktywnie działa; słaba kondycja NGO (niskie zasoby materialne i infrastruktura pozostająca do dyspozycji, ciągle zabieganie o profesjonalizm kadr i pozyskiwanie środków na rozwój); ciągle niewystarczająca integracja, słabe umiejętności budowania ciał przedstawicielskich i samoregulacji³⁵.

W obszarze integracji społecznej mocne strony to: Zwiększający się poziom kwalifikacji kadr systemu integracji społecznej we wszystkich sektorach; zasoby i infrastruktura jednostek pomocy społecznej, jednostek poradnictwa specjalistycznego, placówek wsparcia dziennego oraz zapewniających całodobową opiekę osobom zależnym (dzieci, osoby niepełnosprawne, seniorzy); szeroka oferta programów z zakresu integracji społecznej; kompetencje w pozyskiwaniu środków finansowych na zadania integracji społecznej (środki UE, środki ministerialne); duże możliwości podnoszenia kwalifikacji i kompetencji zawodowych kadr. Do słabych stron zaliczono: niewystarczająca oferta wspierania rodziny i pieczy zastępczej; niewystarczająca oferta opieki nad dziećmi do lat 3; długotrwałe uzależnienie klientów od pomocy; ograniczone środki finansowe na działania zapobiegające wykluczeniu (profilaktyczne i pomocowe); przewaga działań ratowniczych nad profilaktycznymi; brak w edukacji i praktyce systemu specjalizacji w pracy socjalnej; niedostateczna współpraca instytucji i organizacji działających w obszarze integracji społecznej skutkująca brakiem skoordynowanych działań; zagrożenie bezdomnością osób i rodzin o niskich dochodach³⁶.

W zakresie kultury jako mocne strony wskazano: światowa marka Gdańska jako miejsca przemiany społeczno-politycznej – miasta wolności i solidarności; bogate zasoby dziedzictwa kulturowego i zwiększająca się oferta kulturalna; zrównoważone nasycenie wydarzeniami kulturalnymi w skali roku; znaczące walory kulturowe metropolii jako czynnik intensyfikacji ruchu turystycznego; istniejąca sieć instytucji kultury i powstawanie nowych przestrzeni kulturalnych. Słabe strony to: niedostateczna komunikacja społeczna; niski poziom kapitału społecznego; dezintegracja środowisk twórczych; niski poziom współpracy między podmiotami różnych sektorów: kultury, edukacji, nauki i biznesu; niewystarczająca świadomość wagi edukacji kulturalnej³⁷.

W analizie SWOT w sopockiej Strategii Integracji i Polityki Społecznej na lata 2017-2026 w zakresie bezpieczeństwa, wskazano jako mocne strony: sprawne funkcjonowanie i współdziałanie Służb Zintegrowanego Systemu Ratowniczego Miasta Sopotu – ZSR (Komenda Miejska Policji, Komenda Miejska Państwowej

³⁵ Ibidem, s. 3.

³⁶ Ibidem, s. 3.

³⁷ Ibidem, s. 4.

Straży Pożarnej, Straży Miejskiej, Pogotowia Ratunkowego, Sopotkiego Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, Ochotniczej Straży Pożarnej w Sopocie, Państwowej Powiatowej Inspekcji Sanitarnej, Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego, Zarząd Dróg i Zieleni, Zakład Oczyszczania Miasta); wsparcie finansowe jakie miasto udziela dla wszystkich Służb ZSR w celu właściwego i nowoczesnego ich wyposażenia; monitoring Miejski modernizowany i rozbudowywany zgodnie ze specyfiką i potrzebami miasta; właściwe zabezpieczenie Imprez Masowych realizowanych w mieście; odpowiednie zabezpieczanie obiektów oraz ciągów komunikacyjnych zgodnie ze wskazówkami Służb ZSR (mając na uwadze zagrożenie terrorystyczne); współpraca Służb ZSR i Miasta z restauratorami w celu poprawy bezpieczeństwa w sąsiedztwie lokali gastronomicznych; nowatorskie rozwiązania służące poprawie bezpieczeństwa w mieście. Słabe strony to: duża rotacja pracowników w służbach mundurowych; nierównomierne i nieproporcjonalne obciążenie służb i instytucji dbających o porządek i bezpieczeństwo w mieście³⁸.

W obszarze infrastruktura społeczna dostrzeżono mocne strony: wysoki wskaźnik zaspokojenia potrzeb w instytucjonalnych formach pomocy społecznej; dość wysoki wskaźnik współpracy z organizacjami pozarządowymi realizującymi zadania publiczne gminy miasta Sopotu; wysoka dostępność do środowiskowych form wsparcia; doświadczona kadra specjalistów; innowacyjne procedury, programy, projekty w obszarze polityki społecznej; współpraca międzyinstytucjonalna na rzecz realizacji usług i promowania dobrych praktyk; wspieranie przez władze lokalne rozwiązywania problemów związanych ze starzeniem się mieszkańców Sopotu; różnorodność oferty wsparcia osób starszych dostosowana do rosnących potrzeb; różnorodna oferta wsparcia osób z niepełnosprawnościami; różnorodna oferta wsparcia uwzględniająca potrzeby osób bezdomnych na każdym poziomie wychodzenia z bezdomności; zwiększanie dostępu do zasobów mieszkaniowych gminy osób wymagających wsparcia; liczne i różnorodne podmioty ekonomii społecznej. Do słabych stron zaliczono: niewystarczające wsparcie środowiskowe osób z zaburzeniami psychicznymi; bariery fizyczne w przestrzeni publicznej i prywatnej, utrudniające funkcjonowanie osób z niepełnosprawnościami; utrudniony dostęp do aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami, w szczególności z niepełnosprawnością intelektualną oraz z zaburzeniami psychicznymi; utrzymywanie się niskiej stopy zatrudnienia osób z niepełnosprawnością. Niedostateczne wsparcie rodzin osób z niepełnosprawnościami szczególnie potrzebującymi; brak „systemowych” miejsc dla takich osób; niedostateczne kanały upowszechniania pełnej informacji o różnorodnych formach pomocy świadczonej osobom niepełnosprawnym oraz o chorobach cywilizacyjnych powodujących/mogących powodować niepełnosprawność (zaburzenia psychiczne, Alzheimer, alergie, astma); brak ośrodka w województwie pomorskim w pełni diagnozującego chorobę Alzheimera³⁹.

³⁸ Strategia Integracji i Polityki Społecznej na lata 2017-2026, s. 27-28.

³⁹ Ibidem, s. 29-30.

Jeżeli chodzi o edukację, kulturę i rekreację to do mocnych stron należy: wysoki poziom nauczania w szkołach potwierdzony wynikami egzaminów zewnętrznych; dość wysoki wskaźnik współpracy z organizacjami pozarządowymi realizującymi zadania publiczne gminy miasta Sopotu; szeroka i zróżnicowana oferta zajęć i programów edukacyjnych; bardzo dobre warunki lokalowo-organizacyjne oraz wyposażenie placówek oświatowych; pełny dostęp do edukacji przedszkolnej; wysoki dostęp do wypoczynku osób ze środowisk wymagających wsparcia, dzięki dofinansowaniu ze strony miasta; bogata oferta imprez kulturalnych; dostępność i wysoki poziom uczestnictwa w kulturze; otoczenie formalno-prawne sprzyjające rozwojowi życia kulturalnego; aktywna działalność organizacji pozarządowych w sferze kultury; rozbudowana i różnorodna struktura sportowo-rekreacyjna; programy skierowane do poszczególnych grup użytkowników infrastruktury sportowo-rekreacyjnej; formalno-prawne i finansowe wsparcie dostępności do oferty sportowo-rekreacyjnej. Wskazano słabe strony: w niektórych przypadkach brak wśród nauczycieli motywacji i zaangażowania do wprowadzania projektów/programów wspierających i doskonalących warsztat pracy; ograniczenia wynikające z sezonowości dużego obiektu kultury; ograniczenia w realizacji niektórych wydarzeń kulturalnych, wynikające z uzdrowskiego charakteru miasta⁴⁰.

W obszarze partycypacja obywatelska jako mocne strony podano: Sopotkie Centrum Organizacji Pozarządowych; wielowymiarowe postrzeganie wolontariatu (wolontariat w kulturze, wolontariat w sporcie, wolontariat pomocowy, wolontariat sąsiedzki; wolontariat akcyjny i stały); konsultowanie aktów prawa miejscowego z organizacjami pozarządowymi; konsultacje społeczne z mieszkańcami; duża liczba i wysoka jakość wniosków w budżecie obywatelskim; działania miasta ukierunkowane na zrównoważony rozwój i przeciwdziałanie gentryfikacji. Do słabych wpisano: niewystarczające zaangażowanie w działania o charakterze wolontaryjnym (w szczególności w wolontariat sąsiedzki); niewystarczający poziom włączenia organizacji trzeciego sektora w realizację polityki społecznej miasta; niepełna reprezentacja społeczności miasta podczas dyskusji publicznych; niewystarczająca transparentność działań urzędu⁴¹.

W Gdynskiej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych 2030 w odniesieniu do problematyki ograniczeń w uczestnictwie osób starszych w życiu społecznym oraz ich zależności w życiu codziennym od innych osób do mocnych stron zaliczono: dowartościowanie przez władze lokalne problematyki związanej ze starzeniem się mieszkańców Gdyni i podejmowanie działań o charakterze wyprzedzającym skutki; różnorodność i rozwój ilościowy i jakościowy oferty wsparcia osób starszych pokrywający zapotrzebowanie zgodnie z procesem postępowania ich zależności; udział seniorów w procesach partycypacyjnych, dotyczących kształtowania przestrzeni miejskiej i usług przyjaznych seniorom; duża liczba innowacji w obszarze polityki senioralnej oraz integracji międzypokoleniowej;

⁴⁰ Ibidem, s. 32-33.

⁴¹ Ibidem, s. 34.

długa tradycja i doświadczenie funkcjonowania w Gdyni instytucji i gremiów mających na celu kształtowanie polityki senioralnej (CAS, Gdyńska Rada ds. Seniorów). Do słabych stron należy: niedostateczny dostęp do poradnictwa geriatrycznego, rehabilitacji oraz innych ukierunkowanych na seniorów usług opieki zdrowotnej; niedostateczna liczba miejsc wsparcia całodobowego na terenie Gdyni; niewystarczający system przepływu informacji pomiędzy realizatorami i odbiorcami usług oraz zbierania, przetwarzania danych i ewaluacji usług dla seniorów⁴².

W obszarze problematyki deficytów w funkcjonowaniu rodzin i sprawowaniu opieki nad dzieckiem jako mocne strony podano: utrzymująca się stała tendencja spadkowa liczby dzieci trafiających do pieczy zastępczej; wysoka jakość diagnostyki problemów pozwalająca na adekwatne reagowanie systemu wsparcia; różnorodność funkcjonujących w Gdyni form wsparcia, w tym wysokospecjalistycznych. Sprawnie funkcjonujący system, ponadsektorowych działań na rzecz dziecka i rodziny; osiągnięcie obowiązkowych standardów w rodzinnych i instytucjonalnych formach pieczy zastępczej, przed wymaganymi ustawowo terminami; stałe wdrażanie innowacyjnych rozwiązań na rzecz wzrostu efektywności pracy z rodziną; zmniejszająca się liczba rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej; szeroki wachlarz działań na rzecz rodzin, realizowany w ramach programu „Gdynia rodzinna”. Słabe strony to: Niedostateczna oferta dla młodzieży ze specyficznymi potrzebami i dysfunkcjami, w tym funkcjonującej na pograniczu demoralizacji i doświadczających kryzysów psychicznych; niewystarczająca dostępność do oferty wsparcia terapeutycznego obejmującego kompleksowo wszystkich członków rodziny; koncentracja problemów społecznych w niektórych rejonach miasta⁴³.

W zakresie problematyki ograniczeń w uczestnictwie osób z niepełnosprawnością w życiu społecznym jako mocne strony wykazano: duża liczba podmiotów zaangażowanych w działania na rzecz wsparcia osób z niepełnosprawnością, w tym funkcjonujące partnerstwa; funkcjonowanie oddolnych gdyńskich inicjatyw społecznych, działających przy wsparciu samorządu; szeroka oferta wysokospecjalistycznego wsparcia osób z niepełnosprawnością; długoletnia tradycja zaangażowania władz lokalnych we wdrażanie systemowych rozwiązań na rzecz osób z niepełnosprawnością; pozyskiwanie środków zewnętrznych do realizacji inicjatyw dedykowanych problematyce niepełnosprawności; transformacja przestrzeni miejskiej z udziałem osób niepełnosprawnych w ramach procesów partycypacyjnych. Do słabych stron należy: duża liczba barier fizycznych zarówno w publicznej jak i prywatnej przestrzeni, utrudniających funkcjonowanie osób z niepełnosprawnościami; niewystarczający przepływ osób z niepełnosprawnością pomiędzy poziomami aktywizacji zawodowej i społecznej, zgodne z ich zdiagnozowanymi możliwościami; przewaga instytucjonalnych form wsparcia i opieki psychiatrycz-

⁴² Gdyńska Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych 2030, s. 30.

⁴³ Ibidem, s. 31.

nej nad jej środowiskowymi odpowiednikami; utrzymywanie się niskiej stopy zatrudnienia osób z niepełnosprawnością⁴⁴.

Jeżeli chodzi o problematykę bezdomności i zagrożenia bezdomnością to w tym obszarze jako mocne strony wymieniono: dobre rozeznanie sytuacji osób bezdomnych w Gdyni, w tym realizacja cyklicznych badań socjogeograficznych; specjalizacja form wsparcia uwzględniająca różnorodne potrzeby osób bezdomnych na każdym poziomie ich autonomii życiowej; zaawansowany proces deinstytucjonalizacji w obszarze bezdomności; funkcjonująca koalicja złożona z przedstawicieli służb i podmiotów działających w obszarze bezdomności; mocno zakorzeniony system wczesnej interwencji w obszarze potrzeb mieszkaniowych; wdrożony model skracania pobytu w instytucjonalnych formach wsparcia osób bezdomnych a w szczególności rodzin i matek z dziećmi; postępująca integracja systemów wsparcia; pomocy społecznej i gospodarowania zasobem mieszkaniowym gminy w procesie przeciwdziałania bezdomności. Słabe strony tego obszaru to: niewystarczająca systematyka działań w zakresie profilaktyki bezdomności i wczesnej interwencji; zbyt mała skuteczność upowszechniania informacji na temat poszczególnych usług kierowanych do osób doświadczających bezdomności⁴⁵.

W obszarze problematyki zatrudnialności i utrzymania pracy do mocnych stron należy: niski poziom bezrobocia; dobre rozeznanie sytuacji osób bezrobotnych w Gdyni; możliwość wysokiej indywidualizacji form wsparcia osób bezrobotnych; duże doświadczenie instytucji rynku pracy w realizacji wsparcia z dofinansowaniem Unii Europejskiej; Zasoby finansowe pozwalające na realizację działań na adekwatnym poziomie jakości i ilości w odniesieniu do rozeznaczonych potrzeb; współpraca szerokiej grupy podmiotów w działaniach dotyczących problematyki rynku pracy; realizowane obecnie projekty na rzecz zatrudnienia osób wykluczonych finansowane z Europejskiego Funduszu Społecznego. Do słabych stron zaliczono: niski poziom wykorzystywania przez pracodawców elastycznych form zatrudniania (samotni rodzice, matki, osoby z niepełnosprawnością); ograniczenia wynikające z przepisów prawa dotyczące doboru uczestników programów rynku pracy; niewystarczający poziom rozwoju sektora ekonomii społecznej⁴⁶.

W zakresie problematyki uzależnień jako mocne strony wykazano: bogata oferta wsparcia instytucjonalnego osób z problemem uzależnień i ich rodzin; konsekwentna polityka władz miasta, polegająca na harmonizowaniu działań najważniejszych sektorów zaangażowanych w problematykę uzależnień; wydajny system finansowania inicjatyw z zakresu profilaktyki uzależnień, oparty o stabilne dochody Miasta; funkcjonowanie wielu publicznych i niepublicznych podmiotów działających na rzecz osób z problemem uzależnień; udział organizacji pozarządowych w działaniach dotyczących profilaktyki i minimalizowania skutków uzależnień, w tym funkcjonujące inicjatywy oddolne; wysokie kompetencje podmiotów

⁴⁴ Ibidem, s. 32.

⁴⁵ Ibidem, s. 33-34.

⁴⁶ Ibidem, s. 34-35.

działających w obszarze interwencji, leczenia i rehabilitacji. Jako słabe strony wymieniono: brak pełnej diagnozy ilościowej i jakościowej problemu uzależnień; niewystarczająca skala działań środowiskowych podejmowanych w oparciu o metodę *outreach*, skierowaną do dzieci i młodzieży z obszarów szczególnie zagrożonych uzależnieniami; ograniczona możliwość kontroli przedsiębiorców w zakresie sprzedaży napojów alkoholowych; niewystarczający poziom koordynacji i ewaluacji programów profilaktyki uzależnień w szkołach⁴⁷.

Odnosnie problematyki przemocy w rodzinie mocne strony to: profesjonalizacja kadr oraz silna koalicja zbudowana wokół obszaru przeciwdziałania przemocy w rodzinie; profesjonalizacja oferty wsparcia osób uwikłanych w przemoc, w tym rozwinięty system działań interwencyjnych; rozwinięty system działań prewencyjnych, w tym upowszechnianie wiedzy nt. zjawiska przemocy i możliwości uzyskania pomocy; istniejące elementy w polityce lokalnej, wzmacniające inicjatywy na rzecz osób uwikłanych w przemoc; systematyczne badania w obszarze przeciwdziałania przemocy, zapewniające adekwatność działań oraz systematyczna ewaluacja podejmowanych inicjatyw. Do słabych stron należy: niedostateczna oferta długofalowego i interdyscyplinarnego wsparcia na poziomie działań integracyjnych służących stabilizacji sytuacji rodziny; niespójność procedur reagowania kluczowych podmiotów zaangażowanych w przeciwdziałanie przemocy w rodzinie⁴⁸.

Należy stwierdzić, że przeprowadzone analizy SWOT w Gdańsku, Sopocie i Gdyni są podstawą do tworzenia strategii w zakresie polityki społecznej i rozwiązywania problemów społecznych.

4.4. Bezpieczeństwo socjalne społeczności lokalnej Gdańska, Sopotu i Gdyni

W strategiach przyjętych przez miasta Gdańsk, Sopot i Gdynię w głównej mierze zwrócono uwagę na bezpieczeństwo socjalne mieszkańców i programy, które mogą zapewnić lepsze funkcjonowanie osób potrzebujących w miastach. Gdańsk w swojej strategii realizację zadań określił głównie przez programy, projekty, modele, procedury i plany.

Wydzielone zostały na obszary tematyczne. W ramach bezpieczeństwa socjalnego to:

- 1) Program Aktywizacji i Integracji, który wpisuje się w ustawę o pomocy społecznej, ponieważ dotyczy grup szczególnego ryzyka a celem jest integracja osób i rodzin wykluczonych np. z powodu bezrobocia;
- 2) Program profilaktyki rozwiązywania problemów alkoholowych, przeciwdziałania narkomanii, który wpisuje się w realizację bezpieczeństwa socjalnego rodzin;

⁴⁷ Ibidem, s. 36.

⁴⁸ Ibidem, s. 37.

- 3) Program na rzecz osób niepełnosprawnych dotyczący rehabilitacji społecznej, rehabilitacji zawodowej i zatrudnienia oraz przestrzegania praw osób niepełnosprawnych;
- 4) Program rewitalizacji, który odnosi się bezpośrednio do osób i rodzin z grupy szczególnego ryzyka dotyczący integracji ze społeczeństwem lokalnym;
- 5) Program dożywiania dzieci w szkołach, Program Aktywizacja i Integracja, Model Integracji Imigrantów, Program Rozwiązywania Problemu Bezdomności wpisują się bezpośrednio w ustawę o pomocy społecznej;
- 6) Program współpracy Miasta Gdańska z organizacjami pozarządowymi, Program wspierania rodziny i rozwoju pieczy zastępczej, Program przeciwdziałania przemocy i ochrony ofiar przemocy w rodzinie, Program promocji zdrowia i przeciwdziałania wybranym chorobom społecznym, podlegają ustawie o pomocy społecznej, celem ich jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka;
- 7) Program Gdańszczanin 50+ dotyczący osób dojrzałych i seniorów, Program bezpieczeństwa ekonomicznego i wsparcia osób zadłużonych, Program aktywności sportowej i zdrowotnej, Program Mieszkań Społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, Program Duża Gdańska Rodzina – wszystkie te programy wpisują się w ustawę o pomocy społecznej a ich celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka⁴⁹.

Bezpieczeństwo socjalne w Gdańsku ukierunkowane jest na osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (z różnych przyczyn m.in. np. niepełnosprawności). Według badań przeprowadzonych w Gdańsku i objętych strategią wskazano, że nadal będzie stała grupa osób i rodzin potrzebujących wsparcia socjalnego. Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie a także organizacje pozarządowe będą prowadziły działania wspierające dla rodzin w kwestii pomocy, dysfunkcji, a także świadczeń potrzebnych do funkcjonowania rodziny. Gdańsk jako miasto będzie miał z roku na rok coraz więcej seniorów, którzy będą oddaleni od rynku pracy, ale będą potrzebowali wsparcia w opiece zdrowotnej czy rehabilitacji. Nastąpi tak jak w wielu miastach polaryzacja seniorów w niektórych dzielnicach. Wskaźnik stopy starości w Gdańsku będzie stale wzrastał z równoczesnym rozwarstwieniem warunków życiowych seniorów i pogłębiającym się wykluczeniem cyfrowym.

Nowe zjawisko imigracji, które wpisuje się w rozwój gospodarczy będzie również stanowić wzmocnienie demograficzne.

Nastąpi wzrost ukierunkowany na usługi interdyscyplinarne skierowane do osób starszych.

W Gdańskiej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych do roku 2030 stworzono kierunki działań:

- 1) sprawny i efektywny system zarządzania polityką społeczną,

⁴⁹ Gdańska Strategia..., s. 22-23.

- 2) dezinstytucjonalizacja czyli wykorzystanie i podjęcie różnych form usług w środowisku w celu zapewnienia właściwej opieki,
- 3) subsydiarność określana – tyle pomocy ile potrzeba, nie zastępować, indywidualizacja wsparcia, rola miasta jako sieciującego, pośredniczącego między partnerami,
- 4) rozwój partnerstwa i solidarność na co dzień, których celem będzie działanie wspólne na rzecz danego problemu społecznego,
- 5) wzmocnienie i rozwój partycypacji społecznej, którego celem jest kreowanie i promowanie postaw odpowiedzialności mieszkańców w realizacji różnych wyzwań wynikających z problemów społecznych,
- 6) budowanie mechanizmów nowych wyzwań czyli zwracanie uwagi na zmiany zachodzące w świecie i reakcje na nie poprzez budowę i realizację różnych rozwiązań⁵⁰.

Strategia Integracji i Polityki Społecznej Sopotu na lata 2017-2026 zawiera w sobie bezpieczeństwo socjalne mieszkańców, gdzie zasadą stało się budowanie społecznej spójności miasta i wysoka jakość wsparcia. Sopot jako uzdrowisko o wysokim standardzie usług podnosi od lat jakość życia mieszkańców.

W ramach bezpieczeństwa socjalnego mieszkańców Sopotu przede wszystkim promowane jest:

- 1) podtrzymywanie i rozwijanie samodzielności seniorów i osób niepełnosprawnych w środowisku poprzez dezinstytucjonalizację systemu wsparcia i opieki w kierunku usług świadczonych na poziomie społeczności lokalnej,
- 2) stworzenie mechanizmu identyfikacji nowych wyzwań i wczesnej profilaktyki problemów społecznych rozumianych tak, że instytucje pomocowe kultury, będą otwarte na nowe nieprzewidywalne zjawiska, konsultacje z mieszkańcami i organizacjami pozarządowymi, które reprezentują potrzeby różnych grup i również współpraca z organizacjami naukowymi,
- 3) lepszy dostęp do usług społecznych dla osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- 4) wzmacnianie udziału mieszkańców w rozwiązywaniu problemów społecznych poprzez budowanie społeczeństwa obywatelskiego, oraz wzmacnianie kapitału opartego na zasadzie pomocniczości (rozumianej przez nie odbieranie osobom i grupom społecznym wykonania tego co mogą zrobić same) a także na zasadzie subsydiarności czyli udzielania niezbędnej pomocy nie wyręczając w realizacji osobistych ról i zadań oraz indywidualizację wsparcia w ramach polityki społecznej,
- 5) realizacja zadań o działaniu ponad sektorowym charakterze w rozwiązywaniu problemów społecznych, które przekłada się na tworzenie partnerstw, sieciowanie zasobów i budowanie koalicji,

⁵⁰ Ibidem, s. 64-74.

- 6) doskonalenie systemu zarządzania polityką społeczną miasta opartą o analizę dynamicznych zmian sytuacji społecznej, systematyczne obserwacje i analizy zmieniającej się rzeczywistości – współpraca z ośrodkami naukowymi i organizacjami pozarządowymi⁵¹.

Sopot realizuje szereg programów skierowanych do seniorów, rodzin, rodziców, dzieci, młodzieży a także w ramach Budżetu Obywatelskiego. Wszystkie przedstawione priorytety i działania w rozwiązywaniu problemów społecznych w Sopocie służą mieszkańcom w celu zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego i społecznego.

Gdyńska Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych 2030 wskazała podstawowe priorytety:

- 1) rozwijanie działań o charakterze ponadsektorowym w rozwiązywaniu problemów społecznych, których celem jest stworzenie koalicji sektorowych, aktywnych i działających wspólnie w celu rozwiązania problemu społecznego,
- 2) zwiększenie przedsięwzięć badanych o charakterze populacyjnym w obrębie problemów społecznych,
- 3) poprawa dostępu mieszkańców Gdyni do ofert zaspakajających potrzeby życiowe – zwiększenie liczby usług społecznych, zaangażowanie społeczności lokalnej w ich wspieranie, innowacyjność rozwiązań,
- 4) zwiększenie intensywności oddziaływania pomocy społecznej na terenach rewitalizowanych w szczególności w obszarze interwencji społecznej, w której pomoc społeczna jest uczestnikiem aktywnym w odniesieniu do społeczności lokalnej,
- 5) zmniejszenie liczby osób przebywających całodobowo w instytucjonalnych formach pomocy na rzecz ich wsparcia w środowisku, w którym przebywają poprzez zwiększenie usług w miejscu pobytu,
- 6) zmniejszenie liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, na rzecz budowania zasobów do ich usamodzielnienia,
- 7) dopełnienie rozwiązań systemowych mających na celu rozwijanie zasobów i redukcję deficytów w kluczowych obszarach wsparcia społecznego poprzez zwiększenie ofert specjalistycznego wsparcia dla rodzin, dzieci, młodzieży, osób niepełnosprawnych, rozszerzenie lokalnego systemu opieki senioralnej, poszerzenie działań edukacyjnych w zakresie przemocy, rozwój profilaktyki i reintegracji środowiskowej osób uzależnionych i ich rodzin, współdziałanie przepływu osób oddalonych od rynku pracy pomiędzy sektorem pomocy społecznej i rynkiem pracy⁵².

Gdyńska Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych 2030 wpisuje się w potrzeby bezpieczeństwa socjalnego mieszkańców.

Podsumowując należy stwierdzić, że trójmiejskie strategie rozwiązywania problemów społecznych wpisują się całkowicie w zapewnienie bezpieczeństwa

⁵¹ Strategia Integracji i Polityki Społecznej Sopotu na lata 2017-2026, s. 24-26.

⁵² Gdyńska Strategia..., s. 38-45.

socjalnego społeczności lokalnej poprzez realizację celów priorytetowych wynikających z ustawy o pomocy społecznej.

4.5. Zakończenie

Bezpieczeństwo socjalne stanowi obecnie strategiczne wyzwanie dla większości funkcjonujących systemów politycznych świata. Złożoność współczesnych systemów i problemów społecznych i ich rozwiązywanie przez sektor publiczny wymaga starannie zaplanowanych działań, które prowadzą do realizacji postawionych celów. Strategie rozwiązywania problemów społecznych w Trójmieście to przemyślane projekty, oparte o profesjonalną diagnozę, których celem jest zniwelowanie bądź ograniczenie problemów społecznych. Strategie rozwiązywania problemów społecznych w skali lokalnej stanowią narzędzie zarządzania problemami społecznymi. Stosowanie strategii w administracji publicznej w Polsce rozpoczęło się już w latach 90. na szczeblu gminnym a od połowy lat 90. rozwinęło się w administracji centralnej. Współcześnie zarządzanie strategiczne upowszechniło się i jest szeroko stosowane w administracji. Stosowanie metod zarządzania strategicznego stanowi podstawę do profesjonalnego zarządzania w samorządzie terytorialnym. Strategia rozwiązywania problemów społecznych lokuje się jako narzędzie rozwiązywania problemów z zakresu szeroko rozumianej pomocy społecznej, co wynika z faktu, że ustawodawca ustawą o pomocy społecznej wyłączył zadania opracowywania i realizacji strategii do obszaru pomocy społecznej. W trójmiejskich strategiach nie ograniczono się tylko do obszaru pomocy społecznej ale rozszerzono ten zakres o problemy lokalnej polityki społecznej, w których uwzględniono cały jej zakres przedmiotowy. Ujęto w nich działalność państwa, samorządu, organizacji samorządowych na rzecz wszechstronnego dobrobytu obywateli, sprawy pracy, rodziny, zdrowia, edukacji, mieszkalnictwa, pomocy społecznej a nawet kultury. Strategie rozwiązywania problemów społecznych w Trójmieście realizowane są w programach długoterminowych.

Bibliografia

- [1] Griffin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 2004.
- [2] Piątek K., *Polityka społeczna jako sposób rozwiązywania problemów społecznych na poziomie lokalnym – przypadek przestępczości*, [w:] Krajowe i międzynarodowe konteksty polityki społecznej pod red. J. Auleytnera, Warszawa 2016.
- [3] Szarfenberg R., *Krytyka i afirmacja polityki społecznej*, Warszawa 2008.
- [4] Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593, t. j. Dz.U. z 2023 r. poz. 901.
- [5] Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887, t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 447, 1700, 2140, z 2023 r. poz. 403, 535, 818.
- [6] Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz.U. 2005 Nr 180 poz. 1493, t. j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1249, z 2023 r. poz. 289, 535.
- [7] Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii, Dz.U. 2005 Nr 179 poz. 1485, t. j. Dz.U. z 2023 r. poz. 172, z 2022 r. poz. 2600.

- [8] Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, Dz.U. 2004 Nr 210 poz. 2135, t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2561, 2674, 2770, z 2023 r. poz. 605, 650, 658.
- [9] Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 690, 830, 1079, 1383, 1561, 1812, 2140, 2666, 2754, z 2023 r. poz. 240.
- [10] Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. 2003 Nr 96 poz. 873, t. j. Dz.U. z 2023 r. poz. 571.
- [11] Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym, Dz.U. 2003 Nr 122 poz. 1143, t. j. Dz.U. z 2020 r. poz. 176, z 2022 r. poz. 218, 1812.
- [12] Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz.U. 1997 Nr 123 poz. 776, t. j. Dz.U. z 2023 r. poz. 100, 173, 240, 852.
- [13] Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego, Dz.U. 1994 Nr 111 poz. 535, t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2123.
- [14] Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz.U. 1991 Nr 95 poz. 425, t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2230.
- [15] Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, Dz.U. 1982 Nr 35 poz. 230, t. j. Dz.U. z 2023 r. poz. 165, 240, 535, 803.
- [16] Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. 1964 Nr 9 poz. 59, t. j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1359, z 2022 r. poz. 2140.
- [17] <https://gdansk.stat.gov.pl>.
- [18] <https://bip.um.gdynia.pl> Mieszkańcy – demografia. Dane GUS.-BIP UM Gdynia.
- [19] <https://bip.sopot.pl> Sopot w liczbach.
- [20] Gdańska Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych do roku 2030 <https://www.gdansk.pl>.
- [21] Gdyńska Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych 2030 <https://mopsgdynia.pl>.
- [22] Strategia Integracji i Polityki Społecznej na lata 2017-2026 bip.sopot.pl.
- [23] Strategia Rozwoju Gdańska 2030 Plus, s. 1. www.gdansk.pl.

STRATEGIES OF SOLVING SOCIAL PROBLEMS AND SOCIAL SECURITY ON THE EXAMPLE OF THE TRI-CITY

The Tri-city strategies for solving social problems are part of the element of the European Union's cohesion policy, which aims at smart, sustainable and inclusive development as the main priority of the "Europe 2020 Strategy". Inclusive development is aimed at increasing the professional activity of European Union societies, improving the skills of citizens and also fighting poverty. At the national level, the strategies of the cities of Gdansk, Sopot and Gdynia are in line with the strategic documents based on the Poland 2030 Report. The Tricity strategies take into account issues relating to demographics, labor force participation, improving social cohesion, increasing social capital, ensuring equal opportunities in the use of social resources, infrastructure, cooperation, civic engagement, social participation, social welfare, education, culture and recreation, and security. Strategies are implemented with the participation of various institutions and social actors working in the field of social policy.

Keywords: strategy, social problems, solving social problems, social security, social policy.

CZĘŚĆ TRZECIA
HISTORYCZNE ASPEKTY POLSKIEJ
POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA

Rozdział 5.

„ROZEJM NA DWADZIEŚCIA LAT”², CZYLI SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO W EUROPIE DOBY ŁADU WERSALSKO-WASZYNGTOŃSKIEGO

Stworzony po zakończeniu Wielkiej Wojny system bezpieczeństwa zbiorowego w Europie stanowił implementację pacyfistycznych dążeń społeczności międzynarodowej do zaprowadzenia wiecznego pokoju. Zasady konsensusu, arbitrażu i pokojowego załatwiania sporów okazały się nieskuteczne w zderzeniu z brakiem umiejętności wyzbycia się przez podmioty stosunków międzynarodowych rozpatrywania kwestii bezpieczeństwa globalnego przez pryzmat szerszy, aniżeli interes narodowy. Pessimistyczny scenariusz nakreślony jeszcze w 1918 roku przez francuskiego marszałka Ferdinanda Focha po dwudziestu latach ziścił się i w pełnej okazałości ujawnił wszystkie mankamenty i nieskuteczność systemu wersalsko-waszyngtońskiego.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo międzynarodowe, stosunki międzynarodowe, bezpieczeństwo narodowe.

5.1. Wprowadzenie

Pierwsza połowa XX wieku nie okazała się dla świata łaskawa pod względem tendencji pasywistycznych. Ukształtowany w XIX wieku prymitywny system bezpieczeństwa zbiorowego wydawał się mało stabilny i wraz z początkiem nowego stulecia pchał Europę ku wielkiemu konfliktowi. Ukształtowany system bloków sojuszniczych i siatka umów multilateralnych okalająca mapę polityczną Starego Kontynentu powodował, że Europę ogarnął nastrój wyczekiwania na wielką wojnę. Ta, która wybuchła w 1914 roku i jej okrucieństwa wywarły przemożny wpływ na świadomość społeczności międzynarodowej, która zapragnęła wyzbyć się wojny, jako narzędzia realizacji celów politycznych. Stworzony koncept sys-

¹ dr Adam Czarnecki, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie, ul. Leśna 1, 75-582 Koszalin. email: czarnekiadam123@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7516-2264>.

² Tytuł artykułu nawiązuje do słów marszałka Ferdynand Focha, który o traktacie wersalskim miał wypowiedzieć się w następujący sposób: „To nie pokój, to rozejm na dwadzieścia lat”. Cyt. za: S. Żerko, *System wersalski i próby jego modyfikacji w latach dwudziestych*, „Przegląd Zachodni” 2008, nr 4, s. 13.

temu bezpieczeństwa międzynarodowego jawił się zatem, jako nadzieja na uniknięcie takiego scenariusza wydarzeń w przyszłości. Od samego początku zaprojektowana koncepcja powojennego ładu mogła budzić niepokój i sceptycyzm. Nie brakowało przy tym opinii wskazujących na to, że czas względnego pokoju w Europie raczej nie będzie zbyt długi. Przyczyn tego stanu rzeczy upatrywać można w słabych podstawach powojennego ładu wersalsko-waszyngtońskiego, który w miarę upływu czasu od jego ustanowienia, wydawał się projektem utopijnym.

5.2. Wielka Wojna – przyczyny i międzynarodowe reperkusje

Wybuch konfliktu, który w przyszłości miał zostać określany mianem I wojny światowej lub Wielkiej Wojny zdaje się być wydarzeniem, do którego dojść musiało³. Układ sił geopolitycznych, imperialistyczne zakusy państw pretendujących do miana mocarstw, antagonizmy pomiędzy najważniejszymi graczami na mapie Europy - to wszystko pozwalało sądzić, że wybuch konfliktu jest zaledwie kwestią czasu⁴. Do jego rozpoczęcia brakowało jedynie przysłowiowej iskry na beczce prochu.

System bezpieczeństwa międzynarodowego XIX wiecznej Europy do wybuchu wojny w 1914 roku opierał się na podstawach wypracowanych przez ukonstytuowany w 1814 roku Kongres Wiedeński. Pomimo, że zdołał on utrzymać względny pokój w Europie przez blisko sto lat, jego podstawy od samego początku wydawały się niestabilne. Świadczyły o tym przede wszystkim różnice w pojmowaniu konceptu przyszłego ładu na Starym Kontynencie przez największe mocarstwa debatujące nad przyszłością ponapoleońskiej Europy. Jej geopolityczny kształt wyznaczały w większości dążenia i plany snute przez Anglię, Rosję, Austrię i Prusy, a od 1815 roku również Francję, zaś gwarantem trwałego pokoju miała się stać zasada równowagi sił pomiędzy największymi z mocarstw⁵. Dopóki żaden z ówczesnych najważniejszych podmiotów stosunków międzynarodowych nie zamierzał tej równowagi burzyć, pacyfistyczna przyszłość Europy wcale nie musiała zakrawać na koncepcję utopijną.

Brytyjski koncept systemu bezpieczeństwa w Europie prezentowany podczas Kongresu Wiedeńskiego opierał się na propozycji stworzenia stanu równowagi polityczno-wojskowej w Europie Środkowej. W praktycznym wymiarze miało to

³ W państwach, dla których wojna ta okazała się zwycięska (np. dla Francji, Wielkiej Brytanii, Włoch) przyjęło się określać ją mianem Wielkiej Wojny. I wojną światową określano ją z kolei w państwach, dla których okazała się ona klęską (Niemcy, Austria, Węgry, Turcja). W Polsce termin ten stosuje się zamiennie. Zob. A. Chwalba, *Samobójstwo Europy. Wielka Wojna 1914-1918*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2014, s. 8.

⁴ J. Pajewski, *Historia powszechna 1871-1918*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 324.

⁵ W. Zajewski, *Sprawa polska na Kongresie Wiedeńskim*, „Czasy Nowożytne” 2008, nr 21, s. 33. Rzeczywiste obrady Kongresu w wąskim gronie tzw. Komitetu Pięciu, złożonego z polityków reprezentujących interesy Anglii, Rosji, Austrii, Prus i Francji, który debatował najintensywniej (41 posiedzeń). Komitet Ośmiu złożony z innych reprezentantów państw europejskich pełnił rolę mniej istotną, o czym świadczy znacznie mniejsza liczba posiedzeń (10).

oznaczać dążenie do ograniczenia pozycji Rosji na rzecz jej zwiększenia dla Prus w tym regionie Starego Kontynentu. Z tego też powodu starcia Rosji i Anglii podczas Kongresu przypominały rywalizację o wpływy dwóch potęg – angielskiej potęgi morskiej i rosyjskiej potęgi lądowej⁶. Do analogicznych starć dochodziło także pomiędzy Prusami a Austrią o Saksonię. Przedmiotem sporu pomiędzy aspiracjami terytorialnymi Prus a Rosją stały się z kolei ziemie Księstwa Warszawskiego. Zwiększenie swego stanu posiadania Prus w wyniku ustaleń kongresowych budziło nieodparte wrażenie, że o ile do niedawna tendencje ekspansjonistyczne wykazywała Francja, to od 1815 roku wizję tę poczęły snuć Prusy. Podsyćanie wśród austriackiej dyplomacji poczucia obawy przed wzrastającą pozycją Prus, jako realnego widma zagrożenia dla stanu austriackiego posiadania stało się wobec takiej sytuacji naturalnym mechanizmem działań, na jakich opierał swoją strategię postępowania francuski minister spraw zagranicznych⁷. Wzrastająca potęga Prus stanowiła także podstawy do obaw ze strony austriackiego szefa spraw zagranicznych – Klemensa Lothara Metternicha. Zapewne z tego wynikały austriackie dążenia do stworzenia w 1815 roku Związku Niemieckiego pod przewodnictwem Wiednia. Związek w ocenie Metternicha mógł także stanowić skuteczne narzędzie służące możliwości przeciwstawienia się rosnącej potędze Rosji i Francji. W ocenie wiedeńskiego ośrodka decyzyjnego Związek funkcjonujący w takiej właśnie formule miał być gwarantem utrzymania stanu równowagi sił w Europie⁸.

Ustalenia poczynione podczas Kongresu Wiedeńskiego bardziej należałoby traktować w kategoriach międzynarodowych deklaracji, aniżeli gwarancji. Swego rodzaju uzupełnieniem tak stworzonego systemu bezpieczeństwa europejskiego było Święte Przymierze skupiające Prusy, Rosję i Austrię a od 1818 roku także Francję. Sygnatariusze tego paktu obligowali się do wspólnego podejmowania działań na rzecz utrzymania statusu *quo* w Europie. Dodatkowym gwarantem pokoju miało się stać powołanie tzw. koncertu mocarstw. Rosja, Austria, Prusy i Wielka Brytania miały stać na straży utrzymania pokoju pomiędzy największymi graczami na mapie politycznej Europy. Praktyczny wymiar funkcjonowania Świętego Przymierza ograniczał się jednak do tłumienia wszelkich ruchów rewolucyjnych w Europie, które mogłyby łąd powiedeński zburzyć. Zawarty sojusz skutecznie stłumił między innymi rebelię, jaka w 1820 roku wybuchła w Neapolu. Monarchia konstytucyjna została w wyniku tej interwencji obalona na rzecz restauracji rządów absolutnych. Analogicznym sukcesem zakończyła się także ingerencja w 1822 roku podjęta na rzecz obrony interesów króla Hiszpanii Ferdynanda VII. U podstaw Świętego Przymierza leżało również przekonanie o konieczności

⁶ Tenże, System wiedeński, „Dzieje Najnowsze” 1990, R. XXII, s. 103. Ten algorytm postępowania brytyjskiego ministra spraw zagranicznych nakazywał podejmowanie działań zmierzających do zablokowania legalnego przyznania Rosji obszaru Księstwa Warszawskiego.

⁷ Tamże, s. 104. Francuski minister spraw zagranicznych był również zainteresowany przed ograniczeniem wzrastającej pozycji Rosji, przez pryzmat czego należy rozumieć popieranie koncepcji podziału obszaru ziem polskich według stanu posiadania z okresu trzeciego rozbioru Polski.

⁸ Tamże.

tłumienia ruchów narodowo-wyzwoleńczych. W większości przypadków działania takie również kończyły się sukcesem i pacyfikacją takich dążeń. Tendencja ta zauważalna była również w obliczu wydarzeń związanych z Wiosną Ludów, a zwłaszcza pacyfikacja dokonana na Węgrzech przez rosyjską armię. Za wyjątek od tej reguły można potraktować *casus* Grecji⁹. Przyjęta przez Święte Przymierze zasada interwencji z jednej strony stanowić miała gwarant zachowania statusu nie naruszalności ładu powiedeńskiego, z drugiej jednak mogła być zarzewiem przyszłego poważnego konfliktu pomiędzy mocarstwami. Do takiego mogło dojść już w 1830 roku, kiedy rewolucjoniści w Belgii zostali zbrojnie poparci przez Francję. Do konfliktu Belgii z Rosją nie doszło wówczas tylko z racji tego, że Moskwa pochłonięta została tłumieniem innej rewolucji, która wybuchła w jej strefie wpływów – powstania listopadowego¹⁰.

Końca Świętego Przymierza należy dopatrywać się w wojnie krymskiej toczonej w latach 1853 – 1856 pomiędzy Rosją, a Turcją. Wzrastające tendencje ekspansjonistyczne Rosji, nie pozwalały na zachowania bierności państw, które swoje bezpieczeństwo rozpatrywały w perspektywie równowagi sił. Przewidywana wygrana Rosji, rysowała wizję rosnącej przewagi moskiewskiego ośrodka decyzyjnego, kosztem innych europejskich mocarstwowych stolic. W efekcie Anglia i Francja od końca kwietnia 1854 roku znalazły się w stanie wojny ze swym niedawnym sojusznikiem¹¹.

Zachowanie powiedeńskiego statusu *quo* wydawało się z każdym dniem od zawarcia porozumień kongresowych zadaniem coraz trudniejszym. Mocarstwa dążąc bowiem do utrzymania swej przewagi i zaspokojenia ekspansjonistycznych apetytów posuwały się do montowania bloków sojusznicznych znacznie wykraczających poza ramy określone na kongresie w Wiedniu. Jeszcze pod koniec XIX wieku taką tendencję można było zaobserwować na podstawie analizy poczynań dyplomatycznych Niemiec. Zabiegi Otto von Bismarcka doprowadziły bowiem do niemiecko-austriackiego zbliżenia, które z czasem zostało poszerzone o Włochy. W maju 1882 roku sfinalizowano te zabiegi, czego wymiernym przykładem było zawarcie przymierza pomiędzy Niemcami, Austro-Węgrami a Włochami. Układ stanowił gwarancje bezpieczeństwa ze strony Niemiec i Austro-Węgier wobec

⁹ Por. L. Zbieranek, *Zmęczeni pokojem? Wojna krymska 1853-1856*, [w:] *Rozwój społeczności międzynarodowej: przeszłość oraz nowe wyzwania* pod red. R. Kordońskiego, O. Struka, J. Rucińskiego, Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Francka, Lwów-Olsztyn 2015, s. 107-108. Poparcie sygnatariuszy dla walki wyzwoleńczej Greków i uznania jej niezależności w 1830 w dużej mierze podyktowane było poparciem dla greckich dążeń niepodległościowych ze strony międzynarodowej opinii.

¹⁰ Tamże, s. 108. Powstanie listopadowe na ziemiach polskich, które wybuchło w 1830 roku w dużym stopniu pod wpływem echa wydarzeń rewolucyjnych w Europie, jak odzyskanie niepodległości przez Grecję, rewolucja lipcowa w Paryżu, czy powstanie belgijskie. J. A., Gierowski, *Historia Polski 1764-1864*, Warszawa 1984, s. 181. Szerzej na temat powstania listopadowego patrz: W. Tokarz, *Sprzysiężenie Wysockiego i noc listopadowa*, Warszawa 1925; M. Kukiel, *Powstanie listopadowe przed sądem historii*, „Przegląd Współczesny” 1930; H. Kocój, *Mocarstwa europejskie wobec powstania listopadowego*, „Acta Universitatis Lodziensis” 1963, nr 16, s. 81-96.

¹¹ Tamże, s. 110-111.

Włoch, gdyby te stały się obiektem agresji ze strony Francji. W ramach sojuszu Włochy zobligowały się do pomocy zbrojnej po stronie Niemiec w przypadku zbrojnego ataku na nie przez Francję. W przypadku agresji rosyjskiej na Austro-Węgry, Włochy deklarowały neutralność. Zbrojna pomoc miała także obowiązywać strony umowy do wzajemnej pomocy militarnej w przypadku ataku, na któregoś z sygnatariusza sojuszu jednocześnie przez Rosję i Francję. W efekcie ukonstytuował się blok sojuszniczy określany mianem Trójprzymierza¹².

Francja zaniepokojona rosnącą potęgą Niemiec była żywo zainteresowana zbliżeniem z partnerem, który byłby w stanie zabezpieczyć ją przed wzrastającym znaczeniem jej wschodniego sąsiada. Zadanie to w ocenie paryskiego ośrodka decyzyjnego mogła spełnić Rosja cara Aleksandra III. Różnic dzielących te dwa państwa było tak wiele, że skazywało to ewentualny taki sojusz na mezalians polityczny. Odmienność ustrojów społeczno-politycznych i wzajemna nieufność zostały jednak potraktowane przez państwa jako trudności, które zdają się niczym w obliczu zagrożenia, jakim było przedterminowe odnowienie Trójprzymierza w 1891 roku, łączącego Niemcy, Austro-Węgry i Włochy. Wstrzeźliwość Niemiec wobec propozycji przedłużenia układu reasekuracyjnego z Rosją stała się czynnikiem, który pchnął carską Rosję w objęcia Francji, co zaowocowało zawarciem porozumienia w sierpniu 1891 roku. Sygnatariusze zobowiązali się w nim do porozumienia we wszelkich kwestiach odnoszących się do wydarzeń, które mogłyby zagrozić pokojowi. Rok później współpraca zacieśniła się, a jej owocem stało się zawarcie francusko-rosyjskiej konwencji wojskowej, która była wymierzona przeciwko Trójprzymierzu¹³. Wiosną 1904 roku doszło do zbliżenia francusko-angielskiego, które stało się zarzewiem jeszcze bliższej współpracy tych państw i przetrwało do końca I wojny światowej. W 1907 roku zainaugurowano także bliższą współpracę między Wielką Brytanią i Rosją. Pomimo faktu, że wówczas miało ono raczej charakter wyłącznie porozumienia, którego celem było usunięcie sprzeczności interesów w regionie Azji Środkowej, w niedalekiej przyszłości pomiędzy tymi partnerami miało dojść do zacieśnienia współpracy również w wymiarze militarnym, a w konsekwencji zawiązania sojuszu skierowanego przeciwko Niemcom. Na progu nowego stulecia wyrósł nowy blok sojuszniczy, który rzucał wyzwanie Trójprzymierzu – sojusz łączący Francję, Wielką Brytanię i Rosję, określany mianem Trójporozumienia¹⁴.

Europa początku XX wieku zdawała się nie przypominać w żadnym stopniu obrazu, jaki został nakreślony porządkiem określanym mianem ładu powiedień-

¹² J. Pajewski, op. cit., s. 74-75. Pod koniec XIX wieku Niemcy i Austro-Węgry podejmowały także inne próby montowania sojuszów wymierzonych przeciwko Rosji. Przykładem tego może być zawarty w 1883 roku układ z Rumunią, która zobowiązała się do pomocy militarnej swym partnerom w przypadku agresji rosyjskiej.

¹³ Tamże, s. 160-164. Układ stwierdzał, że Rosja dokona agresji zbrojnej wobec Niemiec w przypadku ataku na Francję ze strony Niemiec lub popieranym przez nie Włoch. Francja zobligowała się do analogicznych działań wobec Niemiec w przypadku zbrojnej napaści na Rosję ze strony Niemiec lub Austrii wspomaganą przez Niemcy.

¹⁴ Tamże, s. 168, 170-171.

skiego. Ukonstytuowanie się bloków sojuszniczych, których funkcjonowanie bynajmniej nie opierało się na idei pokojowego współistnienia, prowadziło Europę w kierunku wojny. Ekspansjonistyczne aspiracje mocarstw jedynie takie zagrożenia potęgowały. Mapa polityczna Europy poprzecinana była pajęczyną sojuszy i układów obronnych na wypadek konfliktu, którego prawdopodobnie spodziewano się w niedalekiej przyszłości. Sytuację międzynarodową, jaka panowała na początku XX wieku można było określić mianem zbrojnego pokoju, który w każdej chwili mógł zostać zmaćony¹⁵.

Punktów zapalnych będących zapowiedzią poważnego dużego konfliktu międzynarodowego w Europie nie brakowało. Przysłowiową iskrą na beczce prochu stał się dokonany w czerwcu 1914 roku zamach w Sarajewie na następcę tronu Austro-Węgier – arcyksięcia Franciszka Ferdynanda¹⁶. Zręby systemu bezpieczeństwa zbiorowego w postaci funkcjonowania w stosunkach międzynarodowych Trójprzymierza i Trójporozumienia w tym właśnie momencie ujawniły swoją niedoskonałość w całej okazałości. Z racji tego, że w większym stopniu system ten opierał się na formie militarnych zobowiązań, aniżeli powiązanych ze sobą organizmów, zamach w stolicy Bośni wystarczył, aby uruchomić cały mechanizm sojuszniczych powinności i rozpętać wojnę, która wykroczyła poza obszar terytorialny Europy¹⁷.

5.3. Liga Narodów i jej znaczenie

Doświadczenia wojny totalnej rozgrywającej się w latach 1914-1918 stały się asumptem do przekonania społeczności międzynarodowej, że należy dołożyć wszelkich starań, aby koszmar wojny, która objęła cały glob nigdy więcej się nie powtórzył. Świat mądrzejszy o doświadczenia w budowaniu systemu bezpieczeństwa zbiorowego, który w pierwszej połowie XX wieku okazał się zawodny, wykazywał skłonność do zastąpienia go nie systemem sojuszy, a organizmem w postaci organizacji międzynarodowej. Tak pomyślany twór miał być gwarancją pokoju i zapewnienia bezpieczeństwa międzynarodowego. Nadzieje te pokładano w instytucji Ligii Narodów¹⁸.

Powołana w 1919 roku Liga Narodów zdawała się ziszczeniem snu społeczności międzynarodowej o idei wiecznego pokoju¹⁹. Pacyfistyczna wizja świata

¹⁵ Termin „zbrojny pokój” charakterystyczny jest dla sytuacji, w której panuje względny pokój, który może być zagrożony rywalizacją potencjałów militarnych. Zob. L. Moczulski, *Geopolityka: potęga w czasie i przestrzeni*, Bellona, Warszawa 1999, s. 595.

¹⁶ J. Pajewski, op. cit., s. 324.

¹⁷ L. Czechowska, *Kooperatywne zachowania państw-ewolucja w czasie*, „Atheneum. Polskie Studia Politologiczne” 2013, nr 39, s. 81.

¹⁸ *Stosunki międzynarodowe*, pod red. W. Malendowskiego, Cz., Mojsiewicza, Wydawnictwo Alta 2, Wrocław 2000, s. 384.

¹⁹ Koncepcje idei wiecznego pokoju były obszarem zainteresowań badaczy już od czasów antycznych. Wydaje się, że wizją wiecznego pokoju, jaka w znacznym stopniu doczekała się realizacji jest oświeceniowy koncept zarysowany przez Immanuela Kanta. Szerzej na ten temat patrz:

miała zostać ujęta w karby norm prawa międzynarodowego, a Liga Narodów miała wypełniać zadania strażniczki przestrzegania tych reguł. Pakt Ligi Narodów nie wprowadzał jednak całkowitego zakazu prowadzenia wojny. Za bezprawne uznano natomiast jej wszczynanie bez uciekania się uprzednio do pokojowej formy rozstrzygania konfliktów i nieporozumień. Zostały w tym celu nawet opracowane szczegółowe procedury²⁰. Za nielegalną uznano wojnę w treści Paktu Brianda – Kelloga z 1928 roku. Pakt jednak został zawarty poza strukturami Ligi Narodów. Ponadto jego treść nie przewidywała żadnych sankcji wobec podmiotów, dopuszczających się łamania określonych w dokumencie zasad²¹.

W celu rozstrzygania drogą pokojową wszelkich antagonizmów między państwami w łonie Ligi Narodów powołano Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej. W obszarze jego kompetencji pozostawało rozwiązywanie tego typu sporów mając na uwadze szeroko rozumiane bezpieczeństwo międzynarodowe. Liga została wyposażona we wszelkie instrumenty prawne umożliwiające właściwe reagowanie w przypadkach zagrożenia pokoju. Katalog sankcji, jakie mogła stosować był dość szeroki – od zerwania kontaktów finansowych, wprowadzenia zakazu utrzymywania wszelkich stosunków z obywatelami danego państwa, przez użycie sił zbrojnych włącznie. Jej nieskuteczność jako strażniczki pokoju wynikała z faktu, że z uprawnień tych nie korzystała. Zauważalna na forum międzynarodowym impotencja Ligi w zakresie obrony pokoju i bezpieczeństwa przyczyniała się do spadku jej wiarygodności, a w konsekwencji znaczenia²². Z pewnością wpływ na spadek jej autorytetu na arenie międzynarodowej miało porzucenie przez pomysłodawcę jej powołania, jakim był prezydent USA Woodrow Wilson²³. Absencja w jej strukturach tak istotnego partnera, jakim mogły być USA na wstępie jej działalności mogło rzutować na skuteczność jej działania²⁴.

A. Czarnecki, *Od wiecznego niepokoju do „wiecznego pokoju”. Kantowska koncepcja „wiecznego pokoju” a idea wspólnej armii europejskiej - (nie)realna wizja systemu bezpieczeństwa w Europie?* [w:] *Funkcje bezpieczeństwa. Cz. 1*, pod red. J. Fabisiaka, H. Sommer, G. Zakrzewskiego, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2022, ss. 45-66.

²⁰ A. Czarnecki, *Od wiecznego niepokoju do „wiecznego pokoju”*...op. cit., s. 53. Zgodnie z wytycznymi Paktu Ligi Narodów można było jednak prowadzić wojnę legalną, za którą uznawano wojnę, która została wszczęta w sytuacji, kiedy pokojowe metody rozstrzygnięcia kwestii spornej nie zakończyły się sukcesem, albo gdy upłynął termin trzech miesięcy od ogłoszenia wyroku sądownego, arbitrażowego lub sprawozdania Rady Ligi Narodów na temat przedmiotu sporu.

²¹ J. Stańczyk, *System bezpieczeństwa Ligi Narodów w perspektywie teoretycznej nauk o bezpieczeństwie*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka”, 2012, nr 4, s. 112.

²² J. Buczyński, *System europejskiego bezpieczeństwa. Od Ligi Narodów do roli NATO w gwarancji europejskiego bezpieczeństwa*, „Edukacja dla bezpieczeństwa” 2014, nr 3, s. 48-49.

²³ USA odmawiając ratyfikacji traktatu wersalskiego tym samym znacznie podkopła znaczenie i prestiż organizacji, jaką była Liga Narodów. A. Czarnecki, *Meandry strategii bezpieczeństwa międzynarodowego II Rzeczypospolitej w ujęciu „polityki równych odległości”*, [w:] *Cz. 2*, pod red. J. Fabisiaka, H. Sommer, G. Zakrzewskiego, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2023, s. 88.

²⁴ P. Zaremba, *Historia Dwudziestolecia (1918-1939)*, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków 1991, s. 399-400.

Klęska Ligi Narodów w zapewnieniu wiecznego pokoju wynikała jednak także z innych przesłanek. Na czoło wysuwało się przede wszystkim błędne oparcie jej podstaw tylko na Wielkiej Brytanii i Francji. Pokładanie wiary, że w dążeniu do zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa pacyfistyczna wizja świata wygra z partykularyzmem okazała się złudna i naiwna. Towarzyszące konceptowi świata wyzwoleńca od wojny przekonanie, że stan ten zostanie zaimplementowany do jego realiów, o ile powojennemu łaadowi przyświecać będzie dążenie do utrzymania stanu równowagi sił, również okazało się utopijne. Świadczy o tym przede wszystkim fakt, że pojęcie równowagi sił w ujęciu Wielkiej Brytanii i Francji było pojmowane w sposób całkowicie odmienny. Równowaga ta w ocenie Paryża winna być tożsama z osłabieniem Niemiec na arenie międzynarodowej. Odmienne zdanie w tym przedmiocie prezentowała Wielka Brytania skłonna wzmocnić znaczenie pokonanych Niemiec, jako przeciwwagi dla pozycji Francji w stosunkach międzynarodowych²⁵. Takie algorytmy w polityce zagranicznej, jakie przyświecały czołowym sygnatariuszom Paktu Ligi Narodów, wskazywały nie tylko na słabość tej instytucji, ale w wątpliwość poddawały stabilność ładu wersalskiego już od jego zarania, tym bardziej, że jego oponentów w Europie nie brakowało²⁶. Stanowisko innych państw w kwestii Ligi uzależnione z kolei bardzo często było od tego w jakim stopniu potwierdzała ona ich mocarstwową rangę²⁷.

Pakt Ligi Narodów z założenia miał być organizacją, która stanowić miała gwarancję bezpieczeństwa państw w niej zrzeszonych w przypadku zanotowanego aktu agresji lub zagrożenia jej użycia. Żaden z dokumentów konstytuujących Ligę nie wprowadzał jednak definicji legalnej agresji. O słabości konstrukcji powojennego systemu bezpieczeństwa w Europie świadczy ponadto fakt, że taka zbiorowa akcja odwetowa państw Ligi wobec napastnika miała następować nie w sposób automatyczny, a dopiero w wyniku decyzji powziętej przez Radę Ligi Narodów²⁸. Część państw, dostrzegając mankamenty Ligi w kontroli bezpieczeństwa, poszukiwała takich gwarancji decydując się dodatkowo na sojusze dwustronne i multilateralne. Nie bez znaczenia na kwestie skuteczności tej organizacji rzutowała niejednorodność działań państw członkowskich, legitymujących się statusem państwa neutralnego. Ich zadanie w przypadku konieczności podjęcia akcji zbiorowej wobec agresora miało bowiem być ograniczone do sankcji natury ekonomicznej, z pominięciem działań wojskowych²⁹. Wszystkie wątpliwości co do predestynacji Ligi Narodów, jako strażniczki pokoju poczęły ujawniać się w całej okazałości

²⁵ J. Buczyński, op. cit. s. 49.

²⁶ Największym orędownikiem zniesienia systemu wersalskiego były pokonane Niemcy, dla których powojenna rzeczywistość międzynarodowa odbierana była w kategorii upokorzenia i zewnętrznego dyktatu. Zob. Tamże, s. 49-50.

²⁷ S. Sierpowski, *Geneza Ligi Narodów*, „Dzieje najnowsze”, 1999, nr 1, s. 44. Takie stanowisko było charakterystyczne zwłaszcza dla Japonii i Włoch

²⁸ A.M. Brzeziński, *Zagadnienie bezpieczeństwa zbiorowego w stosunkach międzynarodowych (1919-1939)*, „Przegląd nauk historycznych” 2002, nr 2, s. 132.

²⁹ Tamże, s. 136. Na takich zasadach w ramach Ligi Narodów funkcjonowały państwa skandynawskie i Szwajcaria.

w pierwszej połowie lat trzydziestych. Impotencja polityczna jaką wykazała się w obliczu ataku Japonii na Mandżurię w 1931 roku była zaledwie zapowiedzią spadku prestiżu tej organizacji na arenie międzynarodowej. Wobec wojny Boliwii z Paragwajem w 1932 roku działania Ligi również wydawały się zbyt opieszale. Analogicznie można ocenić skuteczność Ligi przez pryzmat jej aktywności na rzecz zażegania wojny Kolumbii z Peru w 1932 roku. Całkowitą kompromitacją skończyła się ingerencja Ligi w konflikt włosko-abisyński w 1935 roku, pomimo dwukrotnych próśb o pomoc kierowanych ze strony władz Etiopii³⁰. W konsekwencji rola i znaczenie Ligi Narodów w zapewnieniu i utrwaleniu pokoju oraz bezpieczeństwa okazała się znikoma. Bezsilność wobec aktów agresji w połączeniu ze stosowaniem mało dotkliwych sankcji wobec podmiotów naruszających reguły powojennego ładu, sprowadzała Ligę w zasadzie do miana organizacji skłonnej wyrażać swoją dezaprobatę wobec łamania przyjętych kanonów rozstrzygania sporów międzynarodowych³¹.

5.4. System wersalsko-waszyngtoński – próba oceny

Główny traktat pokojowy kończący I wojnę światową podpisano w Wersalu 28 czerwca 1919 roku³². Uzupełnieniem nowego powojennego porządku były ustalenia poczynione podczas konferencji waszyngtońskiej³³. Niewątpliwie w ogólnej perspektywie przez społeczność międzynarodową akt ten został odebrany pozytywnie. Nie uszczęśliwiał on jednak w pełni wszystkich państw, w tym najbardziej liczących się krajów europejskich pretendujących do miana mocarstw. Dyskomfort ten spowodowany był ustaleniami szczegółowymi. Nie bez znaczenia pozostawała również kwestia oparcia przyszłego bezpieczeństwa międzynarodowego o zasadę równowagi sił. W wielu europejskich stolicach termin ten bowiem był pojmowany w odmienny sposób. Różnice te szczególnie widoczne były z perspektywy Paryża i Londynu. To jednak od francusko-brytyjskiego tandemu zależała trwałość systemu bezpieczeństwa powojennej Europy. Jeszcze w toku prac

³⁰ Tamże, s. 147-149.

³¹ R. Artymiak, *Ład międzynarodowy*, [w:] *Konflikty współczesnego świata*, pod red. R. Borkowskiego, Uczelniane Wydawnictwo Naukowo-Dydaktyczne, Kraków 2002, s. 115.

³² J. Pajewski, op. cit., s. 458.

³³ M. Wołos, *Uwag kilka o porządku wersalsko-rynsko-waszyngtońskim na tle systemów międzynarodowych XIX i XX wieku*, [w:] *Si vis pacem, para bellum. Bezpieczeństwo i polityka Polski. Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Tadeuszowi Dubickiemu*. Red. naukowa Robert Majzner, Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej we Włocławku, Częstochowa-Włocławek 2013, s. 732-733. Na ład wersalsko-waszyngtoński ponadto składały się także traktaty w Saint-Germain-en-Laye z 10.09.1919 r. zawarty z Republiką Austrii, traktat w Neuilly-sur-Seine z Bułgarią z 27.11.1919 r., traktat w Trianon z 04.06.1920 r. z Węgrami i z Turcją z 10.08.1920 r. zawarty w Sevres. Powojenna mapa Europy opierała się także na ustaleniach poczynionych 12.11.1920 r. w Rapallo, traktujących o granicach między Włochami a Królestwem Serbów, Chorwatów i Słoweńców, a także postanowieniach traktatu ryskiego z 18.03.1921 r., kończącego wojnę polsko-bolszewicką. M. Pułaski, *System wersalski - geneza i charakter*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie”, 1989, z. 128, Prace Historyczne XIV, s. 31-32.

nad projektami traktatu nie brakowało między tymi państwami sporów w tym obszarze, co w późniejszym okresie rzutowało na efektywność ładu wersalsko-waszynngtońskiego. Obecność USA w systemie wersalskim mogłaby tą niedoskonałość zniwelować.

Brak jednomyślności w kwestii oceny traktatu wersalskiego zauważalny był także wśród społeczności reprezentujących ten sam kraj. Sceptycznie do wypracowanego projektu traktatu podchodził marszałek Ferdinand Foch, który zarzucał dyplomacji francuskiej rezygnację z dążeń w zakresie ustalenia zachodniej granicy Niemiec na Renie. Zgoda na taki obrót rzeczy w zamian za traktaty gwarancyjne ze strony USA i Wielkiej Brytanii w ocenie Focha nie stanowiła rozwiązania optymalnego dla interesu Francji. Spory takie toczyli między sobą również przedstawiciele świata nauki. John Maynard Keynes porównywał zawarty traktat do katastrofy politycznej i upatrywał w nim determinantu przyszłego kryzysu gospodarczego w Europie. Francuski ekonomista – Etienne Mantoux – torpedował te uwagi zarzucając im narrację sprzyjającą niemieckim dążeniom rewizji ładu powojennego i ustalonych w jego wyniku granic³⁴.

Całe spektrum mankamentów powojennego systemu bezpieczeństwa międzynarodowego dopełniało ponadto dążenie dwóch państw, które w jego wyniku znalazły się w stanie izolacji politycznej – Niemiec i Rosji – do jego rewizji. W Republice Weimarskiej szerzono wręcz pogląd o narzuceniu Niemcom przez społeczność międzynarodową dyktatu wersalskiego. Jednym z argumentów, który miał przemawiać na rzecz zasadności tak głoszonych poglądów miał być fakt, że reprezentacja niemiecka nie została nawet zaproszona na pokojowe obrady³⁵. Delegacja Niemiec została wezwana do stolicy Francji dopiero pod koniec kwietnia 1919 roku, a już w maju postawiono ją przed faktem dokonanym, wręczając ustalone warunki pokoju³⁶. Nie dziwić powinien zatem fakt, że na podatny grunt niemieckiego społeczeństwa trafiały treści propagandy rewizjonistycznej, które z czasem okazały się skutecznym narzędziem zbitcia kapitału politycznego i w efekcie motorem napędowym skrajnych ugrupowań do przejścia władzy w Republice Weimarskiej. Sam listopadowy rozejm w Campiegnie z 1918 roku przez niektórych niemieckich generałów stał się asumptem do szerzenia legendy o ciosie w plecy, który rewolucjoniści zadali walczącej armii³⁷.

Twórcy nowego powojennego ładu nie chcieli także podzielić się częścią odpowiedzialności za pokój i równowagę w Europie z Rosją. Usprawiedliwić może ich jedynie strach przed płynącymi stamtąd hasłami gloryfikującymi komunizm i potrzebę prowadzenia polityki ekspansywnej. Ponadto europejskie koła rządzące nie traktowały ogarniętej rewolucją Rosji, jako tworu trwałego. Spodziewano się

³⁴ M. Kornat, *Zrozumieć system wersalski, czyli o genezie II wojny światowej*, „Dzieje Najnowsze” 2009, R. XLI, 3, s. 7.

³⁵ Tamże, s. 736.

³⁶ J. Pajewski, op. cit., s. 457.

³⁷ M. Pułaski, op. cit., s. 28, 33.

raczej reaktywacji jej dawnych form ustrojowych³⁸. Być może od tego właśnie uzależniano podjęcie z nią w przyszłości relacji partnerskich. W efekcie Rosja, podobnie jak Niemcy, w wyniku ładu wersalsko-waszyngtońskiego znalazły się w stanie izolacji politycznej. Należało zatem się spodziewać, że państwa te w niedalekiej przyszłości podejmą próby zniesienia tego stanu rzeczy. Stało się to później naturalną przesłanką ich dążeń do rewizji powojennego porządku międzynarodowego. Powolne wychodzenie Niemiec z izolacji i niebezpieczne zbliżenie z moskiewskim ośrodkiem decyzyjnym, czego wymiernym efektem był układ w Rapallo w 1922 roku, stanowiło jeden z poważniejszych symptomów zapowiadających upadek systemu wersalsko-waszyngtońskiego. Pozwalał nadto Niemcom realizować plan szkolenia i podnoszenia potencjału militarnego bez formalnego naruszenia przepisów traktatu z Wersalu³⁹. Odbudowa potencjału gospodarczego Niemiec i nakłonienie Europy do większej spolegliwości w kwestii zobowiązań reparacyjnych stało się faktem już w 1924 roku w wyniku planu Charlesa Dawesa⁴⁰. Niechybnie osłabił fundamenty ładu wersalskiego i stanowił punkt zapalny oraz zapowiedź poważnego konfliktu zbrojnego w Europie układ w Locarno z 1925 roku. Powrót ZSRR do grona państw o statusie mocarstwa zauważalny był z kolei pod koniec lat 30 i w znacznym stopniu odbyło się to przy pomocy mocarstw Europy Zachodniej, które poczęły zdawać sobie sprawę, że w obliczu wyrastającego zagrożenia niemieckiego, wzrost potęgi państwa Józefa Stalina może stanowić przeciwwagę dla ekspansjonistycznych zakusów Adolfa Hitlera⁴¹. W jakimś stopniu można to traktować jako próbę naprawienia przez mocarstwa zachodnie szkód, jakie wyrządziły realizując uprzednio wobec hitlerowskich Niemiec polityki *appeasementu*⁴².

Paradoksalnie system wersalsko-waszyngtoński już od jego zarania stawał się zarzewiem przyszłego dużego konfliktu międzynarodowego. Liczba podmiotów wyrażających pełne zadowolenie ze struktury powojennego ładu zdecydowanie była nieporównywalnie mniejsza, aniżeli grono państw, które najchętniej dokonałyby jego przemodelowania. Antagonizmy, spory, walka o przyjęcie roli hegemona w regionie Starego Kontynentu – to tendencje przejawiające się w Europie jeszcze przed wybuchem wojny 1914 roku i będące bodźcem jej toczenia. Rywalizacji tej nie udało się rozstrzygnąć w 1918 roku. Nic więc dziwnego, że została przeniesiona na czas powersalski. Wiele wskazuje na to, że I wojna światowa została zakończona zbyt wcześnie⁴³. Dwudziestoletni okres pokoju zdawał się

³⁸ M. Wołos, op. cit. s. 736.

³⁹ H. Batowski, *Między dwiema wojnami 1919-1939. Zarys historii dyplomatycznej*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1988, s. 107.

⁴⁰ A. Ajnenkiel, *Od rządów ludowych do przewrotu majowego. Zarys dziejów politycznych Polski 1918-1926*, Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa 1977, s. 347.

⁴¹ M. Kornat, op. cit., s. 21.

⁴² W głównej mierze taki algorytm w polityce zagranicznej przyświecał Wielkiej Brytanii, ale od 1936 roku wtórowała jej także Francja. Por. M. Kornat, op. cit., s. 17.

⁴³ Por. A. Wielomski, *System wersalski- między realizmem a utopią*, [w:] *Kultura Słowian. Rocznik Komisji Kultury Słowian PAU*, t. XVI, *Traktat wersalski – znaczenie polityczne i kulturowe dla*

jedynie chwilowym zawieszeniem broni w konflikcie, który wybuchł na nowo w 1939 roku. Stworzone mechanizmy mające zabezpieczyć świat przed takim scenariuszem wydarzeń okazały się złudne. Rozpalone nadzieje pokładane w Lidze Narodów, w zderzeniu z twardym realizmem, były zgubne, a sama Liga mało stanowcza, niekonsekwentna i w efekcie nieskuteczna w realizacji postawionych jej celów⁴⁴. Wycofanie się USA z aktywnej polityki w Europie również wróżyło jej niestabilną przyszłość, co w połączeniu z błędnym postępowaniem Wielkiej Brytanii i Francji w stosunkach z państwami, które traktat wersalski zepchnął do izolacji na arenie międzynarodowej, nieuchronnie pchało świat w kierunku nowej wojny. Im więcej mijało czasu od ustaleń traktatowych, tym determinacja Niemiec i Rosji w zmianie swojego statusu w stosunkach międzypaństwowych wzmagala się. Przepowiednia Focha wyartykułowana wkrótce po ogłoszeniu traktatu wersalskiego okazała się prorocza, a dwie dekady względnego pokoju jedynie krótkim rozejmem pomiędzy jednym konfliktem światowym, a prologiem do kolejnej wojny totalnej.

5.5. Zakończenie

Przyczynku wybuchu II wojny światowej należałoby doszukiwać się w sytuacji jaka zarysowała się na mapie politycznej Europy krótko po zaprowadzeniu w niej ładu wersalsko-waszyngtońskiego. Porządek ten zdawał się daleki od doskonałości. Niewielu uczestników stosunków międzynarodowych było zainteresowanych w jego trwaniu. Same intencje stworzenia systemu bezpieczeństwa zbiorowego w wymiarze globalnym należy oceniać, jako działanie słuszne i uzasadnione. Odmiennie potraktować należałoby jednak wymierne efekty wdrażania tego konceptu w życie. Słabość instytucjonalnego organu, któremu wyznaczono rolę strażniczki pokoju był pierwszym symptomem zapowiadającym niestabilność stworzonego ładu powojennego. Nadzieje pokładane w Lidze Narodów okazały się bowiem zbyt płomienne w zestawieniu z jej efektywnością działań. Wyłączenie z możliwości pełnienia aktywnej roli we współmodelowaniu rzeczywistości wersalsko-waszyngtońskiej przez Niemcy i Rosję spowodowało, że ich niechęć do stworzonego ładu powojennego była odruchem naturalnym, a działania zmierzające do jego zburzenia – w ocenie ich racji stanu – całkowicie uzasadnione. Z uwagi na porzucenie zainteresowania sprawami europejskimi przez USA na rzecz polityki izolacjonizmu, ciężar utrzymania powersalskiego statusu *quo* spocząć musiał na barkach Wielkiej Brytanii i Francji. Ogląd tych państw w przedmiocie utrzymania stanu równowagi sił nie znajdował jednak wspólnego mianownika. Wszystko wskazywało, że system wersalsko-waszyngtoński stworzono na

narodów słowiańskich, pod red. H. Kowalskiej-Stus, Wydawnictwo Polskiej Akademii Umiejętności, Kraków 2020, s. 12.

⁴⁴ Liga wykazała swą impotencję także w obliczu anektowania Austrii w 1938 r., rozbiciu Czechosłowacji w 1939 r., zajęciu Kłajpedy w tym samym roku, czy agresji niemieckiej na Polskę we wrześniu 1939 r., A.M. Brzeziński, op. cit. s. 151.

słabych fundamentach i im więcej czasu upływało od jego zaprowadzenia, tym jego chylenie się ku upadkowi stawało się dla uczestników stosunków międzynarodowych coraz bardziej widoczne. Diagnoza, jaką postawił Ferdynand Foch po ogłoszeniu porządku wersalskiego, przepowiadając jego rychły koniec okazała się nad wyraz prorocza.

Bibliografia

- [1] Ajnenkiel A., *Od rządów ludowych do przewrotu majowego. Zarys dziejów politycznych Polski 1918-1926*, Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa 1977.
- [2] Artymiak R., *Ład międzynarodowy*, [w:] *Konflikty współczesnego świata*, pod red. R. Borkowskiego, Uczelniane Wydawnictwo Naukowo-Dydaktyczne, Kraków 2002.
- [3] Batowski H., *Między dwiema wojnami 1919-1939. Zarys historii dyplomatycznej*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1988.
- [4] Brzeziński A.M., *Zagadnienie bezpieczeństwa zbiorowego w stosunkach międzynarodowych (1919-1939)*, „Przegląd nauk historycznych” 2002, nr 2.
- [5] Buczyński J., *System europejskiego bezpieczeństwa. Od Ligi Narodów do roli NATO w gwarancji europejskiego bezpieczeństwa*, „Edukacja dla bezpieczeństwa” 2014.
- [6] Chwalba A., *Samobójstwo Europy. Wielka Wojna 1914-1918*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2014.
- [7] Czarnecki A., *Meandry strategii bezpieczeństwa międzynarodowego II Rzeczypospolitej w ujęciu „polityki równych odległości”*, [w:] Cz. 2, pod red. J. Fabisiaka, H. Sommer, G. Zakrzewskiego, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2023.
- [8] Czarnecki A., *Od wiecznego niepokoju do „wiecznego pokoju”. Kantowska koncepcja „wiecznego pokoju” a idea wspólnej armii europejskiej- (nie)realna wizja systemu bezpieczeństwa w Europie?* [w:] *Funkcje bezpieczeństwa. Cz. 1*, pod red. J. Fabisiaka, H. Sommer, G. Zakrzewskiego, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2022.
- [9] Czechowska L., *Kooperatywne zachowania państw-ewolucja w czasie*, „Atheneum. Polskie Studia Politologiczne” 2013, nr 39.
- [10] Gierowski J.A., *Historia Polski 1764-1864*, Warszawa 1984.
- [11] Kocój H., *Mocarstwa europejskie wobec powstania listopadowego*, „Acta Universitatis Lodzianensis” 1963, nr 16.
- [12] Kornat M., *Zrozumieć system wersalski, czyli o genezie II wojny światowej*, „Dzieje Najnowsze” 2009, R. XLI, 3.
- [13] Kukiel M., *Powstanie listopadowe przed sądem historii*, „Przegląd Współczesny” 1930.
- [14] Moczulski L., *Geopolityka: potęga w czasie i przestrzeni*, Bellona, Warszawa 1999.
- [15] Pajewski J., *Historia powszechna 1871-1918*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- [16] Pułaski M., *System wersalski- geneza i charakter*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie”, 1989, z. 128, Prace Historyczne XIV.
- [17] Sierpowski S., *Geneza Ligi Narodów*, „Dzieje najnowsze”, 1999, nr 1.
- [18] Stańczyk J., *System bezpieczeństwa Ligi Narodów w perspektywie teoretycznej nauk o bezpieczeństwie*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka”, 2012, nr 4.
- [19] *Stosunki międzynarodowe*, pod red. W. Malendowskiego, Cz., Mojsiewiczza, Wydawnictwo Alta 2, Wrocław 2000.

- [20] Tokarz W., *Sprzysiężenie Wysockiego i noc listopadowa*, Warszawa 1925.
- [21] Wołos M., *Uwag kilka o porządku wersalsko-rysko-waszyngtońskim na tle systemów międzynarodowych XIX i XX wieku*, [w:] *Si vis pacem, para bellum. Bezpieczeństwo i polityka Polski. Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Tadeuszowi Dubickiemu*. Red. naukowa Robert Majzner, Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej we Włocławku, Częstochowa-Włocławek 2013.
- [22] Zajewski W., *Sprawa polska na Kongresie Wiedeńskim*, „Czaszy Nowożytny” 2008, nr 21.
- [23] Zajewski W., System wiedeński, „Dzieje Najnowsze” 1990, R. XXII.
- [24] Wielomski A., *System wersalski- między realizmem a utopią*, [w:] *Kultura Słowian. Rocznik Komisji Kultury Słowian PAU*, t. XVI, *Traktat wersalski- znaczenie polityczne i kulturowe dla narodów słowiańskich*, pod red. H. Kowalskiej-Stus, Wydawnictwo Polskiej Akademii Umiejętności, Kraków 2020.
- [25] Zaremba P., *Historia Dwudziestolecia (1918-1939)*, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków 1991.
- [26] Zbieranek L., *Zmęczeni pokojem? Wojna krymska 1853-1856*, [w:] *Rozwój społeczności międzynarodowej: przeszłość oraz nowe wyzwania* pod red. R. Kordońskiego, O. Struka, J. Rucińskiego, Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Francki, Lwów-Olsztyn 2015.
- [27] Żerko S., *System wersalski i próby jego modyfikacji w latach dwudziestych*, „Przegląd Zachodni” 2008, nr 4.

**“AN ARMISTICE FOR TWENTY YEARS”,
OR THE INTERNATIONAL SECURITY SYSTEM IN EUROPE
DURING THE ERA OF THE VERSAILLES-WASHINGTON ORDER**

The system of collective security in Europe, created after the end of the Great War, was intended to be the implementation of pacifist aspirations of the international community to bring eternal peace. The principles of consensus, arbitration and peaceful settlement of disputes turned out to be ineffective in the face of the inability of international relations actors to consider global security issues through a prism broader than national interest. The pessimistic scenario, outlined back in 1918 by the French Marshal Ferdinand Foch, came true after 20 years and fully revealed all the shortcomings and the ineffectiveness of the Versailles-Washington system.

Keywords: international security, international relations, national security.

CZEŚĆ CZWARTA
ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE JAKO ELEMENT
BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Rozdział 6.

ROZMYTA KONCEPCJA SYSTEMU ZARZĄDZANIA KRYZYSOWEGO

W artykule przedstawiono oryginalną próbę wykorzystania teorii zbiorów rozmytych A. Zadeha i narzędziowych sterowników rozmytych E.H. Mamdaniego do analizy i oceny prakseologicznego systemu zarządzania kryzysowego w kategoriach ryzyka operacyjnego. Na wstępie scharakteryzowano ustawowy system zarządzania kryzysowego funkcjonujący w obszarze administracji publicznej. Ustawowa 4-etapowa procedura zarządzania kryzysowego (zapobieganie, przygotowanie, reagowanie, odbudowa) została odniesiona do funkcjonowania sterowników fuzzy, przy pomocy których dokonuje się transformacji zmiennych lingwistycznych do postaci ryzyka rozmytego. W tym celu został zbudowany hierarchiczny 3-poziomowy zintegrowany sterownik fuzzy umożliwiający kompleksowe badanie utylitarnego systemu zarządzania kryzysowego w kategoriach rozmytych.

Słowa kluczowe: zarządzanie kryzysowe, zbiory rozmyte, logika rozmyta, sterowniki rozmyte.

6.1. Wprowadzenie

W życiu społecznym maksymalne bezpieczeństwo dla danego podmiotu jest nieosiągalnym stanem idealnym, a rzeczywistym stanem jest zawsze pewne bezpieczeństwo nominalne, zawierające w jakimś stopniu czynniki niebezpieczeństwa. Tym samym niebezpieczeństwo stanowi rodzaj tła dla każdego stanu bezpieczeństwa. W konsekwencji bezpieczeństwo można postrzegać jako kategorię rozmytą, nieostrą i zawsze subiektywną lub obiektywną. Prawdopodobnie dlatego ilościowe modelowanie bezpieczeństwa jest tak bardzo trudne. Stąd propozycja jakościowej alternatywy jego zobrazowania (dokładniej, jednego z elementów, tj. systemu zarządzania kryzysowego) za pomocą miękkiej, jakościowej teorii systemów rozmytych, będąca odpowiedzią na pytanie dotyczące doboru odpowiednich teorii i metod, za pomocą których można efektywnie przetworzyć zmienne jakościowe na zdecydowanie bardziej użyteczne w praktyce społecznej zmienne ilościowe.

¹ dr inż. Wojciech Sokołowski, Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich, Akademia Marynarki Wojennej, 81-127 Gdynia, ul. Śmidowicza 69, tel. 261262754, w.sokolowski@amw.gdynia.pl, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5377-4961>.

W badaniach wykorzystano najczęściej stosowany w praktyce miernik szacowania bezpieczeństwa, którym jest ryzyko, często pojawiające się także w formalnych dokumentach (np. ryzyko akceptowalne, dopuszczalne, tolerowanie, nieakceptowalne itd.). Natomiast główną metodą badawczą była metoda modelowania heurystycznego, a tezę roboczą wykazanie przydatności teorii zbiorów rozmytych fuzzy do analizowania prakseologicznego systemu zarządzania kryzysowego.

6.2. Prakseologiczny system zarządzania kryzysowego

Zgodnie z *Ustawą o zarządzaniu kryzysowym* w sektorze bezpieczeństwa publicznego obowiązuje następująca definicja: „Zarządzanie kryzysowe to działalność organów administracji publicznej będąca elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym, która polega na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowania w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, usuwaniu ich skutków oraz odtwarzaniu zasobów i infrastruktury krytycznej”².

Powszechnie znana formuła „zarządzania”, obejmująca planowanie, realizowanie, stymulowanie i kontrolowanie³ w systemie zarządzania kryzysowego została odpowiednio adaptowana i obejmuje cztery ustawowe etapy: zapobieganie, przygotowanie, reagowanie i odbudowę. Dla każdego z etapów określono zadania, determinujące działania odpowiednich szczebli organów administracji publicznej. Zakres tych zadań dostosowany jest do szczebla zarządzania – gminny, powiatowy, wojewódzki, rządowy oraz od rzeczywistych wyzwań i uwarunkowań konkretnej sytuacji kryzysowej. Tak określona etapizacja zarządzania kryzysowego pozwoliła na zbudowanie prakseologicznego systemu zarządzania kryzysowego.

Jak wspomniano wyżej proces zarządzania kryzysowego realizowany jest w prakseologicznym czteroetapowym cyklu kierowania, w którym poszczególne etapy wzajemnie się warunkują i płynnie przenikają dając efekt synergii⁴. Pierwszym etapem jest faza zapobiegania, której głównym celem jest permanentne monitorowanie przestrzeni zagrożeń, ich jakościowa identyfikacja i prognozowanie ewentualnych następstw. Informacje pozyskane w fazie zapobiegania stanowią wejście informacyjne do drugiego etapu przygotowania, na którym oceniane są zidentyfikowane zagrożenia i szacowane ich negatywne następstwa w ujęciu jakościowo-ilościowym oraz podejmowane odpowiednie procedury decyzyjno-planistyczne. Zmaterializowanie się tych zagrożeń uruchamia III poziom zarządzania, czyli etap reagowania kryzysowego realizowany za pomocą ratowniczo-ewakuacyjnych działań operacyjnych. Kończący się etap reagowania kryzysowego jest z kolei sygnałem do rozpoczęcia ostatniego etapu – odbudowy i odtwarzania zniszczonej infrastruktury, który formalnie zamyka cykl zarządzania kryzysowego.

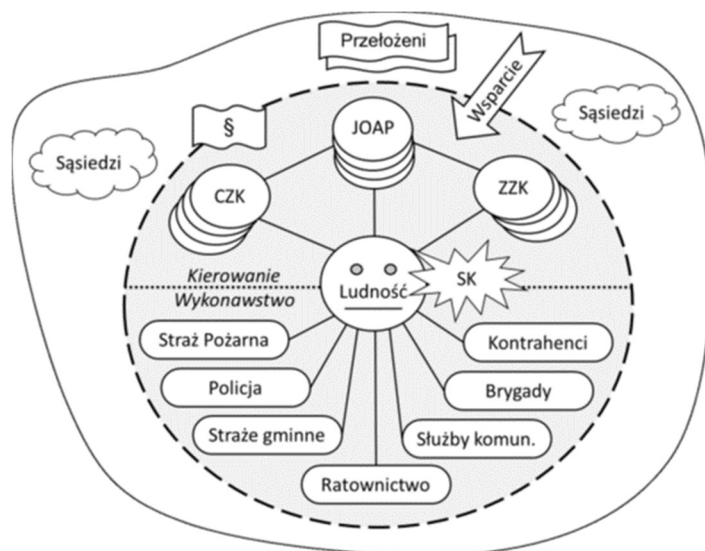
² Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym. Dz.U. nr 89, poz. 590 (z późn. zm.), art. 2.

³ R.W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, WN PWN, Warszawa 2000, s. 38.

⁴ K. Sienkiewicz-Małyjurek, F.R. Krynojewski, *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*, Difin, Warszawa 2010, s. 21.

Głównym celem zarządzania kryzysowego jest zapewnienie bezpieczeństwa ludności poprzez stworzenie warunków wszystkim podmiotom na określonym obszarze do rozwoju pozwalającym na uzyskanie przewagi nad zagrożeniami⁵. Osiągnięcie tego celu wymaga stworzenia prakseologicznych systemów zarządzania kryzysowego na każdym szczeblu administracji publicznej, których zasadniczym zadaniem jest skuteczne zwalczanie (neutralizowanie) sytuacji kryzysowych możliwie na najwcześniejszym etapie ich inkubacji.

Biorąc pod uwagę specyfikę sektora administracji publicznej system zarządzania kryzysowego można zdefiniować jako hierarchiczny układ organów kierowniczych i wykonawczych administracji publicznej realizujących ustawowe etapy zarządzania kryzysowego za pomocą wydzielonych sił ratowniczo-gaśniczych i zasobów ludzkich, materiałowych i finansowych. Polski system zarządzania kryzysowego (rys. 1) w ujęciu rządowym (centralnym) i samorządowym (terytorialnym) zbudowany zgodnie z ustawą o zarządzaniu kryzysowym posiada jednolitą, hierarchiczną strukturę organizacyjno-funkcjonalną, na którą składa się jednoosobowy organ administracji publicznej (JOAP) (premier, minister, wojewoda, starosta, wójt lub prezydent albo burmistrz miasta) oraz operacyjne (dyżurne) centra zarządzania kryzysowego (CZK) i sztabowe (doradcze) zespoły zarządzania kryzysowego (ZZK). W ujęciu ogólnej teorii systemów L. von Bertalanfy'ego system ten jest względnie odosobnionym, otwartym układem składającym się ze szczególnych elementów, między którymi zachodzą określone relacje systemowe.

Rys. 1. Holistyczny system zarządzania kryzysowego w administracji publicznej

Źródło: Opracowanie własne.

⁵ G. Sobolewski, D. Majchrzak, *Zarządzanie kryzysowe*, Wyd. AON, Warszawa, 2011 s. 32.

System zarządzania kryzysowego jest istotnym elementem systemu (nadsystemu) zarządzania bezpieczeństwem narodowym (państwa), do czego na mocy odpowiednich uregulowań formalno-prawnych zostały powołane odpowiednie struktury (służby) organizacyjno-funkcjonalne na wszystkich szczeblach administracji publicznej, wyposażone w stosowne prerogatywy oraz niezbędne siły i środki do działań operacyjnych w każdej sytuacji kryzysowej⁶. Priorytetowym celem zarządzania kryzysowego jest zapewnienie możliwie najwyższego poziomu bezpieczeństwa ludności, ochrona życia i zdrowia osób poszkodowanych, a także ochrona ich mienia i dobytku oraz środowiska naturalnego, a także odbudowa zniszczonej infrastruktury.

6.3. Elementy teorii zbiorów rozmytych

Teoria zbiorów rozmytych A.L. Zadeha⁷ jest utylitarną i perspektywiczną teoretyczno-narzędziową metodą sztucznej inteligencji (*Artificial Intelligence*), która mieści się w węższej koncepcji *Computational Intelligence* (tzw. inteligencji obliczeniowej)⁸. Ideą Zadeha była chęć formalnego opisanie zjawisk, procesów i obiektów mających charakter wieloznaczny i nieprecyzyjny. Obszarem aplikacyjnym rozmytej teorii A.L. Zadeha są systemy rozmyte reprezentujące kompleksowy układ przetwarzania nieostrej informacji, zawierający cztery zasadnicze elementy: zasady logiki wielowartościowej, założenia teorii zbiorów rozmytych A.L. Zadeha, zmienne lingwistyczne i mechanizmy wnioskowania rozmytego, bazujące powszechnie na tzw. sterownikach rozmytych E.H. Mamdaniego.

Logika rozmyta (*Fuzzy Logic*) w przeciwieństwie do klasycznej logiki dwuwartościowej wywodzącej się jeszcze z koncepcji starożytnych filozofów, posługiwała się dwoma wykluczającymi się pojęciami „prawda lub fałsz” i na tym kanonie przez wieki budowana była nowożytna nauka⁹. Dopiero A.L. Zadeh tworząc zręby teorii zbiorów rozmytych (*Fuzzy Sets*) rozwinął różne koncepcje logiki wielowartościowej do postaci ciągłej logiki rozmytej¹⁰. Teoria zbiorów rozmytych w przeciwieństwie do klasycznej dwuwartościowej teorii zbiorów G. Cantora w sposób płynny (nieostry) definiuje przynależność danego elementu do danego zbioru.

Pojęcie zbioru rozmytego pozwala na formalne definiowanie pojęć nieostrzych, np. jakościowych. Należy jednak pamiętać, że funkcja przynależności jest

⁶ K. Ficoń, *Inżynieria zarządzania kryzysowego. Podejście systemowe*. BEL Studio, Warszawa 2007, s. 311.

⁷ Formalnie za datę powstania teorii zbiorów rozmytych (*Fuzzy Sets*) przyjmuje się rok 1965, kiedy to Askar Lotfi Zadeh opublikował w czasopiśmie „Information and Control” przełomowe dzieło pod takim właśnie tytułem – *Fuzzy Sets*. Zob. Zadeh L. A., *Fuzzy Algorithm*, „Information and Control”, 1968 (12).

⁸ M. Flasiński, *Wstęp do sztucznej inteligencji*, WN PWN, Warszawa 2011, s. 26 i nast.

⁹ A. Kisielewicz, *Sztuczna inteligencja i logika. Podsumowanie przedsięwzięcia naukowego*, WN-T, Warszawa 2011, s. 97.

¹⁰ L.A. Zadeh, *Fuzzy logic and approximate reasoning*, „Synthese”, 1975 (30).

subiektywna, w przeciwieństwie do formalnej funkcji charakterystycznej. Pojęcie zbioru rozmytego umożliwia matematyczne wyrażenie jakościowych (np. przymiotnikowych) pojęć i wartości powszechnie stosowanych przez ludzi w życiu codziennym.

Z pojęciem zbioru rozmytego oprócz funkcji przynależności ściśle wiąże się pojęcie zmiennej lingwistycznej, którą formalnie można zdefiniować jako taką zmienną, której wartościami są słowa lub zdania używane w języku naturalnym (lub sztucznym)¹¹. Zdaniem R. Nowickiego „zmienną lingwistyczną nazywamy wielkość, która przyjmuje zarówno wartości liczbowe, jak i wartości lingwistyczne”, natomiast „wartością lingwistyczną nazywamy słowne określenie pewnej wielkości”¹². Jeśli w języku potocznym wzrost człowieka określi się jako – „niski”, „średni”, „wysoki”, to wzrost jest zmienną lingwistyczną, natomiast wartościami są „niski”, „średni”, „wysoki”¹³.

Kamieniem milowym w zakresie rozwoju systemów rozmytych była opracowana przez brytyjskiego inżyniera E.H. Mamdaniego koncepcja tzw. rozmytych sterowników FLC (*Fuzzy Logic Controller*)¹⁴. Były one wyrazem praktycznego zastosowania teorii Zadeha do dynamicznego sterowania obiektami z wykorzystaniem prostego modelu - człowiek (jako regulator) sterujący danym obiektem fizycznym. Sterowniki FLC wywołały rewolucję w automatyce i teorii sterowania. Ze względu na swą prostotę i skuteczność zaczęły być wykorzystywane powszechnie w praktycznie wszystkich dziedzinach życia człowieka. Obecnie określenie „Fuzzy” można odnaleźć w bardzo wielu miejscach, np. na etykietach reklamowych sprzętu AGD. Głównym zadaniem sterowników FLC jest tzw. wnioskowanie rozmyte. Na wejściu do tego procesu można umieścić albo precyzyjne dane analityczne (wyniki danych pomiarów), albo wartości nieostrych zmiennych lingwistycznych.

Sterownik rozmyty FLC (*Fuzzy Logic Controller*) to nic innego jak model logiczno-programowy opisany za pomocą zmiennych lingwistycznych oraz zbioru reguł, które określają niezbędne operacje na ustalonych wcześniej zmiennych. W sterownikach rozmytych FLC można wyróżnić trzy, aktywowane w przedstawionej kolejności bloki funkcjonalne (rys. 2): blok rozmywania (fuzyfikacji), wnioskowania (inferencji) i wyostrzania (defuzyfikacji)¹⁵.

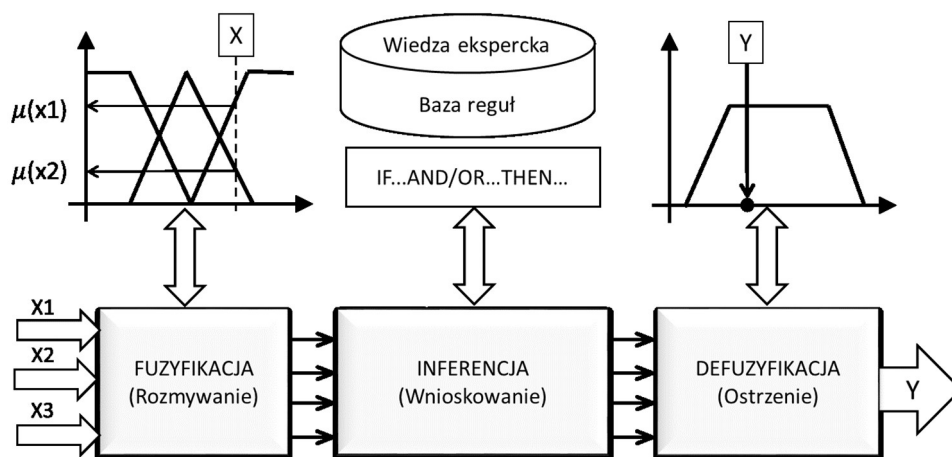
¹¹ K. Ficoń, *Sztuczna inteligencja. Nie tylko dla humanistów*, BEL Studio, Warszawa 2012, s. 252-255.

¹² R.K. Nowicki, *Rozmyte systemy decyzyjne w zadaniach z ograniczoną wiedzą*, Wyd. AOW EXIT, Warszawa 2009, s. 12.

¹³ A. Łachwa, *Rozmyty świat zbiorów, liczb, relacji faktów, reguł i decyzji*, Wyd. AOW EXIT, Warszawa 2001, s. 185-190.

¹⁴ E.H. Mamdani, *Applications of fuzzy algorithms for the control of a simple dynamic plant*, Proceedings of IEE 1976 (121).

¹⁵ E.H. Mamdani, *Advances in the linguistic synthesis of fuzzy controllers*, „International Journal of Man-Machine Studies”, 1976 (8), s. 672.

Rys. 2. Schemat koncepcyjny sterownika rozmytego FLC

Źródło: Opracowanie własne.

W pierwszym bloku rozmywania dokonywana jest transformacja pojedynczych sygnałów wejściowych w postaci ostrej, np. liczby na wielkości rozmyte (jakościowe) zgodnie z zadehowską funkcją przynależności¹⁶. W kolejnym kroku (inferencja) na podstawie wejściowych wartości stopni przynależności obliczana jest wynikowa funkcja przynależności wyjścia z modelu¹⁷. W celu dokonania niezbędnych analiz matematyczno-logicznych w bloku wnioskowania muszą się znajdować takie elementy jak baza reguł¹⁸. Mechanizm inferencyjny i funkcje przynależności wyjścia z modelu. W ostatnim bloku defuzyfikacji w oparciu o wynikową funkcję przynależności wyjścia wyznaczana jest ostra wartość sterująca w postaci liczbowej. Nie jest to łatwe zadanie, należy pamiętać, że na wyjściu z bloku inferencji występuje najczęściej kilka zbiorów rozmytych z wieloma funkcjami przynależności, które należy odwzorować w jedną ostrą wartość wyjściową będącą odpowiedzią sterownika na sygnały wejściowe. To odwzorowanie określane jest właśnie mianem wyostrzania.

6.4. Cele i zasadnicze przedsięwzięcia etapizacji zarządzania kryzysowego

Poszczególne etapy zarządzania kryzysowego mają bardzo wyraźny akcent nakazowy, wymuszający wręcz gotowość do obligatoryjnego działania, w trybie natychmiastowym – zapobiegać, przygotować, reagować, odbudować. Operatywne zarządzanie (często ekstremalnymi) sytuacjami kryzysowymi wymaga ra-

¹⁶ S.T. Wierzchoń, *Elementy teorii zbiorów rozmytych*, Wyd. UG, Gdańsk 2009, s. 8.

¹⁷ Ibidem, s. 11.

¹⁸ A. Łachwa, *Rozmyty...*, op. cit., s. 243-246.

dykalnych działań organów administracji publicznej odpowiedzialnych za najwyższe dobro jakim jest bezpieczeństwo życia i zdrowia poszkodowanej ludności (tabela 1).

Tabela 1. Zadania operacyjne i cele strategiczne etapowych procedur zarządzania kryzysowego

Etap	Zadania operacyjne	Cel strategiczny / Ryzyko
Zapobieganie	<ul style="list-style-type: none"> – monitorowanie środowiska – identyfikacja symptomów – ocena podatności środowiska – analiza możliwości – pozyskiwanie finansów – diagnoza i prognoza sytuacyjna – procedury zaradcze ocena sytuacji i prognoza trendów 	<p>prewencja i profilaktyka/ ryzyko zapobiegania</p> <ul style="list-style-type: none"> – stopień realizacji zadań etapu zapobiegania – ocena ekspercka działań etapu zapobiegania
Przygotowanie	<ul style="list-style-type: none"> – treningi i szkolenia – bilansowanie potrzeb i możliwości – gotowość ekip ratowniczych – kontrola systemu transportu – kontrola systemu alarmowania – uzupełnianie zapasów i rezerw – dodatkowa pomoc i wsparcie – scenariusze działań – plan zarządzania kryzysowego operacyjna gotowość SZK 	<p>gotowość systemu ZK/ ryzyko przygotowania</p> <ul style="list-style-type: none"> – stopień realizacji zadań etapu przygotowania – ocena ekspercka działań etapu przygotowania
Reagowanie	<ul style="list-style-type: none"> – system alarmowania – pierwsza pomoc medyczna – ukompletowanie ekip i serwisów – realizacja podstawowych dostaw – realizacja usług logistycznych – transport ewakuacyjny – miejsca tymczasowego schronienia – koordynacja i współdziałanie – doraźna samopomoc i wsparcie gwarancje bezpieczeństwa 	<p>bezpieczeństwo ludności ryzyko reagowania</p> <ul style="list-style-type: none"> – stopień realizacji zadań etapu reagowania – ocena ekspercka działań etapu reagowania
Odbudowa	<ul style="list-style-type: none"> – opieka medyczna i lekarska – pomoc socjalno-bytowa – drożność szlaków komunikacyjnych – szacowanie szkód i strat – prace remontowo-budowlane – ciągłość działania administracji – pozyskiwanie środków finansowych – pozyskiwanie wykonawców – stanowienie aktów prawa – świadczenia osobiste i rzeczowe powrót do stanu pierwotnego 	<p>efektywność odbudowy/ ryzyko odbudowy</p> <ul style="list-style-type: none"> – stopień realizacji zadań etapu odbudowy – ocena ekspercka działań etapu odbudowy

Źródło: Opracowanie własne.

Zasadniczym celem etapu zapobiegania jest identyfikacja i eliminacja przyczyn rodzącej się sytuacji kryzysowej i minimalizacja prawdopodobieństwa jej transformacji do stadium kryzysu¹⁹. Tak określony cel implikuje konfigurację tej fazy zarządzania kryzysowego. Zapobieganie jest łańcuchem ciągłych działań profilaktyczno-prewencyjnych prowadzonych praktycznie non stop przez powołane do tego celu instytucje publiczne i służby, monitorujące nieprzerwanie przestrzeń bezpieczeństwa. Działania podjęte na tym etapie powinny zapobiec transformacji potencjalnych wyzwań (zagrożeń statycznych) w zagrożenia realne (dynamiczne), które generują znaczące konsekwencje i negatywne następstwa w postaci awarii, katastrof, kataklizmów i innych zdarzeń krytycznych. Z tego punktu widzenia zapobieganie jest to najbardziej efektywny etap zarządzania kryzysowego – koszty jego prowadzenia i związane z tym różne nakłady są relatywnie najmniejsze w stosunku do uzyskiwanych efektów, a skuteczność realizowanych czynności profilaktyczno-prewencyjnych może być bardzo wysoka.

Niemal równolegle realizowane są działania etapu przygotowanie. Jeśli zapobieganie zakończy się sukcesem, czyli definitywnym zażegnaniem kryzysu to etap przygotowania ulega wygaszeniu. Najczęściej symptomy zagrożenia tak szybko nie ustępują i dlatego stosunkowo wcześniej i wyprzedzająco prowadzone są różne czynności przygotowawcze, aby nie dać się zaskoczyć niepomyślnemu obrotowi spraw. Etap przygotowania polega przede wszystkim na szczegółowym planowaniu zachowań i działań podczas zaistnienia hipotetycznej sytuacji kryzysowej, celem natychmiastowego i skutecznego zwalczania jego negatywnych skutków i następstw. W tym kontekście ważne jest wzmacnianie potencjału obronnego zagrożonej społeczności w razie konieczności podjęcia operacyjnych działań antykryzysowych. Generalnie na potencjał obronny (antykryzysowy) składają się 4 elementy: czynnik ludzki, strumienie informacyjne, zasoby materiałowe i finansowe.

Skuteczne, profesjonalne i adekwatne do zaistniałej sytuacji reagowanie kryzysowe stanowi kolejny, trzeci etap zarządzania kryzysowego. Jest to zorganizowany, prakseologiczny system celowego działania oparty na klasycznej strukturze hierarchicznej, w której można wyróżnić organy kierownicze i jednostki wykonawcze, wyposażone w niezbędny potencjał osobowy, informacyjny, materiałowy i techniczny konieczny do prowadzenia skutecznych działań operacyjnych, głównie w zakresie ratownictwa medycznego i niesienia pierwszej pomocy ludności poszkodowanej. Podstawowym rodzajem czynności wykonywanych podczas reagowania kryzysowego są działania ratownicze i ewakuacyjne podejmowane w pierwszej kolejności przez ekipy ratownictwa medycznego, a w dalszej kolejności przez inne służby ratownictwa specjalistycznego, stosownie do zaistniałej sytuacji kryzysowej.

Z kolei zasadniczym celem etapu odbudowy jest przywrócenie miejsca tragicznego zdarzenia do stanu pierwotnego (o ile jest to w ogóle możliwe) sprzed

¹⁹ K. Sienkiewicz-Małyjurek, F.R. Krynojewski, *Zarządzanie...*, op. cit., s. 20.

katastrofy, gwarantującego, w oparciu o zdobyte doświadczenie z reguły wyższe standardy bezpieczeństwa, a niekiedy także nową jakość życia (stosowanie nowych rozwiązań technicznych, materiałów itd.). Pierwszoplanowym zadaniem etapu odbudowy jest odtworzenie stanu lokalnej infrastruktury siedliskowej i technicznej pozwalającej normalnie funkcjonować, na poziomie co najmniej takim jak sprzed katastrofy. Ostatni etap odbudowy to przede wszystkim intensywny wysiłek wszystkich organów administracyjno-porządkowych oraz służb i ekip logistycznych zaangażowanych bezpośrednio do prac zabezpieczających, rozbiórkowych, budowlanych i innych czynności pomocniczych²⁰.

6.5. System zarządzania kryzysowego jako wielopoziomowy sterownik rozmyty

Szerokie możliwości zastosowania oraz skuteczność rozmytych sterowników Mamdaniego (FLC) pozwala na ich aplikację m.in. na gruncie czteroetapowego systemu zarządzania kryzysowego. Każdemu etapowi zarządzania kryzysowego – zapobieganie, przygotowanie, reagowanie, odbudowa przypisano dedykowany sterownik fuzzy, jako sterownik pierwszego rzędu. Efekty działań tych sterowników są integrowane na poziomie dwóch sterowników drugiego rzędu, a te z kolei są konsolidowane w strukturze sterownika trzeciego rzędu, generującego końcową ocenę badanego systemu zarządzania kryzysowego.

W badaniach modelowych etapowi zapobiegania przypisano sterownik rozmyty zapobiegania FLC(Z), etapowi przygotowanie sterownik rozmyty przygotowanie FLC(P), etapowi reagowania sterownik rozmyty reagowania FLC(R) i etapowi odbudowy sterownik rozmyty odbudowy FLC(O). W hierarchicznym modelu FLC(SZK) sterowniki FLC(Z), FLC(P), FLC(R) i FLC(O) zaliczane są do tzw. sterowników pierwszego rzędu. Sygnały wyjściowe ze sterowników pierwszego rzędu są podstawą funkcjonowania rozmytych sterowników drugiego rzędu, przy czym superpozycja sterowników FLC(Z) i FLC(P) prowadzi do budowy sterownika fazy stabilizacji FLC(ZP), natomiast superpozycja FLC(R) i FLC(O) daje sterownik fazy zwalczania sytuacji kryzysowej FLC(RO). Na kolejnym etapie agregacji następuje superpozycja sygnałów wynikowych sterowników FLC(ZP) i FLC(RO) w wyniku czego powstaje rozmyty sterownik systemu zarządzania kryzysowego FLC(SZK) (Rys. 3).

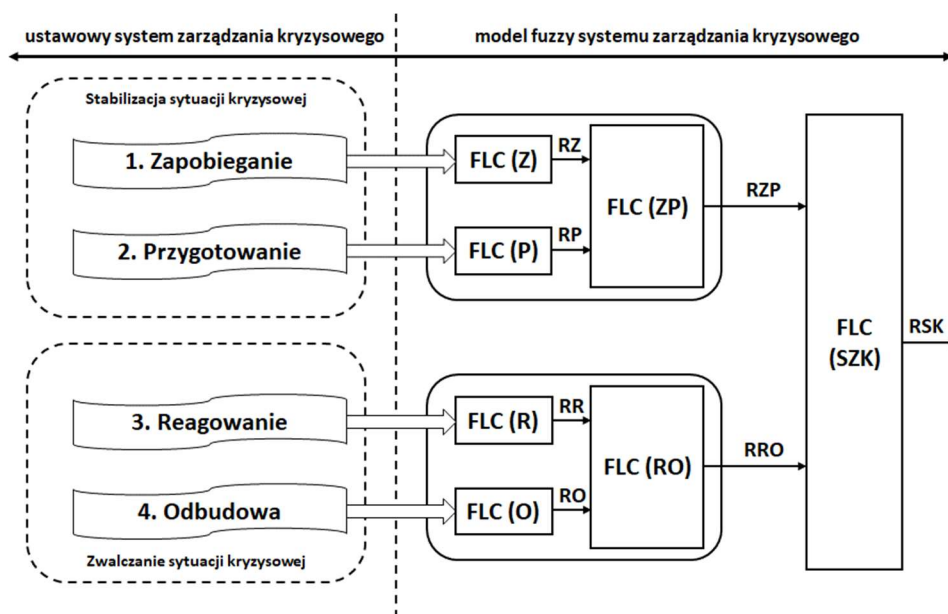
Uniwersalnym medium roboczym wszystkich sterowników rozmytych w modelowanym systemie zarządzania kryzysowego FLC(SZK) jest szeroka kategoria ryzyka, które organicznie występuje na każdym z czterech etapów (zapobieganie, przygotowanie, reagowanie, odbudowa) procedury ustawowej.

Zgodnie z ogólną formułą ryzyka założono, że wyjściowe ryzyko etapowe – zapobiegania, przygotowania, reagowania, odbudowy – jest funkcją dwóch czynników: prawdopodobieństwa osiągnięcia celu strategicznego oraz kompleksowej

²⁰ K. Ficoń, W. Sokołowski, *Zarządzanie logistyczne podczas niemilitarnych sytuacji kryzysowych*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności”, Tom 8 Nr 1 (2022), s. 105-106.

oceny eksperckiej realizacji celu strategicznego. Czynniki te są podstawą budowania zbioru zmiennych lingwistycznych i odpowiadających im term dla danego etapu zarządzania kryzysowego. W tym celu każdy czynnik ryzyka jest stosownie wyskalowany w sensie ilościowym i jakościowym, zgodnie z interpretacją eksperta dziedzinowego. Merytoryczna wiedza eksperta wykorzystywana jest przede wszystkim do budowania przedziałowych term dla właściwych zbiorów rozmytych.

Tym samym obiektem dalszych zainteresowań jest zmienna lingwistyczna ryzyko, traktowana jako miara osiągnięcia celu strategicznego na poszczególnych etapach zarządzania kryzysowego, przez odpowiednie organa administracji publicznej, zobowiązane do zagwarantowania najwyższego bezpieczeństwa ludności poszkodowanej w wyniku zaistniałej sytuacji kryzysowej. Chodzi więc o minimalizację etapowego ryzyka godzącego w bezpieczeństwo ludności w zaistniałej sytuacji kryzysowej.

Rys. 3. Aplikacja systemu zarządzania kryzysowego w strukturze wielopoziomowego sterownika rozmytego FLC

Źródło: Opracowanie własne.

Każdy ustawowy etap (moduł) zarządzania kryzysowego na gruncie teorii fuzji podlega sekwencyjnej transformacji w następującym łańcuchu działania:

- etap np. „Zapobieganie kryzysowe”,
- zadania operacyjne etapu,
- cele strategiczne etapu,
- ryzyko realizacji celów etapu,

- e) zmienna lingwistyczna etapu,
- f) sterownik rozmyty określonego etapu.

Etapowy sterownik rozmyty FLC(X) w wyniku przeprowadzenia trzech kolejnych procedur fuzzy – fuzyfikacja, wnioskowanie, defuzyfikacja – generuje na wyjściu rozmyte ryzyko etapowe w postaci umownej wartości liczbowej. Stopniowo agregowane ryzyka etapowe jako ryzyka wyjściowe na ostatnim sterowniku FLC(SZK) prowadzą do uzyskania liczbowej wartości ryzyka operacyjnego badanego systemu zarządzania kryzysowego. Aplikowanie teorii zbiorów rozmytych do badania skuteczności funkcjonowania utylitarnego systemu zarządzania kryzysowego bazuje na wykorzystaniu tradycyjnych sterowników fuzzy Mamdaniego, dla których należy przygotować niezbędne dane wejściowe w postaci odpowiednio wyskalowanych zmiennych lingwistycznych, projektowanych jako funkcje przynależności odpowiednich zbiorów rozmytych²¹.

Analogiczny schemat postępowania fuzzy obowiązuje dla trzech pozostałych etapów zarządzania kryzysowego, przy czym największą trudnością jest syntetyczne wyspecyfikowanie najbardziej istotnych zadań, na które skierowane są odpowiednie kategorie ryzyka. Ze względu na ich dużą liczbę (Tabela 1) dla każdego etapu zarządzania kryzysowego należy w porozumieniu z ekspertem merytorycznym ograniczyć ich liczbę do 2-3 pozycji kluczowych, aby precyzyjnie sformułować cel strategiczny (cele) funkcjonowania danego etapu (modułu).

6.6. Zakończenie

Zaprezentowany model ma charakter konceptualny i podejmuje nowatorską próbę wykorzystania jednej z bardziej złożonych metod sztucznej inteligencji do rozwiązania problemu z zakresu badania modelowego systemu zarządzania kryzysowego w administracji publicznej. Teoria zbiorów rozmytych Zadeha dzięki narzędziowym sterownikom Mamdaniego jest bardzo szeroko wykorzystywana w obszarze nauk technicznych, głównie w automatyce i robotyce, choć w literaturze można spotkać wiele innych obszarów jej aplikacji, jak np. w ubezpieczeniach, rolnictwie, przemyśle czy w teorii bezpieczeństwa.

Sformalizowany aparat zbiorów rozmytych pozwala na efektywne badanie niezwykle złożonej problematyki zarządzania kryzysowego, gdzie kwestie jakościowe bez przerwy przeplatają się z zadaniami ilościowymi. Metody teorii zbiorów rozmytych okazują się wysoce elastyczne i adekwatne do wymogów stojących przed systemem zarządzania kryzysowego i wyzwań całego środowiska bezpieczeństwa. Biorąc pod uwagę dość złożony aparat formalny systemów rozmytych, aby zwiększyć efektywność i praktyczną przydatność aplikacji fuzzy należy użytkować ją przy narzędziowym wsparciu ze strony technologii komputerowej.

²¹ K. Ficoń, *Zastosowanie rozmytych sterowników Mamdaniego do określania ryzyka wieloczynnikowego*, ZN AMW Nr 3 (194), 2013.

Duże trudności stwarza pierwszy, heurystyczny krok generowania zmiennych lingwistycznych dla poszczególnych etapów zarządzania kryzysowego i deklarowania właściwych (mianowanych lub niemianowanych) term przedziałowych. Bardziej sformalizowana procedura wdrożenia algorytmu sterownika rozmytego wymaga natomiast dużej interakcji użytkownika (eksperta) na etapie wnioskowania rozmytego. W obu przypadkach konieczny jest udział dziedzinowego eksperta, w zakresie jego wiedzy merytorycznej i intuicji heurystycznej.

Istotnym kryterium, które należy uwzględnić projektując system rozmyty jest także liczba wejść i wyjść, do każdego sterownika, która powinna być możliwie mała. Tradycyjnie (nie tylko w automatyce) podaje się na wejściu do sterownika 1-3 sygnały, a wyjście reprezentuje najczęściej jeden sygnał sterujący. Zwiększanie liczby sygnałów wejściowych lub wyjściowych poważnie komplikuje procedury logiczno-analityczne.

Zaprezentowane powyżej rozważania to jedynie skromny zarys możliwości teorii fuzzy na gruncie nauk społecznych, w obszarze zarządzania kryzysowego, który potwierdza jej użyteczność i szerokie perspektywy aplikacyjne.

Bibliografia

- [1] Ficoń K., *Inżynieria zarządzania kryzysowego. Podejście systemowe*, BEL Studio, Warszawa 2007.
- [2] Ficoń K., Sokołowski W., *Zarządzanie logistyczne podczas niemilitarnych sytuacji kryzysowych*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności”, Tom 8 Nr 1 (2022).
- [3] Ficoń K., *Sztuczna inteligencja. Nie tylko dla humanistów*, BEL Studio, Warszawa 2012.
- [4] Ficoń K., *Zastosowanie rozmytych sterowników Mamdaniego do określania ryzyka wieloczynnikowego*, ZN AMW Nr 3 (194), 2013.
- [5] Flasiński M., *Wstęp do sztucznej inteligencji*, WN PWN, Warszawa 2011.
- [6] Griffin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, WN PWN, Warszawa 2000.
- [7] Kisielewicz A., *Sztuczna inteligencja i logika. Podsumowanie przedsięwzięcia naukowego*, WN-T, Warszawa 2011.
- [8] Łachwa A., *Rozmyty świat zbiorów, liczb, relacji faktów, regul i decyzji*, Wyd. AOW EXIT, Warszawa 2001.
- [9] Mamdani E.H., *Advances in the linguistic synthesis of fuzzy controllers*, „International Journal of Man-Machine Studies”, 1976 (8).
- [10] Mamdani E.H., *Applications of fuzzy algorithms for the control of a simple dynamic plant*, Proceedings of IEE 1976 (121).
- [11] Nowicki R.K., *Rozmyte systemy decyzyjne w zadaniach z ograniczoną wiedzą*, Wyd. AOW EXIT, Warszawa 2009.
- [12] Sienkiewicz-Małyjurek K., Krynojewski F.R., *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*, Difin, Warszawa 2010.
- [13] Sobolewski G., Majchrzak D., *Zarządzanie kryzysowe*, Wyd. AON, Warszawa 2011.
- [14] Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym. Dz. U. nr 89, poz. 590 (z późn. zm.).
- [15] Wierzchoń S.T., *Elementy teorii zbiorów rozmytych*, Wyd. UG, Gdańsk 2009.
- [16] Zadeh L.A., *Fuzzy logic and approximate reasoning*, „Synthese”, 1975 (30).

FUZZY CONCEPT OF CRISIS MANAGEMENT SYSTEM

The article presents an original attempt to use fuzzy set theory by A. Zadeh and fuzzy controllers by E.H. Mamdani for the analysis and evaluation of the praxeological system of crisis management in terms of operational risk. At the beginning, the statutory system of crisis management functioning in the area of public administration was characterized. The statutory 4-stage crisis management procedure (prevention, preparation, response, reconstruction) has been referred to the operation of fuzzy drivers, which are used to transform linguistic variables into the form of fuzzy risk. For this purpose, a hierarchical 3-level integrated fuzzy driver was built, enabling a comprehensive study of the utilitarian crisis management system in fuzzy categories.

Keywords: crisis management, administrative division, the law on crisis management, crisis management, fuzzy sets, fuzzy logic, fuzzy controllers.

CZĘŚĆ PIĄTA
TECHNOLOGIE INFORMACYJNE
A BEZPIECZEŃSTWO

Tomasz KOSTECKI¹

„Prawdziwe bogactwo to nie to, ile twoja praca pozwoli ci zarobić,
ale to, kim cię uczyni”
Pino Pellegrino

PRACA ZDALNA A POZIOM BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO W ŚWIELE NOWELIZACJI KODEKSU PRACY

Artykuł porusza zagadnienia związane ze zjawiskiem pracy zdalnej oraz jej wpływem na bezpieczeństwo społeczne. Zdalne formy świadczenia pracy były wykorzystane już wcześniej, jednak nigdy na taką skalę jak na przełomie drugiej i trzeciej dekady obecnego stulecia. Implementacja tej sporadycznie wykorzystywanej dotąd formy zatrudnienia do wymiaru egzystencji całego społeczeństwa uwydatniła zarówno zalety jak i wady tego rozwiązania. Wkomponowanie i rozpowszechnienie tej formy zatrudnienia, wskazało również na konieczność uregulowania prawa w tym obszarze. Odmiennie potrzeby różnych grup społecznych spowodowały, że w dobie, kiedy świat zminimalizował skutki pandemii, praca zadana, która posiada niemal tyle samo zwolenników co przeciwników na stałe zadomowiła się w przestrzeni społecznej. Uregulowana prawnie od kwietnia 2023 roku zdalna forma wykonywania pracy, bez wątpienia zmieniła wymiar funkcjonowania społeczeństwa. Tym samym wpłynęła na wymiar bezpieczeństwa społecznego, co między innymi stało się przedmiotem rozważań zawartych w niniejszym artykule.

Słowa kluczowe: praca zdalna, bezpieczeństwo społeczne, zdalna forma zatrudnienia.

7.1. Wprowadzenie

Wbrew powszechnej opinii praca zdalna nie jest wytworem, ani konsekwencją okresu, w którym niemal cały świat zmagął się z pandemią COVID-19. Formy zdalnego zatrudnienia zaczęto wykorzystywać już w latach 70 ubiegłego stulecia. Oczywiście, nigdy dotąd zdalna forma zatrudnienia nie była tak powszechnie stosowana jak w okresie walki z ogólnoświatową pandemią. Nie mniej jednak znane są przypadki wzrostu jej popularności chociażby w Stanach Zjednoczonych Ameryki, bezpośrednio po serii zamachów z dnia 11 września 2001 roku. Do 2020 roku,

¹ kmdr por. dr Tomasz Kostecki, adiunkt, Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich, Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte, ul. inż. J. Śmidowicza 69, 81-127 Gdynia, e-mail: t.kostecki@amw.gdynia.pl, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1118-0778>.

forma zdalnego zatrudnienia była bardziej postrzegana jako alternatywa dla tradycyjnego modelu świadczenia pracy, tj. w siedzibie pracodawcy. Większość pracowników pytanych o taką formę pracy rozpatrywała ją w kategorii przywileju lub nawet wyróżnienia. Bez wątpienia, świadczenie pracy zdalnej było popularyzowane w wybranych sektorach, gdzie ze względu na specyfikę wykonywanych zadań lub konieczność relacji pomiędzy pracownikami, którzy z uwagi na charakter swojej pracy często podróżowali lub znajdowali się od siebie w znacznych odległościach, konieczne było zapewnienie możliwości współpracy oraz realizacji zadań w organizacji. Wymuszone pandemią przejście na zdalny tryb świadczenia pracy, pokazało nie tylko zalety tego rozwiązania, ale obnażyło również ograniczenia, a także konsekwencje, które nigdy dotąd nie tylko nie były dostrzegane, ale również nie brano pod uwagę. Praca zdalna jako przywilej była zupełnie inaczej dobiegana niż jako narzucony obowiązek, a nawet przymus.

Realia okresu pandemii, wymusiły praktycznie tam gdzie to tylko było możliwe, przestawienie świadczenia pracy z formy tradycyjnej na zdalną. W połączeniu z charakterystycznymi dla tego okresu różnymi formami izolacji społecznej, nowa forma zatrudnienia z jednej strony stała się swoistym antidotum, zapewniającym funkcjonowanie zarówno całych przedsiębiorstw i korporacji jak i pojedynczych firm czy też urzędów, zaś z drugiej strony diametralnie zmieniła podejście do wykonywania pracy oraz relacji na linii pracownik – pracodawca.

Zastosowana na tak szeroką skalę praca zdalna, zmieniła również wymiar jednej z kategorii bezpieczeństwa jakim jest bezpieczeństwo społeczne, którego istota i znaczenie stały się przedmiotem rozważań pierwszej części niniejszego opracowania. Tym samym w kontekście funkcjonowania współczesnych relacji zarówno w małych firmach jak i potężnych korporacjach, w kontekście wykorzystywania zdalnych form wykonywania pracy, niejednokrotnie można zetknąć się z dywagacjami odnośnie ich zalet i wad, co też stało się przedmiotem wielu badań oraz rozważań naukowych. W przedkładanym artykule, odnosząc się do jednej z ostatnich nowelizacji ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeksu pracy wskazano również na kwestie prawne, które w końcu uregulowały przepisy określające warunki oraz wszelkie ograniczenia związane z możliwością świadczenia pracy zdalnej, zarówno od strony pracowników jak i pracodawców. W końcowej części przedkładanego opracowania podjęto natomiast próbę określenia wpływu spopularyzowanej w okresie pandemii formy zatrudnienia na bezpieczeństwo społeczne.

Aktualnie, świat funkcjonuje w okresie, w którym zdecydowanie ograniczono emisję COVID-19 i w głównej mierze uporano się z zagrożeniem jakie niósł za sobą ten niebezpieczny wirus. Tym samym wydawać by się mogło, że praca zdalna stopniowo zacznie odchodzić w zapomnienie. Niestety, pomimo wielu wad oraz niedogodności tej formy zatrudnienia, jedną z jej dominujących zalet okazał się czynnik ekonomiczny, a dokładnie możliwość redukcji kosztów zatrudnienia pracownika. Tym samym szczegółowe uregulowanie tej formy zatrudnienia w obszarze prawa pracy wskazuje, że rozpropagowana w dobie pandemii praca zdalna, została na stałe wkomponowana w nasze środowisko.

7.2. Bezpieczeństwo społeczne, istota i znaczenie

Bezpieczeństwo społeczne jest postrzegane jako kategoria bezpieczeństwa, która w obszarze nauk związanych z bezpieczeństwem narodowym funkcjonuje od niedawna. Jednym z prekursorów używania pojęcia bezpieczeństwo społeczne (social security) był amerykański uczyony Isaac Max Rubinow, który utożsamiał je z działaniami państwa wobec zagrożeń „czterech jeźdźców Apokalipsy” tj. wypadków, chorób, starości oraz bezrobocia². Z pojęciem bezpieczeństwo społeczne po raz pierwszy można się było zetknąć w prawodawstwie amerykańskim, a dokładnie w tytule ustawy „The Social Security Act of 1935”, podpisanej 14 sierpnia 1935 roku przez Prezydenta F.D. Roosevelta. Ustawa podporządkowała pod pojęcie bezpieczeństwa społecznego między innymi świadczenia, jakie państwo miało wypłacać swoim obywatelom na wypadek starości, bezrobocia, inwalidztwa, śmierci oraz rodzicielstwa, przy czym jej autorzy byli zdania, że wszelkie profity jakie wynikały z tego aktu prawnego są formą dobroczynności czy też ulgi. Pochodne zatwierdzonego aktu postrzegali jako zasłużone prawo, gdzie jednostka jest uprawniona do otrzymania korzyści z godności i szacunku dla samej siebie. Uwzględniając datę podpisania wskazanej wyżej ustawy oraz przypadającej na ten okres recesji, która znacząco dotknęła społeczeństwo Ameryki Północnej, zgodnie z komentarzami analityków przyjmuje się, że głównym zamysłem ówczesnych regulacji prawnych było zapewnienie pomocy osobom starszym, które znalazły się w dosyć trudnej sytuacji materialnej. Tym samym interesariuszami ustawy stały się osoby biedne i niezaradne, które nie nagromadziły, bądź też nie dysponowały odpowiednimi zasobami finansowymi, mogącymi zabezpieczyć ich egzystencję oraz podstawowe potrzeby w okresie starości.

Dostrzegając uniwersalność idei bezpieczeństwa społecznego Organizacja Narodów Zjednoczonych wkomponowała to pojęcie do Powszechnej Deklaracji Prawa Człowieka z 1948 r.³, dokonując tym samym jego kodyfikacji na arenie międzynarodowej oraz określając tę kategorię bezpieczeństwa jako podstawowe prawo człowieka.

Z analizy literatury poświęconej bezpieczeństwu społecznemu można wnioskować, że jest ono kategorią niejednorodną, co przy braku uzgodnionego stanowiska różnych dyscyplin naukowych co do treści opatrywanej tym terminem, może prowadzić do niejednorodnego definiowania tego terminu. Tym samym w sferze nauki funkcjonują mniej lub bardziej udane próby zdefiniowania tego pojęcia na gruncie nauk o bezpieczeństwie. W polskiej przestrzeni naukowej bezpieczeństwo społeczne pojawiło się w pracach, które odnosiły się do teorii polityki

² M. Ruksztełło, *Sprawiedliwość a bezpieczeństwo ekonomiczne obywateli* [w:] Wybrane aspekty bezpieczeństwa w zakresie działalności podmiotów stosunków międzynarodowych, P. Niwiński, M. Ilnicki, B. Woźniak-Krawczyk (red.), Instytut Politologii Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2015, s. 37.

³ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka uchwalona 10 grudnia 1948 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych, [w:] https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf [28.05.2023].

społecznej, bezpieczeństwa międzynarodowego, a dopiero później narodowego (Kukułka, 1982; Kitler, 2011) jako istotny element bezpieczeństwa wewnętrznego. Jeżeli przyjąć, że podział na bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne zdeterminowany jest źródłem zagrożenia (od wewnątrz/z zewnątrz), to w tym klasycznym pojmowaniu bezpieczeństwa, bezpieczeństwo społeczne sytuowałby się w obrębie wymiaru wewnętrznego⁴.

W polskim prawodawstwie spotykamy się z terminem bezpieczeństwo społeczne zarówno w aktach rangi ustawowej, jak też w aktach prawnych niższego rzędu. W Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku, w art. 67, bezpieczeństwo społeczne zostało skorelowane z zabezpieczeniem społecznym, w którym „obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego. Zakres i formy zabezpieczenia społecznego określa ustawa”. Ponadto „obywatel pozostający bez pracy nie z własnej woli i niemający innych środków utrzymania ma prawo do zabezpieczenia społecznego, którego zakres i formy określa ustawa”. Do obowiązków państwa należy między innymi dbałość o życie, zdrowie i mienie obywateli oraz zaspokajanie ich potrzeb przynajmniej w wysokości odpowiadającej minimum życiowemu. Tym samym działania w obszarze bezpieczeństwa społecznego mają na celu stworzenie bezpiecznych warunków godziwego życia obywateli oraz rozwoju duchowego i materialnego narodu.

W nieco odmienny sposób do bezpieczeństwa społecznego podchodzi, podpisana w 2020 roku przez Prezydenta RP Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, która zawarła bezpieczeństwo społeczne w filarze dotyczącym rozwoju społecznego i gospodarczego, a dokładnie w obszarze zdrowia i ochrony rodziny. Tym samym w wymiarze państwowym, celem bezpieczeństwa społecznego jest zapewnienie swoim obywatelom warunków do godziwego życia, a w konsekwencji umożliwienia im rozwoju duchowego i materialnego⁵.

Powszechne rozumienie bezpieczeństwa społecznego jest ściśle powiązane z dorobkiem polskiej myśli naukowej, która jednak nie wypracowała jednolitej i spójnej definicji. Szereg autorów podejmujących wyzwanie w zakresie zdefiniowania tego pojęcia prezentuje co prawda zbliżone, ale przeważnie różniące się od siebie ujęcia tego terminu. Dlatego też zasadnym jest poddać analizie przynajmniej kilka wybranych prób określenia podmiotu niniejszych rozważań.

I tak M. Książopolski uważa, że bezpieczeństwo społeczne jest związane z dwoma aspektami – wolnością od niedostatku materialnego oraz gwarancją rozwoju człowieka⁶. Z kolei zdaniem B. Rysz-Kowalczyk obejmuje ono „nie tylko

⁴ J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne jako dziedzina bezpieczeństwa narodowego*, s. 22, <https://apcz.umk.pl/HiP/article/view/HiP.2018.002/14030> [28.05.2023].

⁵ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020 https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf [28.05.2023].

⁶ M. Książopolski, *Bezpieczeństwo społeczne i jego zagrożenia*, [w:] *Polityka społeczna w okresie przemian*, (red.) A. Piekara, J. Supińska, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1985, s. 20.

stan wolności od ryzyk socjalnych, ale i od zagrożeń rozwoju psychospołecznego jednostki”⁷. Kwestię szeroko rozumianego rozwoju artykułuje również A. Korcz, który stwierdził, że „bezpieczeństwem społecznym w kontekście rozważań o bezpieczeństwie narodowym można określić stan społeczeństwa zapewniający nie tylko trwanie oraz przetrwanie narodu, lecz również jego rozwój”⁸. Z kolei J. Gierszewski, który jest autorem kilku definicji określających bezpieczeństwo społeczne, gdzie każdą z nich uzależniał od obieranej perspektywy badawczej, w jednej z najbardziej uniwersalnych i oddających ideę tego terminu, określił je jako „zdolność/funkcję państwa do przeciwstawiania się zagrożeniom wewnętrznym w obszarze społecznym”⁹. Definicja ta podkreśla dwa aspekty – po pierwsze znaczenie instytucji w zapewnianiu bezpieczeństwa społecznego, a więc odnosi się do aspektów silnie powiązanych z państwem i jego funkcjami. Z drugiej strony mówi o zapewnieniu bezpieczeństwa obywateli przed wszelkimi zagrożeniami. Należy jednak pamiętać, że definicja ta opisuje przede wszystkim sformalizowaną instytucję i jej obowiązki względem społeczeństwa, których realizacja ma zapewnić stabilne funkcjonowanie całego państwa.

Przeгляд definicji bezpieczeństwa społecznego prowadzi do określenia jego istoty. Z jednej strony będzie to zapewnienie bezpieczeństwa, rozumianego w jego klasycznej formie, a więc zabezpieczenie potrzeby: istnienia, przetrwania, pewności, stabilności, tożsamości, niezależności, ochrony poziomu życia i jakości życia¹⁰. W tym kontekście na bezpieczeństwo składają się dwa ściśle ze sobą powiązane pojęcia: stan odczuwania i proces, czyli określone działanie kompetentnych organów. Prowadzi on do zniwelowania zagrożeń, czyli pewnych zjawisk, które destrukcyjnie wpływają na stan odczuwania bezpieczeństwa przez jednostkę. A zatem bezpieczeństwo to brak zagrożeń¹¹, czyli stan „umożliwiający normalny rozwój państwa, pomyślną realizację wszystkich jego celów, uzyskiwaną zazwyczaj w wyniku zorganizowanej ochrony i obrony [...] przy użyciu sił i środków pochodzących ze wszystkich dziedzin działalności państwa”¹². Jednak wyłącznie takie podejście staje się problematyczne, dlatego, że stan odczuwania jest kategorią subiektywną, niemierzalną. Każda jednostka inaczej odczuwa bezpieczeństwo. Konieczne zatem staje się ustandaryzowanie kryteriów odczuwania bezpieczeństwa i ich wyśrodkowanie.

⁷ Leksykon polityki społecznej, (red.) B. Rysz-Kowalczyk, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2001, s. 20.

⁸ P. Zając, *Definicja bezpieczeństwa społecznego okiem prawnika – krytyczna próba usystematyzowania pojęć*, Roczniki nauk prawnych Tom XXIX, numer 4 – 2019, s. 133, <http://dx.doi.org/10.18290/rmp.2019.29.4-9> [28.05.2023].

⁹ J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne...*, op. cit., s. 22. <https://apcz.umk.pl/HiP/article/view/HiP.2018.002/14030> [28.05.2023].

¹⁰ E. Nowak, M. Nowak, *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2011, s. 13.

¹¹ P. Majer, A. Urbanek, *Bezpieczeństwo społeczne. Ewolucja, instytucje, zagrożenia*, Editions Spotkania, Warszawa 2016, s. 133.

¹² J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Zarys systemu*, Difin, Warszawa 2013, s. 12.

Wspólnym mianownikiem problemów socjalnych, a nawet całego bezpieczeństwa społecznego, jest zwrócenie uwagi i zaakcentowanie znaczenia społecznych uwarunkowań oraz przyczyn pojawiania się zagrożeń, a przez to także podniesienie znaczenia spraw będących domeną polityki społecznej. Wskutek zachodzących przewartościowań kwestie bezrobocia czy migracji zaczęły być łączone z bezpieczeństwem wewnętrznym, z jego poziomem, postrzeganiem oraz zapewnianiem. W dalszej kolejności bezpieczeństwo społeczne można łączyć z bezpieczeństwem ustrojowym, gdzie w analogicznym charakterze kwestie kulturowe i socjalne mogą generować zagrożenia skierowane przeciw państwu i szeroko rozumianemu systemowi politycznemu. W przypadku bezpieczeństwa powszechnego, które dotyczy ochrony życia, zdrowia, mienia i środowiska przed zagrożeniami naturalnymi i technicznymi, tutaj zamiast bezpieczeństwa społecznego za najważniejszy sektor należy uznać bezpieczeństwo ekologiczne¹³. Drugie spojrzenie na związek problemów społecznych z bezpieczeństwem odnosi się do redefiniowanego obecnie paradygmatu bezpieczeństwa. W przeciwieństwie do poprzednich wskazań, zamiast wyjaśnień, które odwołują się i w zasadzie pozostają podporządkowane sprawom wykonawczo-organizacyjnym, poruszanie kwestii społecznych wynika ze zmiany perspektywy patrzenia na bezpieczeństwo. Obecnie bezpieczeństwo nie jest tylko materią państwową, przez państwo przefiltrowywaną i w jego kontekście ujmowaną. Taki punkt widzenia stopniowo odchodzi w przeszłość na rzecz nowego paradygmatu, w którym człowiek i jego problemy indywidualne, a także zbiorowe stawiane są na pierwszym miejscu. Otwarte pozostaje pytanie, czy przed państwem czy ex aequo z nim. Na pewno jednak nie zamiast państwa. Niezależnie od tego kwestie społeczne nabierają nowego, jakościowo odmiennego znaczenia, które można w skrócie określić mianem trwałej, niezmiennej pierwszorzędności.

7.3. Praca zdalna. Dar czy przekleństwo współczesnej technologii?

W ostatnich latach przestrzeń życiową niemal całego społeczeństwa światowego zdominowała praca zdalna. Niewątpliwie ogromny wpływ na eskalację tej formy pracy miała pandemia COVID-19, która wręcz wymusiła szukanie alternatywnych form świadczenia pracy, przy ograniczeniach, jakie wynikały z nakazu powszechnej izolacji, mającej za zadanie zminimalizowanie transmisji wirusa. Nie mniej jednak forma pracy zdalnej nie została wynaleziona w okresie pandemii. Jej idea oraz założenia zostały nie tylko przedstawione, ale również wdrożone jeszcze w ubiegłym stuleciu.

Pierwsze wzmianki o pracy zdalnej, określanej też jako telepraca pojawiły się w 1973 roku wraz z wybuchem Kryzysu Naftowego. Główni producenci ropy naftowej na świecie, dostrzegli, że wydobywany przez nich surowiec ma potężne

¹³ B. Wiśniewski, S. Zalewski (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w ujęciu systemowym i zadań administracji publicznej*, Bielsko-Biała 2006, s. 54-88.

znaczenie nie tylko ekonomiczne, ale i polityczne. Podnosząc drastycznie cenę za baryłkę ropy doprowadzili do znacznego ograniczenia importu tego surowca, do państw Ameryki i Europy. To z kolei stało się bodźcem do rozpoczęcia poszukiwań alternatywnych sposobów na zmniejszenie zużycia paliw na świecie. Wówczas pojawiła się, stanowiąca odpowiedź na powyższą sytuację, koncepcja amerykańskiego fizyka, J. Nilles'a, który założył zastąpienie tradycyjnego modelu pracy, elektronicznym transferem danych. Jeszcze w tym samym roku na University of Southern California, podjął on badania nad problematyką wykorzystania telepracy jako zamiennika dla transportu. Punktem wyjścia było następujące pytanie, postawione przez naukowca: Jeśli ludzie potrafią stanąć na Księżycu, to dlaczego nie potrafią poradzić sobie z korkami ulicznymi? Refleksja nad tym pytaniem doprowadziła do kolejnego: Czy wszyscy musimy chodzić do pracy, skoro istnieją możliwości techniczne, które pozwalają większości z nas na wykonanie wielu prac w domu lub jego pobliżu?

Wyniki badań potwierdziły, że podjęcie pracy w domu lub na przedmieściach bez konieczności dojeżdżania do siedziby firmy, przynosi korzyści w postaci zmniejszenia kosztów: najmu lub utrzymania pomieszczeń, opłat za miejsca parkingowe, zużycia paliwa i dodatkowo, umożliwia większą konkurencyjność firmy na rynku poprzez stały kontakt za pomocą środków łączności. Na określenie tego zagadnienia powstały pojęcia teledojazdy (telecommuting)¹⁴, czyli okresowa praca poza centralą firmy, wykonywanie pracy w domu, w siedzibie klienta lub w telecentrum co najmniej jeden dzień w tygodniu oraz telepraca (telework), czyli każdy rodzaj zastępowania podróży służbowych techniką informacyjną (np. telefonem i komputerem), przemieszczanie pracy do pracowników, zamiast pracowników do pracy¹⁵.

Zjawisko telepracy poruszył w swoich rozważaniach znany futurysta, A. Toffler, przedstawiając w swojej książce „Trzecia fala” koncepcję pracy elektronicznej, a następnie ideę elektronicznej wioski, według której ludzie będą wykonywać pracę w swoich domach¹⁶. Pisarz stwierdził również, że sercem trzeciej fali, czyli społeczeństwa informacyjnego, będzie telepraca, pod naporem, której upadną tradycyjne miejsca pracy.

Pierwsze próby podjęcia wspomnianego modelu pracy, datuje się na lata 70-te ubiegłego stulecia. W tym czasie, w Stanach Zjednoczonych i Europie, powstały finansowane przez rząd pilotażowe programy zatrudnienia zdalnego, które w większości przypadków zakończyły się niepowodzeniem, wynikającym z nieprzystosowania kadry kierowniczej do zarządzania pracownikami.

Przełomowego momentu na rynku pracy zdalnej, można dopatrywać się w latach 90-tych ubiegłego stulecia, kiedy to dynamiczny rozwój technologii

¹⁴ J. Nilles, *Telepraca, strategie kierowania wirtualną załogą*, Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa 2003, s. 21.

¹⁵ <http://telework.pl/praca-art/12/telepraca-definicje>, [01.06.2023].

¹⁶ A. Szewczyk, *Analiza telepracy w wybranych przedsiębiorstwach województwa zachodniopomorskiego*, [w:] „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, *Studia Informatica*, nr 26, s. 77.

komputerowych i informacyjnych, umożliwił wymianę informacji pomiędzy użytkownikami, znajdującymi się w różnych miejscach na świecie. Dodatkowo rozwojowi tej innowacyjnej formy pracy sprzyjał spadek cen na usługi internetowe oraz sprzęt komputerowy.

W Europie, pierwsze zainteresowanie pracą zdalną datuje się na rok 1989, kiedy Komisja Europejska wprowadziła oficjalnie definicję określającą telepracę jako metodę organizowania i świadczenia pracy, w której pracownik pracuje poza siedzibą pracodawcy przez znaczną część swojego czasu pracy, dostarczając pracodawcy rezultaty pracy przy wykorzystaniu technologii informacyjnych oraz technologii przekazywania danych, zwłaszcza Internetu¹⁷.

Za punkt kulminacyjny w rozwoju pracy zdalnej w Stanach Zjednoczonych, należy przyjąć serię zamachów z 11 września 2001 roku, kiedy Amerykanie, w obawie przed atakami terrorystycznymi, woleli pozostać w domach i podjąć pracę „na odległość”. Ponadto, zdecydowanie łatwiejsze było i nadal jest, rozbudowanie infrastruktury telekomunikacyjnej niż sieci biurowej, która de facto jest zdecydowanie bardziej podatna na atak ze strony potencjalnych zamachowców.

W porównaniu ze Stanami Zjednoczonymi, w Europie rozwój pracy zdalnej następował znacznie wolniej i wciąż traktowany był jako zjawisko marginalne. Pracodawcy obawiali się braku uregulowań prawnych tej formy pracy oraz niedostosowania technik informatycznych. Dopiero w latach 90-tych XX wieku, kiedy na świecie nastąpiło upowszechnienie Internetu, w Europie praca na odległość nabrała tempa. Pod koniec ubiegłego stulecia tę formę zatrudnienia podejmowało ok. 10 mln osób.

W dostępnych statystykach na pierwszym miejscu były kraje skandynawskie: Dania, Szwecja, Norwegia, Finlandia oraz Holandia¹⁸.

W Polsce pojęcie telepracy zostało uregulowane w 2007 roku zmianą ustawy z dnia 26 czerwca 1974 roku Kodeks pracy, w której to zawarto definicję świadczenia tej formy pracy stanowiącej, że praca może być wykonywana regularnie poza zakładem pracy, z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej, w rozumieniu przepisów o świadczeniu usług drogą elektroniczną¹⁹. Co istotne należy wskazać, że ta regulacja dotyczyła tylko i wyłącznie wprowadzenia formy telepracy, a nie pracy zdalnej. Szerzej to zagadnienie zostanie przedstawione w kolejnym rozdziale.

Ocena zjawiska pracy zdalnej wydaje się nie być jednoznaczna. Praca na odległość niesie ze sobą zarówno szanse, jak i zagrożenia. Pomimo coraz większego zainteresowania taką formą zatrudnienia ze strony pracodawców i pracowników, wciąż występują bariery hamujące jej rozwój. Oddziaływanie pracy zdalnej

¹⁷ <http://telework.pl/praca-art/12/telepraca-definicje>, [01.06.2023].

¹⁸ M. Bednarski, L. Machol-Zajda, *Telepraca*, [w:] *Elastyczne formy zatrudnienia i organizacji pracy a popyt na pracę w Polsce*, (red.) E. Kryńska, Warszawa 2003, s. 151.

¹⁹ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, (t.j. Dz. U. 2018 poz. 917), [w:] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU2018000917/U/D20180917Lj.pdf>, [31.05.2023].

w przekonaniu znacznej części społeczeństwa, wykracza poza ramy stosunku pracy i w związku z tym, powinno się ją również rozpatrywać w wymiarze ogólnospołecznym. Praca zdalna przede wszystkim stanowi szansę dla osób, które nie mają możliwości świadczenia tradycyjnego stosunku pracy. Głównie dotyczy to niepełnosprawnych, mieszkańców terenów wiejskich i kobiet zajmujących się na co dzień gospodarstwem domowym. Praca zdalna stwarza im szansę dopasowania czasu pracy do indywidualnych preferencji oraz dodatkowo staje się źródłem zarobkowania. Ma to szczególne znaczenie dla osób niepełnosprawnych ruchowo, dla których świadczenie pracy w domu jest często jedyną realną możliwością zdobycia zatrudnienia i łączącej się z tym, niezależności ekonomicznej²⁰. Ponadto pozwala osobom ograniczonym ruchowo na nawiązanie kontaktu z innymi ludźmi przez telefon bądź Internet i poprawę, bardzo często, zaniżonej samooceny.

Praca zdalna może być również odpowiedzią na dostrzegany w ostatnim czasie problem, związany z przyrostem naturalnym i społeczeństwem starzejącym się. W tym kontekście, istotne staje się zapewnienie opieki osobom starszym, które ze względu na swój stan zdrowia, nie potrafią samodzielnie funkcjonować. Zdalna forma zatrudnienia z jednej strony jest rozwiązaniem dla ich opiekunów, stwarza bowiem możliwość sprawowania opieki nad chorym członkiem rodziny bez konieczności rezygnacji z życia zawodowego. Z drugiej zaś stanowi szansę na dalszą aktywność zawodową dla osób starszych, którym stan zdrowia nie pozwala na dojazd do pracy. Telepraca jest ponadto rozwiązaniem dla ludzi młodych, studiujących i wchodzących dopiero na rynek pracy. Brak konieczności wykonywania pracy w stałych godzinach i siedzibie pracodawcy oraz możliwość dostosowania czasu pracy do indywidualnych potrzeb pozwala na połączenie pracy z nauką i zwiększenie liczby aktywnych pracowników na rynku.

Do pozytywnych aspektów pracy zdalnej zaliczyć należy również korzyści ekonomiczne, wpływające na koszty pracy, takie jak: wydajność pracownika, cena wynajmu nieruchomości, nieobecność z powodu zwolnienia lub przypadków losowych, stopień fluktuacji oraz rotacja pracowników. Zastosowanie tej formy zatrudnienia, według analizy doświadczeń firm, skutkuje średnio ok. 20-30% obniżeniem kosztów w organizacji. Dodatkowo pozwala na pozyskanie wysoko wyspecjalizowanych pracowników z dalszych regionów kraju lub nawet innych państw za niższe wynagrodzenie.

Dzięki telepracy następuje zwiększenie konkurencyjności firmy na rynku poprzez wprowadzenie całodobowych usług (np. telesprzedaż, telemarketing, telemedycyna). Dla firm lokalnych stanowi to szansę na działanie w szerszym wymiarze i znalezienie nowych rynków zbytu²¹. W wymiarze ogólnym praca zdalna skutkuje wzrostem bezpieczeństwa społecznego lokalnych zbiorowości i oddziałuje na jego funkcjonowanie. Umożliwia tworzenie bazy do wprowadzania nowych usług na rynku lokalnym, angażuje ludzi z różnych profesji oraz zmniejsza

²⁰ B. Kurkus-Rozowska, *Telepraca osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy w Polsce (CIOP-PIB)*, Bezpieczeństwo pracy, 2005, nr 1, s. 15.

²¹ M. Bednarski, L. Machol-Zajda, *Telepraca ...*, op. cit., s. 165.

koszty budowania infrastruktury. Ponadto, redukuje uciążliwości wynikające z dojazdu do pracy, takie jak stres czy koszty, zmniejsza poziom zanieczyszczenia środowiska (w skutek ograniczenia emisji spalin) oraz liczbę wypadków. Stąd też, coraz więcej osób wdraża model pracy mobilnej w życie zawodowe.

Niestety system pracy zdalnej, niejednokrotnie wiąże się z osłabieniem identyfikacji pracownika z firmą, jego odosobnieniem, które może się okazać szczególnie niebezpieczne w sytuacjach trudnych, gdy jest on zdany wyłącznie na siebie. Ten rodzaj pracy może również doprowadzić do erozji struktur kształcenia zawodowego²².

W literaturze przedmiotu wskazuje się, że praca zdalna może w znacznym stopniu doprowadzić do pogorszenia się relacji z członkami rodziny. Objawem tego może być osłabienie więzi, będące wynikiem braku wyraźnego podziału pomiędzy życiem osobistym a pracą oraz przenoszeniem problemów, frustracji z życia zawodowego na najbliższych. Ten problem związany jest bezpośrednio z ryzykiem wydłużania czasu pracy poza obowiązujące normy. Zarówno przy stałym świadczeniu pracy w domu, jak również przy pracy zdalnej w formie okazjonalnej (związanej, np. z chorobą pracownika), istnieje ryzyko nadużyć i nadmiernego obciążania pracą²³.

Zdalna forma zatrudnienia niesie ze sobą negatywne skutki również dla pracodawców, ze względu na pojawiające się problemy organizacyjne i etyczne. Szczegółowa analiza pokazuje, że osoby świadczące pracę na odległość, muszą posiadać odpowiednie predyspozycje do stworzenia stanowiska pracy bez nadzoru, takie jak: samodyscyplina, umiejętność zarządzania czasem i samomotywacja. Wpływa to na efektywność pracy pracownika, która może zostać obniżona ze względu na brak kontroli. Praca zdalna stanowi także wyzwanie dla kierownictwa, polega bowiem na wdrożeniu innowacyjnych metod zarządzania. Aby korzyści płynące z tej formy zatrudnienia mogły być w pełni wykorzystane, konieczne jest wprowadzenie nowoczesnych sposobów organizacji procesu pracy, ukierunkowanych na osiągnięcie wyznaczonych celów. Tymczasem, większość menedżerów w dalszym ciągu preferuje bezpośredni nadzór i wzrokowe kontrolowanie pracowników²⁴, a także nieumiejętnie ich motywuje i nie potrafi, w adekwatny sposób do nowych warunków pracy, zapewnić odpowiedniego wsparcia.

Z pracą zdalną związane są również bariery rozwojowe, do których należą opory natury mentalnej przed przejściem na system, na odległość, występujące zarówno po stronie pracowników, jak i pracodawców. Można wnioskować, że są one wynikiem obaw przed nowoczesnymi formami komunikacji i brakiem wiedzy na

²² E. Bąk, *Nietypowe formy zatrudnienia na rynku pracy*, Wydawnictwo Beck, Warszawa 2009, s. 121-122.

²³ P. Smulders, I. Houtman, *Home teleworkers need more time to recover after work*, [w:] <http://www.eurofound.europa.eu/ewco/2007/04/NL07040391.htm>, [03.06.2023].

²⁴ E. Pietrzak, *Prawna regulacja telepracy w Polsce i Unii Europejskiej*, rozprawa doktorska przygotowana w Zakładzie Europejskiego i Zbiorowego Prawa Pracy, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Łódzki, przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. Zbigniewa Hajna, s. 30.

temat pracy zdalnej. W związku z tym, utrzymuje się tendencja do pejoratywnego traktowania tego systemu zatrudnienia, który w porównaniu z tradycyjnym modelem pracy, kojarzony jest z brakiem bezpieczeństwa ekonomicznego i niskim statusem społecznym.

Jak już zostało wspomniane na wstępie niniejszego rozdziału w Polsce zdalna forma zatrudnienia została mocno wyekspozowana w czasie pandemii COVID-19. Opinie na jej temat oraz skutki wprowadzonego często ad hoc tego systemu zatrudnienia stały się przedmiotem wielu badań. Jedno z nich, wśród przedstawicieli sektora finansowego, przeprowadzili naukowcy z Uniwersytetu Warszawskiego.

W opublikowanym raporcie z badań zatytułowanym „Przyszłość pracy w sektorze finansowym” przedstawiono, że zdecydowana większość badanych (83%) wskazała, iż największą zaletą pracy zdalnej jest oszczędność czasu, a także, że ten rodzaj pracy poprawia bezpieczeństwo podczas pandemii (72%) oraz umożliwia elastyczny czas pracy (57%). Respondenci uczestniczący w badaniu wskazali również na wady systemu pracy z domu. Ponad połowa z nich (53%) jako wadę nowego rozwiązania systemowego wskazała na rozluźnienie więzi z innymi członkami zespołu, z kolei 47% wskazało na brak jasnej granicy między pracą a życiem prywatnym. Z kolei 42% respondentów zmagало się z poczuciem izolacji i samotnością.

Sektor finansowy, był jednym z wielu, który musiał przystosować dotychczasowy tryb pracy do realiów wymuszonych przez pandemię COVID-19. Najtrudniejsze były pierwsze tygodnie jego funkcjonowania w nowych uwarunkowaniach. Zaistniała konieczność dostosowania się do nowych warunków pracy w środowisku cyfrowym, przygotowania np. serwerów do większego obciążenia oraz przystosowania oddziałów do obsługi klienta z zachowaniem dystansu społecznego. Nie mniej jednak okazało się, że z punktu zdolności pracownika do pracy, długofalowy home office ma swoje dobre strony. Poza oszczędnością czasu i większym poczuciem bezpieczeństwa podczas pandemii, pracownicy instytucji finansowych wskazali wśród zalet takiego rozwiązania możliwość pracy także w przypadku niewielkich kłopotów zdrowotnych (66%), gdzie pracując w biurze skorzystaliby wówczas ze zwolnienia lekarskiego. Natomiast 43% pytanych jako największe zalety pracy zdalnej wskazało możliwość spędzania większej ilości czasu z rodziną i bliskimi, a 33% respondentów stwierdziło, że w warunkach domowych ich praca jest bardziej efektywna.

W raporcie zwrócono również uwagę, że na początku pandemii pracownicy musieli doposażyć swoje gospodarstwa domowe w kolejne sprzęty i urządzenia cyfrowe. Jednak z czasem trwania nowej formy wykonywania pracy temat ten stawał się coraz mniej widoczny. Natomiast co piąty ankietowany odczuwał dyskomfort związany z kwestią braku przestrzeni do efektywnej pracy w domu, a aż jedna trzecia pracowników doświadczyła podwyższonego poziomu stresu i niepokoju, wynikającego m.in. z niemożności sprostania stawianym oczekiwaniom. Zauważalna była też grupa pracowników (11%), którzy czuli niewystarczające wsparcie ze strony przełożonych. To wszystko doprowadziło do odczuwalnych kłopotów

zdrowotnych, m.in. częstego bólu kręgosłupa i silnych migren, na które skarżyło się aż 38% ankietowanych.

Na tym etapie jednoznaczna ocena pracy zdalnej jako formy zatrudnienia wydaje się być niemożliwa. To, jaką będzie przyjmowała formę, zależy od drogi jej rozwoju. Istotne znaczenie ma rozpowszechnianie wiedzy na temat pracy zdalnej i dobre poznanie wiążących się z nią zagrożeń, co daje szansę na ich wyeliminowanie przez wprowadzenie odpowiednich rozwiązań zarówno organizacyjnych jak i prawnych.

7.4. Ewolucja pracy zdalnej w obiektywie regulacji prawnych

Ustawa z dnia 1 grudnia 2022 roku o zmianie ustawy Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw²⁵ dokonała uregulowania pracy zdalnej, usuwając pojęcie telepracy. Tym samym praca zdalna od kwietnia 2023 została uregulowana w ustawie z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy. Wprowadzone przepisy nakładają nowe obowiązki na pracodawców, ale również dotyczą w znacznym wymiarze pracowników. Najistotniejsze ze zmian to te dotyczące wprowadzenia pracy zdalnej, pracy dla rodziców i pracy okazjonalnej. Dodatkowo nowe prawo nakłada na pracodawcę obowiązek wypłacenia pracownikowi ekwiwalentu lub ryczałtu za pracę zdalną.

Zgodnie z nowymi przepisami, które zaczęły obowiązywać od 7 kwietnia 2023 roku, praca będzie mogła być wykonywana całkowicie lub częściowo zdalnie. Miejsce jej wykonywania ma zostać wskazane przez pracownika, ale każdorazowo uzgodnione z pracodawcą. Miejszem tym może być np. miejsce zamieszkania pracownika lub inna wskazana przez niego lokalizacja.

Pomimo, że praca zdalna jako forma zatrudnienia i świadczenia pracy funkcjonowała w przestrzeni społecznej co najmniej od czasu pojawienia pandemii to w przestrzeni prawnej brak było stosownych regulacji. Stąd też do kwietnia 2023 roku pracę można było świadczyć zdalnie:

- w formie telepracy, która była uregulowana w Kodeksie pracy (wskazana nowelizacja usuwa te przepisy),
- na podstawie ustawy covidowej, która umożliwiała pracodawcy wydanie takiego polecenia w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19,
- w ramach stosowanej przez wielu pracodawców, choć nieuregulowanej praktyki, zgodnie z którą okazjonalnie pracownik mógł pracować z domu – co najczęściej było formą benefitu.

Nowe przepisy nie tylko wprowadzają pojęcie pracy zdalnej do przestrzeni prawa pracy, ale również regulują wszystkie związane z nią obszary. Tym samym zgodnie ze znowelizowanym art. 67 Kodeksu pracy, praca zdalna może być wykonywana całkowicie lub częściowo w miejscu wskazanym przez pracownika

²⁵ Ustawa z dnia 1 grudnia 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2023 poz. 240).

i każdorazowo uzgodnionym z pracodawcą, w tym pod adresem zamieszkania pracownika, w szczególności z wykorzystaniem środków bezpośredniego porozumiewania się na odległość. Tym samym nowa definicja w odróżnieniu od uchylonej definicji telepracy nie narzuca obowiązku wykorzystywania środków bezpośredniego porozumiewania się.

Istotną jest również regulacja co do ustaleń w zakresie wykonywania pracy zdalnej, których można dokonać zarówno przy zawieraniu umowy o pracę, jak również w trakcie zatrudnienia. W sytuacji, gdy praca zdalna zostanie uzgodniona w trakcie zatrudnienia, przepisy dają zarówno pracodawcy jak i pracownikowi prawo do złożenia wiążącego wniosku o powrót do poprzednich warunków pracy i zaprzestanie wykonywania pracy zdalnej.

Pracodawca może zlecić pracę zdalną w przypadku wprowadzenia:

- stanu nadzwyczajnego,
- stanu zagrożenia epidemicznego,
- stanu epidemii

oraz w okresie 3 miesięcy po ich odwołaniu, a także w okresie, w którym czasowo nie jest możliwe zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy w miejscu pracy. Należy przy tym wskazać, że przed wydaniem ww. polecenia pracownik musi złożyć oświadczenie, że posiada warunki lokalowe i techniczne umożliwiające pracę zdalną oraz, że zapoznał się z przygotowaną przez pracodawcę oceną ryzyka zawodowego i informacją zawierającą zasady bezpiecznego i higienicznego wykonywania pracy zdalnej oraz zobowiązuje się do ich przestrzegania.

Takie polecenie pracy zdalnej pracodawca może cofnąć w każdym czasie, ale z co najmniej dwudniowym wyprzedzeniem. Pracodawca zobligowany jest również do niezwłocznego cofnięcia polecenia pracy zdalnej, gdy pracownik zgłosi, że jego warunki lokalowe i techniczne zmieniły się na takie, które uniemożliwiają wykonywanie pracy zdalnej.

Kodeks pracy nakłada na zakład pracy, obowiązek określenia zasad pracy zdalnej:

- w porozumieniu zawartym między pracodawcą i zakładową organizacją związkową lub
- w regulaminie, jeśli nie dojdzie do zawarcia porozumienia albo gdy u pracodawcy nie działają organizacje związkowe, lub
- w poleceniu wykonywania pracy zdalnej albo w porozumieniu zawartym z pracownikiem, jeżeli nie zostało zawarte porozumienie ani nie został wydany regulamin, o których mowa wyżej.

Dodatkowo regulamin pracy powinien określać:

- jakie grupy pracowników mogą być objęte pracą zdalną (dotyczy tylko porozumienia i regulaminu wewnątrzzakładowego),
- w jaki sposób będzie ustalana wysokość ekwiwalentu lub ryczału za pracę zdalną i jak pracodawca będzie pokrywał te koszty,

- jak pracownik zdalny będzie porozumiewał się z pracodawcą, potwierdzał obecność na stanowisku pracy i w jaki sposób będzie kontrolowane wykonywanie przez niego pracy,
- zasady kontroli w zakresie BHP, a także przestrzegania wymogów w zakresie bezpieczeństwa i ochrony informacji,
- zasady dotyczące postępowania z powierzonym pracownikowi sprzętem (instalacja, inwentaryzacja, konserwacja, aktualizacja oprogramowania, serwis).

Pracodawcy, którzy wyrażą zgodę na wykonywanie przez pracownika pracy zdalnej zostali zobligowani nowymi przepisami do zapewnienia pracownikowi:

- materiałów i narzędzi pracy niezbędnych do wykonywania pracy zdalnej,
- instalacji, serwisu i konserwacji narzędzi pracy niezbędnych do pracy lub pokrycia związanych z tym kosztów,
- pokrycia kosztów energii elektrycznej i usług telekomunikacyjnych niezbędnych do wykonywania pracy zdalnej,
- pokrycia innych kosztów związanych z wykonywaniem pracy zdalnej, jeżeli zwrot takich kosztów został określony w porozumieniu lub regulaminie dot. pracy zdalnej.

Przepisy Kodeksu pracy wskazują również, że pracownik wykonujący pracę zdalną nie może być traktowany gorzej od pozostałych pracowników zatrudnionych przy tej samej lub podobnej pracy w takich kwestiach jak warunki zatrudnienia, awansowania i dostępu do szkoleń podnoszących kwalifikacje zawodowe, a także nawiązania i rozwiązania stosunku pracy. Przepisy zabraniają też jakiegokolwiek dyskryminacji pracownika z powodu wykonywania przez niego pracy zdalnej bądź odmowy wykonywania takiej pracy.

Każdy pracodawca jest też zobowiązany nowymi przepisami do uwzględnienia wniosku o pracę zdalną pewnych grup pracowników. Należą do nich:

- rodzice dzieci do 4. roku życia,
- rodzice dzieci z orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności (również pełnoletnich),
- rodzice dzieci posiadających opinię o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka, orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego lub orzeczenie o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych (również pełnoletnich),
- rodzice dzieci posiadających zaświadczenie o ciężkim i nieodwracalnym upośledzeniu albo nieuleczalnej chorobie zagrażającej życiu, które powstały w prenatalnym okresie rozwoju dziecka lub w czasie porodu (również pełnoletnich).

Każdy pracodawca został też zobligowany do uwzględnienia wniosku o pracę zdalną pracownicy w ciąży.

Znowelizowany Kodeks pracy wskazuje również okoliczności, w których pracodawca może odmówić pracownikowi pracy zdalnej. Jest to możliwe tylko ze

względu na organizację pracy bądź rodzaj pracy wykonywanej przez pracownika. W przypadku odmowy pracodawca musi poinformować pracownika o przyczynie podjętej decyzji w zakresie nieuwzględnienia wniosku w postaci papierowej lub elektronicznej. Ma na to 7 dni roboczych od dnia, w którym pracownik złożył wniosek o pracę zdalną.

Te same zasady dotyczą też pracowników, którzy sprawują opiekę nad innym członkiem najbliższej rodziny lub inną osobą pozostającą we wspólnym gospodarstwie domowym, posiadającym orzeczenie o niepełnosprawności lub orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności. Złożenie wniosku o pracę zdalną przez pracowników z tych grup nie może być powodem do wypowiedzenia umowy o pracę przez pracodawcę.

Dodatkowo Kodeks pracy wskazuje też, że w przypadku tych osób, wniosek pracodawcy o powrót z pracy zdalnej do poprzednich warunków wykonywania pracy przez pracownika nie będzie wiążący. Wyjątkiem jest sytuacja, w której organizacja pracy lub rodzaj pracy wykonywanej przez pracownika uniemożliwiają dalsze wykonywanie pracy zdalnej.

Nowe przepisy Kodeksu pracy poza wskazaną już „pracą zdalną” wprowadzają dodatkowo „pracę zdalną okazjonalną”, którą już potocznie nazywa się pracą zdalną na żądanie. Jest ona dostępna na wniosek pracownika (złożony w formie papierowej bądź elektronicznej) w wymiarze nieprzekraczającym 24 dni w roku kalendarzowym.

Okazjonalna praca zdalna może sprawdzić się w szczególnych okolicznościach, które wcześniej nierzadko skutkowały braniem urlopu na żądanie. Dzięki temu rozwiązaniu pracownik będzie mógł wykonywać pracę z domu, kiedy potrzebuje w nim zostać np. z powodu potrzeby doraźnej opieki nad członkiem rodziny.

Do przepisów regulujących pracę zdalną na żądanie, Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej na swojej stronie opublikowało dodatkowo wykładnię stanowiącą, że wymiar pracy zdalnej okazjonalnej jest niezależny od wymiaru czasu pracy. Oznacza to, że zarówno pracownicy zatrudnieni na pełny etat, jak i pracownicy zatrudnieni na jego część, mogą w ciągu roku skorzystać z 24 dni okazjonalnej pracy zdalnej.

Przepisy dotyczące pracy zdalnej wprowadzają również pojęcia ryczałtu i ekwiwalentu za wykonywanie tej pracy, czym zobowiązują pracodawców do pokrycia niektórych kosztów ponoszonych przez pracownika. Przede wszystkim pracodawca musi pokryć:

- niezbędne koszty związane z instalacją, serwisem, eksploatacją i konserwacją narzędzi pracy, w tym urządzeń technicznych, niezbędnych do wykonywania pracy zdalnej, o ile nie zapewnia pracownikowi instalacji, serwisu i konserwacji narzędzi pracy,
- koszty energii elektrycznej oraz usług telekomunikacyjnych niezbędnych do wykonywania pracy zdalnej.

Dodatkowo pracodawca powinien też pokryć inne koszty bezpośrednio związane z wykonywaniem pracy zdalnej, jeżeli zwrot takich kosztów został określony w porozumieniu zawartym między pracodawcą i zakładową organizacją związkową, regulaminie lub zasadach wykonywania pracy zdalnej określonych w poleceniu wykonywania pracy zdalnej lub porozumieniu zawartym z pracownikiem.

W przypadku, gdy do wykonywania pracy zdalnej niezbędne są materiały i narzędzia pracy, których nie zapewnia pracodawca, strony mogą ustalić zasady ich wykorzystywania, a pracownikowi przysługuje ekwiwalent pieniężny w wysokości ustalonej z pracodawcą.

Zarówno obowiązek pokrycia wymienionych wyżej kosztów, jak i ekwiwalentu może być zastąpiony obowiązkiem wypłaty ryczału. Zgodnie z Kodeksem pracy przy ustalaniu wysokości ekwiwalentu albo ryczału bierze się pod uwagę w szczególności normy zużycia materiałów i narzędzi pracy, w tym urządzeń technicznych, ich udokumentowane ceny rynkowe oraz ilość materiału wykorzystanego na potrzeby pracodawcy i ceny rynkowe tego materiału, a także normy zużycia energii elektrycznej oraz koszty usług telekomunikacyjnych.

Ustawodawca nie podał konkretnych kwot, ale wskazał, że do ustalenia wysokości ekwiwalentu bądź ryczału za pracę zdalną należy wziąć pod uwagę:

- normy zużycia materiałów i narzędzi pracy, ich udokumentowane ceny rynkowe oraz ilość materiału wykorzystanego na potrzeby pracodawcy i jego ceny rynkowe,
- normy zużycia energii elektrycznej,
- koszty usług telekomunikacyjnych.

Nowe przepisy Kodeksu pracy dają pracodawcy prawo do przeprowadzania kontroli pracownika zdalnego w zakresie:

- wykonywania przez niego pracy zdalnej,
- bezpieczeństwa i higieny pracy,
- przestrzegania wymogów w zakresie bezpieczeństwa i ochrony informacji, w tym procedur ochrony danych osobowych.

Kontrolę można przeprowadzić w miejscu wykonywania pracy zdalnej w godzinach pracy pracownika. Nie może ona jednak naruszać prywatności pracownika i innych osób ani utrudniać korzystania z pomieszczeń domowych w sposób zgodny z ich przeznaczeniem. W przypadku stwierdzenia uchybień, pracodawca może zobowiązać pracownika do ich usunięcia we wskazanym terminie albo cofnąć zgodę na wykonywanie pracy zdalnej. W tym przypadku pracownik wróci do pracy stacjonarnej w terminie wskazanym przez pracodawcę.

Przepisy dotyczące pracy zdalnej wskazują też prace, jakich nie może ona obejmować, a tym samym kiedy tej pracy nie można wykonywać. Dotyczy to prac:

- szczególnie niebezpiecznych,
- w wyniku, których przekraczane są dopuszczalne normy czynników fizycznych określone dla pomieszczeń mieszkalnych,

- z czynnikami chemicznymi stwarzającymi zagrożenie, o których mowa w przepisach w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy związanej z występowaniem czynników chemicznych w miejscu pracy,
- związanych ze stosowaniem lub wydzielaniem się szkodliwych czynników biologicznych, substancji radioaktywnych oraz innych substancji lub mieszanin, które wydzielają uciążliwe zapachy,
- powodujących intensywne brudzenie.

7.5. Wymiar społeczny pracy zdalnej z perspektywy bezpieczeństwa

Odpowiedzią rynku pracy na problemy wynikające z bezrobocia, może być zastosowanie i wdrożenie w organizacji pracy zdalnej jako nietypowej formy zatrudnienia. Pracodawcy, decydując się na taką formę współpracy, zyskują pracownika z cennymi kompetencjami, który z różnych względów, nie jest w stanie pracować w siedzibie firmy. Należy jednak zwrócić uwagę, że do wykonywania zatrudnienia w formie zdalnej, potrzebny jest szereg predyspozycji zarówno socjologicznych, jak i psychologicznych.

Pracę zdalną, w kontekście zapewnienia bezpieczeństwa społecznego, powinno się rozpatrywać w charakterze dualnym. Z jednej strony, wpływa ona na życie samego pracownika oraz jego rodziny, z drugiej, daje szansę na pracę osobom, które nie chcą lub nie mogą opuszczać swojego miejsca zamieszkania by podjąć pracy w standardowych warunkach.

Tryb zdalny pozwala na organizację pracy, która umożliwi połączenie indywidualnych cech i potrzeb personelu. Szczególną rolę w tej kwestii odgrywają: kontrola i hierarchizowanie wykonywanych zadań, elastyczność organizacji i czasu pracy, możliwość pracy w warunkach domowych oraz samodzielność podejmowanych decyzji.

Za jeden z najważniejszych aspektów społecznych pracy zdalnej, należy uznać możliwość jej wykonywania w dowolnym miejscu, o dowolnej porze i według indywidualnie narzuconego tempa. Okazuje się to doskonałym rozwiązaniem dla osób posiadających dysfunkcje lub wykonujących wolne zawody, w których nie chcą pracować pod permanentnym nadzorem pracodawców oraz dostosowywać się do porządku panującego w firmie. Przekłada się to pozytywnie na poziom satysfakcji u pracowników oraz jest powiązane ze wzrostem poziomu bezpieczeństwa społecznego, w kontekście zatrudnienia.

Odnosząc się do poziomu bezpieczeństwa, należy wskazać na jego wpływ, w zakresie oddziaływania na środowisko pracy, określane jako specyficzna przestrzeń, w której spotykają się osoby o różnych charakterach, mające inne cele, odmienne potrzeby, plany zawodowe oraz predyspozycje. Tym samym od pracownika wymaga się umiejętności pracy w zespole, zdolności i koordynacji oraz otwartości. Jednak, nie wszyscy są w stanie sprostać tym wymaganiom, niezależ-

nie od funkcji, jaką pełnią w danej organizacji. Jak wynika z polskiego orzecznictwa sądowego, niespełnienie tego warunku, może być przyczyną wypowiedzenia umowy o pracę, w celu sprawnego funkcjonowania firmy. Dzięki pracy zdalnej, powstaje mniej sytuacji stresogennych, zmniejsza się ryzyko konfliktu w tradycyjnym miejscu zatrudnienia oraz niepożądanych zachowań, takich jak mobbing, dyskryminacja czy molestowanie.

Tym samym można wskazać na humanizującą rolę zdalnego zatrudnienia, które pozwala na dostosowanie miejsca pracy do potrzeb pracownika, ukształtowanie jego pozytywnych relacji, a także postępowanie zgodne z zasadami współżycia społecznego. Nie mniej jednak trzeba podkreślić również jej rolę dehumanizującą, która jest wynikiem elastycznych godzin pracy i skutków z tym związanych, m.in.: wydłużeniem czasu pracy (ukrywanie nadgodzin), zatraceniem równowagi pomiędzy życiem zawodowym a prywatnym oraz większą odpowiedzialnością za samodzielnie realizowane zadania. Niejednokrotnie te zjawiska mogą przyczynić się do odchylenia stanu równowagi między zajęciami zawodowymi a innymi aspektami życia prywatnego u pracownika, co jest w stanie doprowadzić nawet do pracoholizmu.

Praca zdalna może być również groźnym zjawiskiem dla ludzi młodych, ambitnych, którzy podlegają, tzw. modzie na zapracowanie i myślą zaangażowanie z zapracowaniem. Bardzo często nie potrafią rozstać się ze swoim sprzętem, komputerem czy laptopem – są zawsze on-line i gotowi do pracy. Traktują ją jako dobro, któremu podporządkowana jest reszta życia. W ten sposób zatracają instynkty samozachowawcze, co doprowadza do zaburzeń psychicznych. Efektem jest brak zainwestowania w rozwój osobisty, nieumiejętność odpoczywania, pogarszający się stan zdrowia, patologie, rozpad rodziny, a tym samym, utrata poczucia bezpieczeństwa społecznego.

W wymiarze ogólnym, praca zdalna prowadzi do wzrostu bezpieczeństwa społecznego lokalnych zbiorowości i oddziałuje na funkcjonowanie całego społeczeństwa. Umożliwia tworzenie bazy do wprowadzania nowych usług na rynku lokalnym, angażuje ludzi z różnych profesji oraz zmniejsza koszty budowania infrastruktury. Ponadto redukuje uciążliwości wynikające z dojazdu do pracy, takie jak stres, koszty, zmniejszenie poziomu zanieczyszczenia środowiska, w skutek ograniczenia emisji spalin oraz liczby wypadków. W związku z ograniczeniem lub eliminacją dojazdów do pracy, osoba wykonująca pracę w formie zdalnej ma teoretycznie więcej czasu wolnego, którym może gospodarować w dowolny sposób. Może zainwestować w swój rozwój osobisty, który poprawi poczucie bezpieczeństwa społecznego jednostki lub poświęcić ten czas rodzinie. Większa swoboda organizacji pracy zapobiega też kumulacji czynności masowo wykonywanych w określonych porach, którym towarzyszą pośpiech i stres. W rezultacie, świadczenie pracy zdalnej prowadzi do poprawy jakości życia, unikania konfliktów, na czym zyskują relacje międzyludzkie. Reasumując, należy stwierdzić, że rozwojowi zdalnego trybu pracy towarzyszy nie tylko poczucie bezpieczeństwa finanso-

wego i społecznego (poprzez zwiększenie komfortu codziennego funkcjonowania), ale też ochrona przed przykrymi doznaniem psychicznymi.

Rozpatrując pracę zdalną w kontekście bezpieczeństwa społecznego, nie sposób nie poruszyć kwestii związanej z podziałami społecznymi pracowników. W związku z jej rozwojem, zaobserwować można zjawisko stratyfikacji społecznej (uwarstwienia) ludzi pozostających ze sobą w relacjach nadrzędności i podrzędności. Należy ją mierzyć w pięciu podstawowych zasobach społecznych: władza, pieniądze, prestiż, wykształcenie oraz zdrowie. Zdalne wykonywanie pracy niesie ze sobą ryzyko podziału, gdyż z jednej strony wykonują ją ludzie o wysokim poziomie obsługi techniki komputerowej i umiejętności wykorzystywania informacji reprezentujący zawody prestiżowe, którzy są towarem deficytowym na rynku pracy, z drugiej zaś strony, osoby nieposiadające większych kwalifikacji i zdolności teleinformatycznych, które świadczą proste czynności, niewymagające wyszukanych umiejętności. W taki sposób narasta stratyfikacja społeczna i zmniejsza się odczuwalny poziom bezpieczeństwa społecznego niektórych grup społecznych.

Bezpieczeństwo społeczne, które daje praca zdalna, może zostać zaburzone przez samych pracowników obawiających się tej formy zatrudnienia. Jest to wynik lęku przed nieutożsamianiem się ich z branżą, w związku z brakiem permanentnego kontaktu z firmą. W literaturze przedmiotu doszukać się można określenia tego zjawiska jako kryzysu gratyfikacji. Jak pokazują badania, utrwalenie negatywnego odbioru społecznego wynika również z uprzedzeń, stereotypów i niechęci zrozumienia specyfiki pracy zdalnej.

Dlatego też, konieczne jest zwiększenie rangi społecznej i atrakcyjności elastycznych form pracy, co wiąże się bezpośrednio z zapewnieniem odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa społecznego. Pomimo tego, że regulacje prawne dotyczące pracy zdalnej zakładają równe traktowanie pracowników, to znane są przypadki ukazujące zachowania dyskryminujące, godzące w zasady współżycia społecznego. Eliminacja ich wydaje się zadaniem niezwykle trudnym, ale nie niemożliwym.

Praca zdalna niesie ze sobą także ryzyko izolacji będącej wynikiem zaniku kultury biurowej i poczucia osamotnienia po utracie bezpośrednich kontaktów z siedzibą firmy. Czynniki te mogą powodować odczucie dyskomfortu, stagnację wynikającą z odseparowania od firmy i współpracowników (zanik corporate identity), a nawet prowadzić do stanów depresyjnych. Dodatkowo „odizolowanie” od zespołu może, chociaż zgodnie z obowiązującymi regułami nie powinno” zmniejszać szansy na uznanie przełożonego (pracodawcy), nagrodę, wpływ na podejmowanie decyzji oraz awans zawodowy. Rezultatem tego jest spadek motywacji do pracy i wzrost konfliktów będących barierą rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Skutki te można jednak zniwelować poprzez wyjazdy integracyjne, odprawy tygodniowe w siedzibie firmy oraz rozmowy indywidualne z kierownictwem. Do pracy zdalnej również sceptycznie odnoszą się niektórzy pracodawcy, szczególnie kadra, która w codziennej pracy nie wykorzystuje nowych rozwiązań teleinforma-

tycznych. Widoczna jest tutaj technofobia, czyli obawa przed używaniem nowoczesnych technologii rozumiana też jako objaw wykluczenia z grona beneficjentów społeczeństwa informacyjnego²⁶.

Inny problem pracy zdalnej stanowi właściwe zabezpieczenie danych firmy. Konieczne jest wprowadzenie procedur, które będą stosowane w celu ochrony danych przedsiębiorstwa. Powinny one chronić również prywatność pracownika, ponieważ rozwój technologii, umożliwia łatwe przenikanie do strefy prywatnej i może znacznie obniżyć jego poczucie bezpieczeństwa społecznego.

7.6. Zakończenie

Pomimo, że praca zdalna funkcjonowała w przestrzeni społecznej na długo przed pojawieniem się pandemii COVID-19, to nigdy wcześniej nie była stosowana w takim wymiarze oraz nie poddawano jej tak wnikliwej analizie i ocenie jak na początku trzeciej dekady obecnego stulecia.

Powszechne, a wręcz wymuszone przez okoliczności, wynikające z obostrzeń sanitarnych, zaimplementowanie pracy zdalnej do wszelkich możliwych sektorów funkcjonowania różnych organizacji, spowodowało, że przez ponad kilkanaście miesięcy, ta forma wykonywania obowiązków zdominowała relacje na linii pracownik-pracodawca. Oczywiście, świadczenie pracy zdalnej w dzisiejszych warunkowaniach, jest zasługą nowoczesnych technologii, które istniały w momencie wybuchu pandemii, jak również tych, które powstały lub zostały udoskonalone w okresie jej trwania. Wykonywanie pracy w miejscu zamieszkania, dla wielu osób było odwiecznym marzeniem. Brak konieczności codziennych dojazdów do siedziby firmy, lub pokonywania dziesiątek, a nawet setek kilometrów, aby dotrzeć do miejsca pracy, kojarzyło się dla wielu pracowników z utopią. Również właściciele firm, którzy niejednokrotnie snuli rozważania o rozbudowie swoich organizacji, napotykali przeszkody w formie braku możliwości lokalowych, co w konsekwencji uniemożliwiało im zatrudnienie dodatkowego personelu i niweczyło plany rozwoju.

Poniekąd wprowadzona w wyniku nakazu praca zdalna, okazała się być lekarstwem na bólączki zarówno pracowników jak i pracodawców. Jednak jak to bywa w przypadku lekarstw, każdy medykament, przyjmowany w nadmiernych ilościach lub niedostosowany do potrzeb pacjenta może być dla niego szkodliwy. Tak też stało się z pracą zdalną. W niektórych sektorach, ta forma wykonywania pracy, nie tylko przyczyniła się do zmniejszenia źródeł emisji COVID-19, ale również zapewniła ciągłość funkcjonowania organizacji, a nawet jej rozwój. Jednak odnotowano też sytuacje, gdzie praca zdalna, zamiast pomagać, bardziej szkodziła. Te szkody były odnotowywane nie tylko w wymiarze jakości i formy wykonywanych zadań przez pracowników, ale również przekładały się na ich zdrowie

²⁶ M. Piasecki, *Telepraca dla osób niepełnosprawnych w społeczeństwie informacyjnym*, „Telekomunikacja i Teletechniki informacyjne 2/2001”, Fundacja Fuga Mundi, Lublin 2001.

fizyczne i psychiczne. Obligatoryjne przejście na tryb pracy zdalnej nie uwzględniło niestety przygotowania społeczeństwa do nowej dla większości społeczeństwa formy wywiązywania się z obowiązków wobec pracodawcy. W wielu przypadkach brak przygotowania, umiejętności w zakresie obsługi sprzętu informatycznego i oprogramowania, a nawet brak samego sprzętu zdecydowanie utrudniał, a wręcz uniemożliwiał wykonywanie pracy w nowym wymiarze. Co prawda zdecydowana część społeczeństwa słyszała o pracy zdalnej i potrafiła się z nią utożsamić. Nie mniej jednak w okolicznościach, kiedy z dnia na dzień konieczne było przedstawienie się na zmodyfikowaną formę wykonywania swoich obowiązków, wiele osób nie potrafiło odnaleźć się w nowej rzeczywistości. Tym samym identyfikowano grupy osób, które, w początkowym okresie wdrażania pracy zdalnej na „masową skalę” nie były w stanie poradzić sobie z wyzwaniami jakie stawiali przed nimi pracodawcy. Oczywiście z czasem większość przeszkód udało się zniwelować lub przynajmniej zminimalizować, jednak w rezultacie wymagania, jakie niesie za sobą praca zdalna pokazały, że optymalne wykorzystanie tej formy zatrudnienia wymaga określonych predyspozycji ze strony pracownika, a także spełnienia określonych warunków zarówno po stronie pracownika jak i samego pracodawcy.

Świat uporał się z pandemią, a mimo to praca zdalna pozostała w naszym środowisku. Co prawda skala jej wykorzystania jest obecnie zdecydowanie mniejsza, jednak część organizacji postanowiła przemodelować swój profil działalności, opierając się w głównej mierze na tej właśnie formie świadczenia pracy. W ogólnej opinii panuje przekonanie, że świat po pandemii nigdy nie będzie już taki jak przed uwolnieniem wirusa COVID-19. Podobna sytuacja ma również miejsce w wymiarze zatrudnienia. Popularyzacja pracy zdalnej, pomimo jej wad i ograniczeń, zrewolucjonizowała rynek pracy, przenosząc go na nowy – nieznany dotąd wymiar. Jak ustabilizują się formy zatrudnienia i czy w perspektywie czasu praca zdalna stanie się dominującym sposobem na wywiązywanie się pracownika z obowiązków przed pracodawcą, to zapewne pokażą kolejne lata. Bezsprzecznie rozwój zjawiska pracy zdalnej stanie się przedmiotem wielu kolejnych badań oraz rozważań naukowych.

Bibliografia

- [1] Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, (t.j. Dz.U. 2018 poz. 917).
- [2] Ustawa z dnia 1 grudnia 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2023 poz. 240).
- [3] Powszechna Deklaracja Prawa Człowieka uchwalona 10 grudnia 1948 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych, [w:] https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf
- [4] Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020 https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf
- [5] *Leksykon polityki społecznej*, red. Rysz-Kowalczyk B., Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR 2001.

- [6] Bąk E., *Nietypowe formy zatrudnienia na rynku pracy*, Wydawnictwo Beck, Warszawa 2009.
- [7] Bednarski M., Machol-Zajda L., *Telepraca*, [w:] *Elastyczne formy zatrudnienia i organizacji pracy w popyt na pracę w Polsce*, red. E. Kryńska, Warszawa 2003.
- [8] Gierszewski J., *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Zarys systemu*, Difin, Warszawa 2013.
- [9] Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne jako dziedzina bezpieczeństwa narodowego*, <https://apcz.umk.pl/HiP/article/view/HiP.2018.002/14030>
- [10] Księżopolski M., *Bezpieczeństwo społeczne i jego zagrożenia*, [w:] *Polityka społeczna w okresie przemian*, (red.) A. Piekara, J. Supińska, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1985.
- [11] Majer P., Urbanek A., *Bezpieczeństwo społeczne. Ewolucja, instytucje, zagrożenia*, Editions Spotkania, Warszawa 2016.
- [12] Nowak E., Nowak M., *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2011.
- [13] Nilles J., *Telepraca, strategie kierowania wirtualną załogą*, Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa 2003.
- [14] Piasecki M., *Telepraca dla osób niepełnosprawnych w społeczeństwie informacyjnym*, „Telekomunikacja i Teletechniki informacyjne 2/2001”, Fundacja Fuga Mundi, Lublin 2001.
- [15] Pietrzak E., *Prawna regulacja telepracy w Polsce i Unii Europejskiej*, rozprawa doktorska przygotowana w Zakładzie Europejskiego i Zbiorowego Prawa Pracy, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Łódzki, przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. Zbigniewa Hajna.
- [16] Ruksztełło M., *Sprawiedliwość a bezpieczeństwo ekonomiczne obywateli* [w:] *Wybrane aspekty bezpieczeństwa w zakresie działalności podmiotów stosunków międzynarodowych*, P. Niwiński, M. Ilnicki, B. Woźniak-Krawczyk (red.), Instytut Politologii Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2015.
- [17] Smulders P., Houtman I., *Home teleworkers need more time to recover after work*, [w:] <http://www.eurofound.europa.eu/ewco/2007/04/NL0704039I.htm>,
- [18] Szewczyk A., *Analiza telepracy w wybranych przedsiębiorstwach województwa zachodniopomorskiego*, [w:] „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, *Studia Informatica*, nr 26.
- [19] Wiśniewski B., Zalewski S., *Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w ujęciu systemowym i zadań administracji publicznej*, Bielsko-Biała 2006.
- [18] Zając P., *Definicja bezpieczeństwa społecznego okiem prawnika – krytyczna próba usystematyzowania pojęć*, *Roczniki nauk prawnych Tom XXIX*, numer 4 – 2019, <http://dx.doi.org/10.18290/rnp.2019.29.4-9>
- [19] <http://telework.pl/praca-art/12/telepraca-definicj>

REMOTE WORK AND THE LEVEL OF SOCIAL SECURITY IN REFERENCE OF THE AMENDMENT LABOR CODE

The article discusses issues related to the phenomenon of remote work and its impact on social security. Remote forms of work have been used before, but never on such a scale as at the turn of the second and third decades of this century. The implementation of this sporadically used form of employment to the dimension of existence of the whole society highlighted both the advantages and disadvantages of this solution. The integration and dissemination of this form of employment also indicated the need to

regulate the law in this area. Different needs of different social groups meant that in the era when the world minimized the effects of the pandemic, task work, which has almost as many supporters as opponents, has permanently settled in the social space. The remote form of work, regulated by law since April 2023, has undoubtedly changed the functioning of society. Thus, it influenced the dimension of social security, which, among others, became the subject of considerations contained in this article.

Keywords: remote work, social security, remote form of employment.

ZAKOŃCZENIE

Monografia: „Czas na bezpieczeństwo. Miscellanea – część pierwsza”, wydana przez Oficynę Wydawniczą Politechniki Rzeszowskiej, jest recenzowaną monografią naukową. Duże zainteresowanie wśród czytelników wpłynęło na ustanowienie formuły otwartego dostępu, zapewniając tym samym możliwość szerokiego upowszechnienia tego wydawnictwa naukowego.

Tytuł publikacji nawiązuje do tego, co się aktualnie dzieje w środowisku bezpieczeństwa. Zwracając jednocześnie uwagę na znaczenie bezpieczeństwa, jego istotę oraz konieczność zapewnienia mu niezbędnej uwagi i realnych działań gwarantujących jego pożądany poziom. W tym kierunku zmierzają badania naukowe, których wyniki przedstawiono w niniejszej publikacji. Wskazują one między innymi określone narzędzia do rozwiązywania aktualnych oraz przyszłych problemów w obszarze bezpieczeństwa. Starannie dobrana tematyka wszystkich rozdziałów i przedstawione w nich poglądy potwierdzają słuszność prowadzonych badań oraz znajomość literatury przedmiotu. Podobnie jak w przypadku poprzedniej serii wydawniczej, tak i w kolejnym cyklu monografii pojawia się rozdział z księgarskiej półki (addendum), którego celem jest zachęcenie do lektury nowości wydawniczych.

Na podstawie rozważań i wyników badań zaprezentowanych w rozdziałach niniejszej monografii można sformułować kilka kluczowych wyzwań w obszarze zarządzania bezpieczeństwem.

Komentując ocenę kultury cyberbezpieczeństwa dokonaną przez młodzież podkarpacia można postawić wniosek, że traktują oni cyberprzestrzeń jako zupełnie odrębny byt od powszechnie znanych środowisk takich jak: wieś, miasto czy otoczenie przemysłowe bądź militarne. W grupie zagrożeń, jako dominujące, niezależnie od środowiska, które oceniają, wskazują degradację ekosystemów oraz wojnę w skali globalnej. Z kolei obserwacja trwającej wojny na Ukrainie wywołuje w nich refleksję oraz pytania dotyczące świata, w którym będą egzystować. Zwrócili oni również uwagę na proces wychowawczy i edukacyjny najmłodszych, stawiając tezę, że nielimitowany dostęp do sieci Internet powinien dotyczyć osób uczęszczających do szkoły średniej. Można z całą pewnością stwierdzić, że cyberprzestrzeń stanowi bardzo ważny atrybut życia społecznego młodych ludzi. Potrafią oni dostrzec zarówno jej wady, jak i zalety zwłaszcza na tle innych środowisk, poddanych analizie w pierwszym rozdziale.

Wątek związany z ochroną środowiska naturalnego pojawił się także w kolejnych dwóch rozdziałach. W pierwszym, w kontekście bezpieczeństwa ekologicznego, natomiast w drugim, w aspekcie bezpieczeństwa klimatycznego, w obu

w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR). Powszechnie dostrzegana jest konieczność ochrony środowiska wyrażana w konkretnych, praktycznych inicjatywach w postaci ograniczania niekorzystnych zmian klimatycznych. Jednak z punktu widzenia prowadzonej działalności gospodarczej istnieją w tym zakresie realne i często w jakimś stopniu uzasadnione przeszkody, wśród których można wskazać na koszty inwestycyjne, dominującą chęć osiągnięcia zysków, niekorzystne uwarunkowania polityczno-gospodarcze, zagrożenia militarne; nasilającą się migrację, czy spadającą kondycję finansową niektórych podmiotów itp. Dlatego też, istotne jest budowanie świadomości społecznej i kształtowanie zachowań obywatelskich w zakresie ochrony środowiska, budujące przekonanie, że w ogólnym bilansie zysków i strat niezbędne jest dostrzeżenie wartości bezpieczeństwa ekologicznego w aspekcie zdrowia, samopoczucia, dobrej jakości życia i spójności społecznej.

Z kolei działania mające na celu ratowanie klimatu, również bywają bardzo kosztowne dla biznesu prywatnego i publicznego, szczególnie w sytuacjach, gdy prowadzona działalność gospodarcza jest uzależniona od środków pochodzących z budżetu państwa. Takie podmioty stają się wówczas elementem modelu posłuszeństwa wobec urzędników administracji publicznej różnych szczebli.

Następnym wyzwaniem w obszarze bezpieczeństwa stojącym przed większością systemów politycznych świata jest zapewnienie właściwego poziomu bezpieczeństwa socjalnego. Wieloaspektowość współczesnych systemów i problemów społecznych wymaga od sektora publicznego starannie zaplanowanych działań. Powinny to być przemyślane strategie (projekty), oparte o profesjonalną diagnozę. Strategie rozwiązywania problemów społecznych lokuje się jako narzędzie udzielania szeroko rozumianej pomocy społecznej. Obejmują one działalność państwa, samorządu, różnych organizacji samorządowych na rzecz wszechstronnego dobrobytu obywateli.

Na liście wyzwań znalazła się także konieczność budowy skutecznych systemów bezpieczeństwa zbiorowego w wymiarze globalnym. Analizując początki ich tworzenia celowo użyto określenia skuteczny. Jak wykazano w publikacji wymierne efekty wdrażania koncepcji pierwszych systemów bezpieczeństwa zbiorowego były na pewno niezadowalające i dalekie od założonych celów. Mowa tu o ładzie wersalsko-waszyngtońskim, a dokładniej o Lidze Narodów. Według autora słabość tego instytucjonalnego organu, któremu wyznaczono rolę strażniczki pokoju, była pierwszym symptomem zapowiadającym brak długotrwałego utrzymania stworzonego ładu powojennego. Naturalnie nasuwają się pytania o skuteczność i efektywność funkcjonowania dzisiejszych systemów, ale mogą to już być potencjalne załączki innych dociekań naukowych.

Kolejny wniosek dotyczy możliwości wykorzystania jednej z bardziej złożonych metod sztucznej inteligencji do rozwiązania problemu z zakresu badania modelowego systemu zarządzania kryzysowego w administracji publicznej. Jest nią teoria zbiorów rozmytych Zadeha uzupełniona o narzędziowe sterowniki Mamda-

niego. Jak wykazano, można ją z powodzeniem zastosować w dziedzinie nauk społecznych do rozwiązywania problemów z zakresu bezpieczeństwa. Metody teorii zbiorów rozmytych okazują się wysoce elastyczne i adekwatne do wymogów stojących przed systemem zarządzania kryzysowego i wyzwań całego środowiska bezpieczeństwa. Należy mieć świadomość, że zaprezentowane rozważania obejmują jedynie niewielki zarys możliwości teorii fuzji na gruncie nauk społecznych.

Ostatnie wyzwanie związane jest z pracą zdalną w kontekście bezpieczeństwa społecznego. Świadczenie pracy zdalnej nabrało rozpędu w czasie pandemii COVID-19. Obecnie ta forma wykonywania obowiązków służbowych nie jest już wykorzystywana w takim zakresie, jednak skala jest zdecydowanie większa niż w okresie przed pandemicznym. Praca zdalna wymaga spełnienia wielu warunków i oprócz niezaprzeczalnych zalet posiada także wiele wad. W monografii skupiono się głównie na ich stronie społecznej. Pracownicy muszą być przygotowani do świadczenia pracy w trybie zdalnym oraz posiadać odpowiednie predyspozycje i umiejętności. Inaczej nie będą w stanie odnaleźć się w nowej rzeczywistości.

Podjęcie przez autorów badań naukowych i zaprezentowanie ich wyników umożliwi czytelnikom zapoznanie się z problematyką bezpieczeństwa widzianą z różnych perspektyw. Zwracają oni uwagę na wiele już zidentyfikowanych oraz potencjalnych zagrożeń, wskazują wyzwania i problemy w obszarze bezpieczeństwa wraz z autorskimi propozycjami ich rozwiązania. Osiągając postawiony na wstępie cel monografii redaktorzy naukowcy żywią nadzieję na kontynuowanie i dzielenie się wynikami badań naukowych w kolejnych częściach rozpoczętego cyklu wydawniczego.

Hanna Sommer
Wojciech Sokołowski
Jacek Fabisiak
Grzegorz Zakrzewski

CONCLUSION

The monograph: "Time for security. Miscellanea - Part One", published by the Publishing House of the Rzeszów University of Technology, is a peer-reviewed scientific monograph. The great interest among readers influenced the establishment of the open access formula, thus ensuring the possibility of wide dissemination of this scientific publication.

The title of the publication refers to what is currently happening in the security environment. At the same time, it draws attention to the importance of security, its essence and the need to provide it with the necessary attention and real actions to guarantee its desired level. This is the direction taken by the scientific research whose results are presented in this publication. Among other things, they indicate specific tools for solving current and future problems in the area of security. The carefully selected topics of all chapters and the views presented in them confirm the validity of the research conducted and knowledge of the literature on the subject. As in the case of the previous publication series, the next series of monographs includes a chapter from the bookshelf (addendum), the aim of which is to encourage the reading of new publications.

Based on the considerations and research findings presented in the chapters of this monograph, several key challenges in the area of security management can be formulated.

Commenting the assessment of cybersecurity culture made by the youth of Podkarpacie, it can be concluded that they treat cyberspace as a completely separate entity from commonly known environments such as: the countryside, the city or industrial or military settings. In the group of threats, as dominant, regardless of the environment they assess, they point to the degradation of ecosystems and war on a global scale. In turn, the observation of the ongoing war in Ukraine provokes reflection and questions about the world in which they will exist. They also drew attention to the upbringing and educational process of the youngest, putting forward the thesis that unlimited access to the Internet should apply to those attending high school. It can be said with certainty that cyberspace is a very important attribute of young people's social life. They are able to see both its advantages and disadvantages, especially when compared to the other environments analyzed in the first chapter.

The thread related to the natural environment protection also appeared in the next two chapters. In the first in the context of ecological security, and in the second in the aspect of climate security, both in the area of corporate social responsibility (CSR). There is widespread recognition of the need to protect the environment expressed in concrete, practical initiatives in the form of reducing adverse

climate change. However, from the point of view of business activity, there are real and often to some extent justified obstacles in this respect, among which we can point to investment costs, the prevailing desire to make profits, unfavorable political and economic conditions, military threats; increasing migration or the declining financial condition of certain entities, etc. Therefore, it is important to build social awareness and shape civic behavior in the field of environmental protection, building the conviction that, in the overall balance of profits and losses, it is necessary to see the value of ecological security in terms of health, well-being, good quality of life and social cohesion.

Climate saving measures, on the other hand, also tend to be very costly for private and public business, especially in situations where business activity is dependent on funds from the state budget. Such entities then become part of the model of obedience to public administration officials at various levels.

The next challenge in the security area facing most of the world's political systems is to ensure an adequate level of social security. The multifaceted nature of contemporary systems and social problems requires carefully planned actions from the public sector. These should be well-thought-out strategies (projects) based on professional diagnosis. Strategies for solving social problems are located as a tool for providing broadly understood social assistance. They include the activity of the state, local government, various local government organizations for the comprehensive well-being of citizens.

The list of challenges also included the need to build effective collective security systems on a global scale. In analyzing the beginnings of their creation, the term effective was deliberately used. As shown in the publication, the measurable effects of implementing the concept of the first collective security systems were certainly unsatisfactory and far from the objectives. We are talking here about the Versailles-Washington order, and more specifically, the League of Nations. According to the author, the weakness of this institutional body, which was assigned the role of the peace keeper, was the first symptom that foreshadowed the lack of long-term maintenance of the created post-war order. Naturally, questions arise about the effectiveness and efficiency of today's systems, but these may already be potential seeds of other scientific inquiries.

A further conclusion concerns the possibility of using one of the more complex methods of artificial intelligence to solve the problem of examining a model system for crisis management in public administration. This is Zadeh's fuzzy sets theory supplemented with Mamdani's utility drivers. As demonstrated, it can be successfully applied in the field of social sciences to solve security problems. The methods of fuzzy set theory turn out to be highly flexible and adequate to the requirements of the crisis management system and the challenges of the security environment as a whole. One should be aware that the considerations presented here cover only a small outline of the possibilities of the fuzzy theory in the social sciences.

The last challenge is related to remote working in the context of social security. The provision of remote working has gained momentum during the COVID-19 pandemic. Today, this form of performing official duties is no longer used to such an extent, but the scale is definitely greater than in the pre-pandemic period. Remote working requires a number of conditions to be met and, apart from undeniable advantages, it also has many disadvantages. The monograph focuses mainly on their social side. Employees must be prepared to provide remote work and have the right aptitude and skills. Otherwise, they will not be able to find their way in the new reality.

Undertaking scientific research by the authors and presenting their results enables readers to become familiar with the security issues seen from different perspectives. They draw attention to a number of already identified as well as potential threats, point out challenges and problems in the area of security, along with authors' proposals for solving them. Achieving the goal of the monograph set at the outset, the scientific editors hope to continue and share the results of scientific research in the next parts of the published publishing cycle.

Hanna Sommer
Wojciech Sokółowski
Jacek Fabisiak
Grzegorz Zakrzewski

NOTY O AUTORACH

Adam Czarnecki – doktor nauk humanistycznych w dyscyplinie historia – specjalista w zakresie historii gospodarczej Polski i stosunków międzynarodowych. Dorobek naukowy obejmuje kilkanaście publikacji naukowych w tym artykuły w recenzowanych czasopismach naukowych i rozdziały monografii, a także kilkanaście wystąpień i odczytów na międzynarodowych i ogólnopolskich konferencjach naukowych. Interdyscyplinarny dorobek naukowy obejmuje obszar nauk społecznych i humanistycznych w tym dziedzinę nauk o bezpieczeństwie. Laureat Nagrody Naukowej Stowarzyszenia Archiwistów Polskich im. Z. Pustuły na najlepszą pracę doktorską z zakresu historii gospodarczej.

Sławomir Stanisław Dębski – doktor nauk o polityce i administracji. Wykładowca w Pomorskiej Szkole Wyższej w Starogardzie Gdańskim. Absolwent: Uniwersytetu Warszawskiego – doktorat Nauki o polityce i administracji; Uniwersytetu Gdańskiego – studia magisterskie w zakresie polityki publicznej i Wyższej Szkoły Społeczno-Ekonomicznej w Gdańsku – studia magisterskie z pedagogiki, absolwent Licencjat Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie. Absolwent kilku studiów podyplomowych, w tym zarządzanie. Autor lub współautor 75 opracowań naukowych, w tym m.in.: 73 wydań książkowych, monografii naukowych, wydań skryptowych oraz opracowań cyfrowych i ponad 60 artykułów naukowych, rozdziałów w monografiach polskich i międzynarodowych. Badacz w zakresie nauk społecznych, humanistycznych, ścisłych oraz przyrodniczych, medycznych i o zdrowiu. Inicjator i współorganizator ponad 100 seminariów, konferencji krajowych oraz międzynarodowych. Promotor 300 prac dyplomowych. Członek i założyciel kilku Rad Naukowych i Towarzystw Naukowych w Polsce oraz za granicą, inicjator, członek i założyciel kilku redakcji czasopism naukowych, a także aktywny działacz społeczny. Posiadacz wielu certyfikatów i uprawnień.

Jacek Fabisiak – dr hab. inż. profesor Akademii Marynarki Wojennej. Absolwent Wydziału Chemii i Fizyki Technicznej Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie. W roku 2007 uzyskał stopień naukowy doktora nauk chemicznych, a w 2019 roku stopień doktora habilitowanego nauk społecznych w zakresie nauki o bezpieczeństwie. Specjalizuje się w obszarze bezpieczeństwa ekologicznego, w szczególności środowiska morskiego. Główne jego zainteresowania badawcze ukierunkowane są na substancje toksyczne i niebezpieczne w środowisku morskim, w szczególności zatopioną broń chemiczną i konwencjonalną, skażenie promieniotwórcze i ochronę radiologiczną, ochronę przed skażeniami bojowymi środ-

kami trującymi oraz broń masowego rażenia. W ramach działalności naukowej dotychczas uczestniczył w ponad 20 projektach badawczych i badawczo-rozwojowych, zarówno krajowych jak i międzynarodowych, pełniąc w kilku funkcje kierownika. Jest autorem lub współautorem ponad 50 artykułów naukowych, z których kilkanaście opublikowano w renomowanych czasopismach zagranicznych. Jest także autorem lub współautorem kilku monografii naukowych, a także szeregu ekspertyz naukowych. Jest członkiem wielu grup roboczych i eksperckich krajowych i międzynarodowych, głównie rozwiązujących problemy zagrożeń środowiska morskiego.

Tomasz Kostecki – kmdr por. dr – adiunkt na Wydziale Dowodzenia i Operacji Morskich, Akademii Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni. Absolwent Wojskowej Akademii Technicznej. Ukończył również studia poddyplomowe na Politechnice Gdańskiej na kierunku prawno-menedżerskim oraz na Akademii Obrony Narodowej z zakresu bezpieczeństwa państwa. Stopień naukowy doktora uzyskał na Wydziale Dowodzenia i Operacji Morskich, Akademii Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni. Główny obszar zainteresowań to nauki o bezpieczeństwie, zarządzanie kryzysowe oraz gromadzenie i szkolenie rezerw osobowych na potrzeby Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

Andrzej Makowski – prof. dr hab., absolwent Wyższej Szkoły Marynarki Wojennej w Gdyni. Jeden z czołowych współczesnych polskich specjalistów z zakresu teorii wojny morskiej. Zajmuje się szczególnie strategią sił morskich oraz użyciem tych sił w świetle prawa międzynarodowego publicznego. Służbę rozpoczął na trałowcach w 9 Flotylli Obrony Wybrzeża, od stanowiska dowódcy działu okrętowego do dowódcy okrętu ORP „Jastrząb”. W 1980 roku ukończył studia drugiego stopnia w Akademii Marynarki Wojennej w Leningradzie i na tej uczelni w 1985 roku się doktoryzował. W 1986 roku rozpoczął pracę naukowo-dydaktyczną w Wyższej Szkole Marynarki Wojennej w Gdyni. W 1992 roku przeprowadził kolokwium habilitacyjne w Akademii Obrony Narodowej w Warszawie. W 2001 roku uzyskał tytuł profesora. Kierował Instytutem Dowódczo-Sztabowym oraz Instytutem Nauk Społecznych Akademii Marynarki Wojennej. Obecnie jest profesorem zwyczajnym na Wydziale Dowodzenia i Operacji Morskich Akademii Marynarki Wojennej.

Członek Komisji Prawa Morskiego Polskiej Akademii Nauk, Komisji Prawnej IMO przy Polskim Rejestrze Statków w Gdańsku, Komisji Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego przy Zarządzie Głównym Polskiego Czerwonego Krzyża, rad naukowych „Kwartalnika Bellona” oraz „Rocznika Bezpieczeństwa Morskiego”. W latach 2010–2012 był członkiem Centralnej Komisji do spraw Stopni i Tytułów Naukowych

Jarosław Michalak – dr hab. w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie. Jest pracownikiem naukowym Katedry Bezpieczeństwa Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni zatrudnionym na stanowisku profesora uczelni. W 1992 ukończył studia wojskowe w Akademii Marynarki Wojennej. Po dwuletniej służbie na okrętach rozpoczął pracę naukową w Akademii Marynarki Wojennej. W 2006 uzyskał stopień naukowy doktora, a w roku 2019 stopień doktora habilitowanego. Od ponad 25 lat zajmuje się problematyką powojennej amunicji chemicznej zatopionej w Morzu Bałtyckim, instytucjami odpowiedzialnymi za reagowanie w sytuacjach kryzysowych, wsparciem ich procesów decyzyjnych, modelowaniem samego procesu podejmowania decyzji, a także problematyką obrony cywilnej i ochrony ludności. Jest konsultantem PSP w Gdyni ds. broni chemicznej zatopionej w Morzu Bałtyckim. Jest autorem i współautorem monografii, artykułów i książek popularno-naukowych, których problematyka ukierunkowana jest głównie na wyzwania jakie dla bezpieczeństwa morskiego państwa niesie zatopienie amunicji chemicznej oraz na ochronę ludności cywilnej w sytuacjach kryzysowych i zagrożeniach militarnych. Ponadto jest uczestnikiem międzynarodowych projektów badawczych poświęconych zatopionej amunicji chemicznej oraz krajowych projektów z zakresu bezpieczeństwa ludności.

Wojciech Sokolowski – doktor nauk społecznych z zakresu nauk o bezpieczeństwie. Absolwent Wydziału Mechanicznego Wojskowej Akademii Technicznej i Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Marynarki Wojennej. Autor kilkudziesięciu artykułów naukowych, rozdziałów w monografiach wieloautorских oraz opracowań w ramach projektów i grantów badawczych. Współorganizator, uczestnik i prelegent podczas licznych konferencji ogólnopolskich oraz międzynarodowych kongresów i sympozjów naukowych. Obecnie prodziekan ds. kształcenia, studenckich i doktorantów Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich Akademii Marynarki Wojennej. W kręgu zainteresowań naukowo-badawczych znajduje się problematyka z obszaru nauk o bezpieczeństwie, szczególnie cyberbezpieczeństwo i zarządzanie kryzysowe oraz nauk o zarządzaniu i jakości, tj. szeroko rozumiana logistyka rynkowa i wojskowa.

Hanna Sommer – doktor nauk humanistycznych w zakresie socjologii (socjologia organizacji i zarządzania). Stopień naukowy doktora uzyskany na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Ukończone studia podyplomowe w zakresie *Public relations w badaniach naukowych*. Pracownik naukowo-dydaktyczny na Wydziale Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej. Autorka około 80 artykułów naukowych, rozdziałów w monografiach oraz monografii opublikowanych w kraju i za granicą. Uczestniczka i prelegentka licznych konferencji ogólnopolskich, międzynarodowych, zagranicznych oraz kongresów i sympozjów naukowych. W kręgu zainteresowań naukowo-badawczych znajduje się socjologia organizacji i zarządzania, komunikacja społeczna, techniki negocjacyjne, Public Relations. Od

kilku lat specjalizuje się w szeroko rozumianym bezpieczeństwie. Kierunek badań naukowych to kultura bezpieczeństwa.

Hubert Sommer – doktor nauk humanistycznych w zakresie socjologii. Stopień naukowy doktora uzyskany na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Ukończone studia podyplomowe w zakresie *Public relations w badaniach naukowych*. Jest pracownikiem dydaktycznym na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Rzeszowskiego. Specjalizuje się w socjologii ogólnej, socjologii kultury, socjologii wychowania i patologii społecznych.

Joanna Leska-Ślęzak – dr, politolog, adiunkt w Instytucie Politologii Uniwersytetu Gdańskiego. Autorka wielu publikacji dotyczących: przemian cywilizacyjnych, ruchów migracyjnych, Polonii holenderskiej, stosunków polsko-holenderskich w tym monografii *Polacy w Holandii. Przeszłość i teraźniejszość*, Toruń 2003.

Jarosław Ślęzak – dr, prawnik (absolwent Wydziału Prawa i Administracji UG), politolog, wykładowca w PSW w Starogardzie Gdańskim, radca prawny. W polu jego zainteresowań badawczych znajdują się m.in. ruchy migracyjne, mniejszości narodowe i etniczne, polityka migracyjna, bezpieczeństwo socjalne imigrantów, prawa człowieka i ich ochrona, administracja i samorząd terytorialny. Jest autorem m.in. monografii: *Instytucjonalizacja życia migracyjnego w przestrzeni lokalnej Gdańska*, Toruń 2010 oraz wielu artykułów dotyczących osadnictwa i ruchów ludności.

Zbigniew Witaszek – doktor nauk ekonomicznych, wieloletni pracownik dydaktyczno-naukowy Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni, Instytutu Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Pomorskiej w Słupsku, Katedry Bezpieczeństwa Wewnętrznego Szczecińskiej Szkoły Wyższej Collegium Balticum a obecnie wykładowca Wydziału Nauk Społecznych Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu. W pracy naukowej koncentruje się na problemach różnych dziedzin bezpieczeństwa m.in. bezpieczeństwa ekonomicznego, społecznego, demograficznego, ekologicznego, zarządzania kryzysowego. Autor licznych artykułów naukowych i rozdziałów monografii oraz uczestnik licznych konferencji krajowych i międzynarodowych.

Grzegorz Zakrzewski – kmdr w st. spocz., dr inż. profesor Pomorskiej Szkoły Wyższej. Stopień naukowy doktora nauk rolniczych w dyscyplinie kształtowanie środowiska uzyskał na Wydziale Melioracji i Inżynierii Środowiska Akademii Rolniczej we Wrocławiu w 1998r. Jest absolwentem Wyższej Szkoły Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte, gdzie uzyskał tytuł magistra inżyniera nawigacji w 1980 roku. Wykształcenie wzbogacił, kończąc 1991 r. Akademię Rolniczo-Techniczną w Olsztynie na Wydziale Geodezji i Urządzeń Rolnych

uzyskując tytuł magistra inżyniera geodezji i urządzeń rolnych. Studia podyplomowe ukończył w 1993 r. w Akademii Techniczno-Rolniczej im. J.J. Śniadeckich w Bydgoszczy na Wydziale Budownictwa. Jest autorem i współautorem ponad 40 artykułów naukowych, rozdziałów w monografiach oraz monografii z zakresu szeroko rozumianego bezpieczeństwa, członek komitetów naukowych i organizacyjnych kongresów, międzynarodowych i ogólnopolskich konferencji naukowych. W kręgu jego zainteresowań naukowo-badawczych znajdują się; nadzorowanie i koordynowanie wykonawstwa, badań i prac związanych z oddziaływaniem czynnika ludzkiego na środowisko pracy człowieka, monitorowanie i analizowanie potrzeb możliwości i rozwoju zaplecza technicznego-logistycznego, w aspekcie planowej działalności gospodarczej i nieplanowanych działań destrukcyjnych, jakie mogą wywołać siły natury i człowiek.

NOTY O KONSULTANTACH

Edyta Łońska – dr, absolwentka oceanografii na Wydziale Oceanografii i Geografii Uniwersytetu Gdańskiego. W roku 2008 uzyskała stopień doktora nauk o Ziemi w zakresie oceanologii. Dysertacja doktorska była zwieńczeniem pracy nad „Specyfiką funkcjonowania *Copepoda* w nerytycznych rejonach Antarktyki (Zatoce Admiralicji), ze szczególnym uwzględnieniem rodziny *Clausocalanidae*”. Od 20 lat zatrudniona jest w Akademii Marynarki Wojennej. W latach 2016-2019 kierownik Zakładu Ochrony Środowiska i Obrony przed Bronią Masowego Rażenia na Wydziale Dowodzenia i Operacji Morskich Akademii Marynarki Wojennej. Od 2019 roku kierownik Zakładu Bezpieczeństwa Państwa na WDiOM AMW. Główne jej zainteresowania badawcze ukierunkowane są na zagrożenia ekologiczne Morza Bałtyckiego oraz bezpieczeństwo ekologiczne państwa, ponadto zajmuje się również zagrożeniami wynikającymi z obecności substancji toksycznych i trucizn w amunicji chemicznej zatopionej w środowisku morskim. W ramach działalności naukowej dotychczas uczestniczyła w ponad 10 projektach badawczych i badawczo-rozwojowych, zarówno krajowych jak i międzynarodowych. Dr Edyta Łońska jest autorem kilkunastu artykułów naukowych których kilka zostało opublikowanych w wysoko punktowanych czasopismach międzynarodowych. Jest też autorem lub współautorem rozdziałów w monografiach wieloautorских oraz opracowań w ramach projektów i grantów badawczych. Jest też promotorem licznych prac magisterskich i licencjackich oraz promotorem pomocniczym prac doktorskich. Współorganizatorka i uczestniczka konferencji ogólnopolskich oraz międzynarodowych. Brała udział w pracach grupy roboczej HELCOM Sumerged, była też członkiem zespołów badawczych oceniających zagrożenia wynikające z obecności zatopionej w morzu amunicji chemicznej i konwencjonalnej oraz badających procesy korozyjne zatopionej amunicji w ramach projektów DAIMON (Decision Aid for Marine Munitions) oraz DAIMON 2 (Decision Aid for Marine Munitions: Practical Application), finansowanych w ramach programów INTERREG Baltic Sea Region. Członek Rady Dyscypliny Naukowej nauki o bezpieczeństwie Akademii Marynarki Wojennej. Członek Polskiego Towarzystwa Hydrobiologicznego. W 2020 roku została wyróżniona zespołową nagrodą rektora I stopnia za osiągnięcia w działalności naukowej w dziedzinie nauk społecznych.

Bartłomiej Pączek – kmdr dr hab., Dziekan Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni. Jego działalność naukowa koncentruje się wokół roli sił morskich w systemie bezpieczeństwa państwa oraz

teorii i praktyki dowodzenia tymi siłami. W roku 2011 obronił rozprawę doktorską, a w roku 2019 uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego nauk społecznych, w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie. Dorobek naukowy to szereg artykułów naukowych, rozdziałów w monografiach, redakcji naukowych monografii wieloautorskich, artykułów popularnonaukowych, referatów konferencyjnych, i prac naukowo-badawczych. Jest organizatorem konferencji naukowych o zasięgu krajowym i międzynarodowym, poświęconych problematyce bezpieczeństwa i obronności na kontynencie europejskim oraz w rejonie Bliskiego Wschodu. Jest także uczestnikiem projektów badawczych o zasięgu międzynarodowym. Kierował m.in. międzynarodowym zespołem naukowców w ramach realizacji projektu CHEMSEA – Chemical Munitions Search and Assessment (projekt realizowany w ramach Baltic Sea Region Strategy, współfinansowany z programu Baltic Sea Region Programme 2007-2013), gdzie pełnił funkcję lidera pakietu zadaniowego (Workpackage Leader), oraz członka Komitetu Sterującego. Kierował także pracami zespołu międzynarodowego w projekcie DAIMON – Decision Aid for Munitions Management (projekt realizowany w ramach programu Interreg Baltic Sea Region 2014-2020). Jest popularyzatorem tematyki bezpieczeństwa morskiego i bezpieczeństwa morskiego państwa, pełniąc funkcję redaktora naukowych zeszytów naukowych Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich – „Rocznika Bezpieczeństwa Morskiego”, a także działając na forum organizacji społecznych: Ligi Morskiej i Rzecznej oraz Polskiego Towarzystwa Nautologicznego.

Krzysztof Rokiciński – komandor w stanie spoczynku, profesor doktor habilitowany nauk społecznych, pracownik dydaktyczny Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni. Służył na różnych stanowiskach służbowych w jednostkach liniowych oraz szkolnictwie Marynarki Wojennej. Po promocji oficerskiej pełnił służbę na okrętach raketowych ORP „Gdynia”, ORP „Rolnik”, wieńcząc ją stanowiskiem dowódcy okrętu ORP „Metalowiec”. W latach 200-2002 ukończył studia na Akademii Dowodzenia Bundeswehry w Hamburgu. Po przejściu do szkolnictwa wojskowego był prodziekanem i dziekanem WDiOM. Autor i współautor kilkunastu pozycji zwartych i blisko 200 artykułów z zakresu szeroko rozumianego bezpieczeństwa morskiego państwa i wykorzystania sił morskich.

Jarosław Teska – dr hab. prof. AMW, (ur. 22.12.1967 r. w Iławie) Absolwent Wyższej Szkoły Oficerskiej Służb Kwatermistrzowskich oraz Akademii Ekonomicznej w Poznaniu. Ukończył studia podyplomowe Zamówienia publiczne w Gdańskiej Wyższej Szkole Humanistycznej, Zarządzanie projektem badawczym w Wyższej Szkole Bankowej oraz Zamówienia publiczne na Uniwersytecie Gdańskim. W 1999 roku uzyskał tytuł doktora, w Akademii Obrony Narodowej, w dyscyplinie nauk wojskowych. W 2014 roku obronił rozprawę habilitacyjną, na Wydziale Dowodzenia i Operacji Morskich Akademii Marynarki Wojennej, uzyskując tytuł doktora habilitowanego nauk o bezpieczeństwie. W latach 1992-1996 był

szefem zaopatrzenia żywnościowego w 41 pułku lotnictwa myśliwskiego w Malborku. Następnie pełnił służbę na różnych stanowiskach począwszy od adiunkta w Akademii Marynarki Wojennej, poprzez dyrektora Instytutu Bezpieczeństwa Narodowego i Dziekana Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich aż do Prorektora ds. Kształcenia i Studenckich. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Naukowo zajmuje się ekonomią sektora publicznego, w szczególności bezpieczeństwem ekonomicznym państwa oraz wydatkami publicznymi. Jest autorem około 100 publikacji naukowych, popularno-naukowych i opinii. Wielokrotnie wyróżniany i odznaczany, m.in. Medalem Komisji Edukacji Narodowej (2011), Krzyżem Morskim (2019), oraz wieloma medalami resortowymi, okolicznościowymi oraz nagrodami Rektora II stopnia za osiągnięcia naukowe.

Z wydawniczej półki polecam:

ŚRODOWISKO BEZPIECZEŃSTWA XXI WIEKU WYZWANIA DLA SIŁ MORSKICH

Bartłomiej PAĆZEK

Szanowni Państwo,
współczesne środowisko bezpieczeństwa staje się coraz bardziej zmienne, niepewne, złożone i wieloznaczne. Często spotykamy się z różnym jego pojmowaniem i rozumieniem, co z kolei wynika z przenikania się wielu jego obszarów: militarnych, cywilnych, postępu technologicznego oraz szeroko pojętej globalizacji. Dodatkowym elementem potęgującym odczuwanie zmian w środowisku bezpieczeństwa jest kompresja czasu przeznaczanego na analizę i zrozumienie zachodzących zmian oraz zaplanowanie i wdrożenie adekwatnych rozwiązań wynikających z antycypacji zmian lub reakcji na nie. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabierają wyzwania, które stawiane są siłom morskimi. Istota tego zagadnienia stała się przedmiotem badań naukowych Bartłomieja Pączka, których efekty przedstawił w opublikowanej w 2018 roku na łamach „Rocznika Bezpieczeństwa Morskiego” monografii „Środowisko bezpieczeństwa XXI wieku. Wyzwania dla sił morskich”, do lektury której serdecznie Państwa zapraszam.

Polecając powyższą publikację, należy podkreślić, że pomimo złożoności podjętego przez autora tematu, struktura i styl w jakim została zredagowana, sprawiają, że jej lektura jest przystępna i transparentna. Przemierzając kolejne rozdziały polecanego dzieła, nie sposób nie dostrzec kompilacji wyrafinowanego języka naukowego i literackiego, która nie tylko pozwala zrozumieć istotę poruszanych zagadnień, ale przede wszystkim absorbuje czytelnika i zachęca do swoistej podróży intelektualnej.

Struktura oraz tematyka rozdziałów monografii autorstwa Bartłomieja Pączka została dobrana w sposób nieprzypadkowy. Autor z ogromną starannością podjął się próby przedstawienia jakże obszernego zagadnienia jakim jest współczesne środowisko bezpieczeństwa. Poprzez retrospekcję wydarzeń z minionego wieku oraz gruntowne podwaliny teoretyczne, wprowadza czytelnika we współczesny wymiar bezpieczeństwa postrzegany w zwierciadle wyzwań stawianych w obszarze dowodzenia siłami morskimi.

Monografia składa się z 8 merytorycznych rozdziałów, poprzedzonych wstępem, a zamyka ją zakończenie zawierające rozbudowane wnioski oraz sugestie autora. Doskonała redakcja pracy oraz zaangażowanie autora w proces badawczy sprawiły, że każdy z rozdziałów stanowi logiczne wprowadzenie do kolejnego,

a liczne odwołania ułatwiają percepcję treści zawartych w poszczególnych częściach monografii oraz powodują, że pomimo jej naukowego charakteru, stanowi zwartą i spójną kompozycję literacką.

W pierwszej części monografii autor zabiera czytelnika w podróż do przeszłości, opisując w niezwykle interesujący, a jednocześnie syntetyczny sposób ewolucję teorii dowodzenia oraz pojęcie rewolucji w sprawach wojskowych. Podaje tym samym analizę i ocenę paradygmaty wspomnianej rewolucji, a szeroką panoramę wydarzeń okresu od zakończenia zimnej wojny do 11 września 2001 roku, wykorzystuje do umiejętnego przedstawienia zmian jakie miały miejsce w procesie kierowania i dowodzenia siłami zbrojnymi.

Kontynuacja rozważań na temat istoty dowodzenia stała się inspiracją dla drugiego rozdziału monografii. Przedstawiona w niezwykle przystępny sposób istota m.in. zasad dekompozycji, hierarchii czy dekonfliktacji, daje podstawy do zdecydowanie szerszego spojrzenia na obszary jakimi są kierowanie i dowodzenie. Dodatkowo autor wskazuje na znaczenie komunikacji w procesie kierowania, mocno podkreślając rolę i wagę informacji oraz postęp technologiczny, który zapewnia jej pozyskiwanie, przetwarzanie oraz dystrybucję.

W trzecim rozdziale autor monografii zwraca uwagę na współczesny wymiar dowodzenia i kierowania siłami zbrojnymi, a dokładnie na to jak przebiegają powyższe procesy w środowisku sieciocentrycznym. Wskazuje przy tym jak rozwój technologii informacyjnej, a także wzrost świadomości sytuacyjnej, wpływają na szybkość i jakość podejmowanych decyzji w procesie dowodzenia.

Skuteczne dowodzenie oraz efektywność tego procesu są bez wątpienia zdezeterminowane charakterystyką samych sił zbrojnych. To właśnie temu zagadnieniu został poświęcony kolejny rozdział publikacji, w którym autor przedstawił model konceptualny działań sieciocentrycznych, a także pojęcia oraz znaczenie interoperacyjności i sprawności, jako cech niezbędnych do osiągnięcia zdolności pożądanych dla sił zbrojnych ery informacyjnej.

Piąty rozdział polecanej monografii to próba spojrzenia na założenia sieciocentryczności w kontekście szans i wyzwań jakie pojawiają się w obszarze funkcjonowania sił zbrojnych. Rozpatrując to zagadnienie, autor bazując na posiadanej wiedzy oraz zdobytym doświadczeniu w tej dziedzinie, w iście mistrzowski sposób przedstawił całą naturę działań sieciocentrycznych na przykładzie sił morskich, wskazując przy tym obszary, które nie tylko ciągle ewoluują, ale również te, które wymagają modyfikacji.

Współczesne siły zbrojne bez wątpienia są głównymi interesariuszami postępu technologicznego oraz wszelkich nowoczesnych rozwiązań systemowych w zakresie usprawnienia procesu dowodzenia i kierowania. Jedną ze struktur militarnych, która niemal na bieżąco podejmuje działania w zakresie implementacji innowacyjnych narzędzi i metod w obszarze zarządzania jest bez wątpienia NATO. I to właśnie na przykładzie Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego, Bartłomiej Pączek w kolejnej części monografii przedstawił wymagania interoperacyjności dla struktur militarnych, poddając analizie zdolność do prowadzenia

działań sieciocentrycznych oraz skuteczność i jakość wykorzystywanych przez organizację systemów dowodzenia.

Z kolei w siódmym rozdziale, autor przybliży czytelnikowi podstawy tworzenia połączonego obrazu sytuacji operacyjnej. Tu głównym przedmiotem rozważań stała się informacja, a dokładnie jej szacowanie, sposób przetwarzania oraz wykorzystanie w procesie dowodzenia. Przybliżając model jednego z systemów dowodzenia, autor wskazuje na istotę oraz wagę informacji, a także poddaje skrupulatnej analizie środowisko sieciocentryczne, podkreślając na efekt synergii, który ono generuje.

Końcowa część, stanowiąca zarazem kluczowy, a jednocześnie syntezujący element monografii, przedstawia koncepcję dowodzenia siłami morskimi w działaniach sieciocentrycznych, której celem, w zamyśle autora, jest wyposażenie dowódców w środki wspierające podejmowanie lepszych i szybszych decyzji, a także skuteczne wdrażanie ich w życie. Należy przy tym zwrócić uwagę na znakomite kompetencje autora, który wskazuje w swoim dziele nie tylko na korzyści płynące z docelowej implementacji omawianej koncepcji, ale przede wszystkim zwraca uwagę na wymagania, zagrożenia oraz wyzwania jakie niesie za sobą ten innowacyjny model dowodzenia.

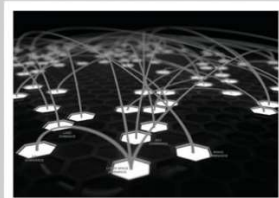
Monografia autorstwa Bartłomieja Pączka stanowi nie tylko kompendium wiedzy na temat przemian jakie zachodziły w procesach dowodzenia i kierowania siłami zbrojnymi, ale jest również przykładem zmierzenia się z wyzwaniem, którego celem było zoptymalizowanie tych procesów w siłach morskich, z którymi *de facto* jest związany przez całą swoją aktywność zawodową jak i naukową.

Lektura tej niezwykle zajmującej pozycji naukowej, pozwala nie tylko na zdobycie uniwersalnej wiedzy z obszaru szeroko pojętego zarządzania, ale także umiejętnie kreśli w świadomości czytelnika obraz złożonego procesu jakim jest dowodzenie, a dzięki odczuwalnym niemal na każdej stronie monografii: wiedzy, doświadczeniu oraz pasji autora, nawet najbardziej wysublimowane pojęcia i terminy naukowe ujęte w publikacji stają się łatwo przystępne dla każdego czytelnika.

Tym samym, jeszcze raz serdecznie zachęcam do sięgnięcia po „Środowisko bezpieczeństwa XXI wieku. Wyzwania dla sił morskich” stanowiące dzieło Bartłomieja Pączka.

prof. dr hab. Andrzej MAKOWSKI

Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego

Bartłomiej Pączek

**ŚRODOWISKO BEZPIECZEŃSTWA XXI WIEKU
WYZWANIA DLA SIŁ MORSKICH**

Gdynia 2018

Z wydawniczej półki polecam:

Szanowni Państwo, Drodzy Czytelnicy,

pragnę zachęcić Państwa do lektury trzeciej części publikacji pt.: „Funkcje bezpieczeństwa” pozostając w głębokim przekonaniu, że podobnie jak dwie poprzednie części spotka się ona z życzliwym przyjęciem. Opracowana pod redakcją naukową Jacka Fabisiaka, Hanny Sommer, Tomasza Kosteckiego i Grzegorza Zakrzewskiego i wydana nakładem Oficyny Wydawniczej Politechniki Rzeszowskiej publikacja jest rezultatem spotkania poglądów, spostrzeżeń i wniosków naukowców i praktyków zajmujących się problematyką bezpieczeństwa. Redaktorom udało się zachęcić do współpracy naukowców zatrudnionych w 7 ośrodkach naukowych i eksplorujących naukowo różne aspekty bezpieczeństwa. Takie podejście redaktorów pozwoliło na stworzenie monografii składającej się z 6. rozdziałów stanowiących różne spojrzenia na problemy bezpieczeństwa, które ze względu na swój naukowy charakter ujęte zostały w dwóch, osobno zatytułowanych częściach.

Autorzy rozdziałów przedstawiają bezpieczeństwo przez pryzmat prowadzonych badań oraz rozważań naukowych. Postrzegając bezpieczeństwo jako funkcję wielu zmiennych, które determinują nie tylko jego stan, ale również poziom, można doszukać się w monografii czynników, które kształtują bezpieczeństwo i wpływają na utrzymanie go na pożądanym, akceptowalnym poziomie. Różnorodność środowisk naukowych, z których wywodzą się współtwórcy niniejszej monografii pozwala również przybliżyć czytelnikom obszar zainteresowań autorów poszczególnych publikacji, jak również dostrzec ich ambicje oraz indywidualny sposób postrzegania bezpieczeństwa.

Część pierwsza publikacji pt.: „Przemiany społeczno-kulturowe wobec współczesnych wyzwań bezpieczeństwa” podzielona została na trzy rozdziały.

Autorami pierwszego rozdziału zatytułowanego: „Bezpieczeństwo systemów prakseologicznych jako cybernetyczna miara poziomu entropii” są: Krzysztof Ficoń, Wojciech Sokołowski i Marcin Zięcina. Twórcy przedstawiają autorską próbę wykorzystania cybernetycznej entropii informacyjnej do reinterpretacji kategorii bezpieczeństwa w odniesieniu do prakseologicznych systemów działania. Autorzy przedstawili istotę i mechanizm funkcjonowania systemów cybernetycznych względnie odosobnionych, a także pojęcie ich entropii informacyjnej. Zasadniczą tezę badawczą jest stwierdzenie o rzeczywistej przydatności pojęcia entropii do analizowania informacyjnych aspektów bezpieczeństwa, którą aplikacyjnie odniesiono do bezpieczeństwa społecznych systemów złożonych. We wnioskach autorzy podkreślają, że ogromny wpływ na społeczne poczucie bezpieczeństwa, a także na jego kreację i utrzymanie ma stopień uporządkowania i kultura organizacyjna danego systemu działania. Systemy dobrze zorganizowane i uporządkowane według czytelnych reguł opartych na zdeterminowanych strukturach i pre-

czyjnych kanonach formalno-prawnych, gwarantują z reguły wysoki poziom bezpieczeństwa i sprawne nim zarządzanie, także w różnych sytuacjach krytycznych (kryzysowych)

Ruchy separatystyczne w kulturze bezpieczeństwa europejskiego to tytuł kolejnego rozdziału, którego autorem jest Zbigniew Witaszek. Autor na przykładzie Katalonii podejmuje tematykę ruchów separatystycznych w aspekcie bezpieczeństwa Europy na przełomie XX i XXI wieku. Autor podkreśla, że podłożem organizowania się nawet najmniejszych podmiotów państwowych od zawsze były: niezgodność różnic etnicznych, kulturowych, językowych, dominacji politycznych, ekonomicznych, militarnych czy też zawieranie umów i paktów. Autor próbuje odpowiedzieć na pytanie „Jak odróżnić prawo narodu do samostanowienia od nieuprawnionej secesji?” wskazując przy tym, na wyzwania dla procesów środowiska bezpieczeństwa. We wnioskach autor mocno akcentuje, że separatyzm i fragmentaryzacja państw to istotne zagrożenia dla przyszłości UE, które mogą obciążać konstrukcję Europy. Małe państwa mogą okazać się nieefektywne, a nawet bliskie destrukcji. Od strategii państw-decydentów zależy, czy separatyzm będzie zagrożeniem, czy tylko wyzwaniem do prowadzenia negocjacji.

W rozdziale trzecim Joanna Leska-Ślęzak i Jarosław Ślęzak, przedstawiają współczesną problematykę bezpieczeństwa społecznego migrantów w Polsce. Autorzy podjęli próbę opisanie wpływu europejskiego kryzysu migracyjnego i obecny kształt polityki migracyjnej Polski. Wskazali przy tym na wprowadzone po 2015 roku uregulowania prawne, które ukierunkowano na imigrantów ze wschodu, głównie z Ukrainy i Białorusi w celu ochrony Polski przed relokacją imigrantów przybyłych do Unii Europejskiej. Autorzy poruszają również problematykę sytuacji migracyjnej w Polsce po zbrojnej agresji Rosji na Ukrainę, wskazując na kwestie prawne związane z zapewnieniem bezpieczeństwa społecznego Ukraińcom w Polsce.

Druga część publikacji pt.: „Bezpieczeństwo społeczne i porządek publiczny w Polsce” również podzielona została na trzy rozdziały.

„Administracja publiczna w Polsce a kultura bezpieczeństwa” to tytuł pierwszego rozdziału tej części publikacji, a jego autorem jest Sławomir Stanisław Dębski. W artykule dokonano wnikliwej analizy w zakresie strategii działań mających na celu zidentyfikowanie płaszczyzny zaburzeń będącej konsekwencją funkcjonujących wad prawnych. Autor wskazuje m.in. na zagrożenia współczesnej cywilizacji, które agregują sytuacje wcześniej nie spotykane, wymuszając na administracji publicznej intensyfikację działań powstrzymujących, jak też przywracających stan pożądaný i oczekiwany. We wnioskach autor przedstawia katalog wyzwań przed jakimi staje administracja publiczna, a które niezbędne są do internalizacji reguł ustrojowych oraz dostosowania reguł administracyjno-prawnych, a także cywilnych i karnych i innych do treści Konstytucji RP.

Hanna Sommer i Grzegorz Zakrzewski to autorzy kolejnego rozdziału zatytułowanego „Bezpieczeństwo zdrowotne – czynniki kształtujące jakość życia”. Autorzy przedstawiają w nim sprawozdanie z szeregu badań jakich podjęli się,

w zakresie zidentyfikowania czynników kształtujących bezpieczeństwo zdrowotne w Polsce oraz określenia ich miary. Wskazali przy tym na uwarunkowania historyczne, rozwój cywilizacyjny oraz regulacje prawne, które przez kolejne dekady kształtowały poziom entropii procesów mających wpływ na stan zdrowia społeczeństwa. Zwieńczeniem prac badawczych, są wartościowe zestawienia statystyczne, które w przystępny, opatrzone komentarzem autorów, sposób przedstawiają kluczowe elementy mające wpływ na zdrowie oraz jakość życia Polaków. We wnioskach autorzy podkreślają, że stan zdrowia mieszkańców naszego kraju pozostaje w zależności od stopnia jego rozwoju ekonomicznego oraz oddziaływania środowiska naturalnego. Zaburzenie stabilności zjawisk naturalnych, jak też celowe destrukcyjne działanie człowieka może prowadzić do zagrożenia bezpieczeństwa zdrowotnego całego społeczeństwa. Dobre zdrowie oraz kwalifikacje i umiejętności warunkują możliwość rozwoju każdego człowieka i w konsekwencji zapewniają warunki bezpieczeństwa ekonomicznego.

Charakterystyka przestępczości wśród ukraińskich uchodźczyń w Polsce w świetle statystyki policyjnej” to tytuł ostatniego rozdziału publikacji, którego autorami są Robert Matysik i Ewelina Reczek. Autorzy wskazują na postawy polskiego społeczeństwa wobec uchodźców wojennych oraz problematykę bezpieczeństwa wewnętrznego Polski. Bazując na statystykach policyjnych przedstawione zostały incydenty przestępcze, których ofiarami lub sprawczyniami były Ukrainki – posiadające w większości przypadków status uchodźcy. Autorzy analizują również kwestię związane z czynnikami, które mogły wpływać na poziom przestępczości, zwracając przy tym uwagę na wpływ fali migracyjnej z Ukrainy na zachowanie polskiego społeczeństwa. We wnioskach autorzy podkreślają, że Ukrainki występowały częściej w charakterze pokrzywdzonych niż sprawczyń przestępstw. W przypadku większości czynów karalnych liczba pokrzywdzonych kobiet stanowiła prawie połowę ogólnej liczby poszkodowanych uchodźców. Kobiety stanowiły przeważającą grupę osób pokrzywdzonych takimi czynami jak: rasizm, kradzież energii lub karty, zniszczenie lub ukrycie dokumentu, przywłaszczenie (wypadek mniejszej wagi), oszustwo i oszustwo komputerowe.

W podsumowaniu stwierdzam, że Publikacja zawiera duży zasób wiedzy przydatnej dla badaczy problematyki ogólnie pojętego bezpieczeństwa i z dużym powodzeniem może być wykorzystywana przez studentów zajmujących się problematyką bezpieczeństwa.

Życzę przyjemnej lektury

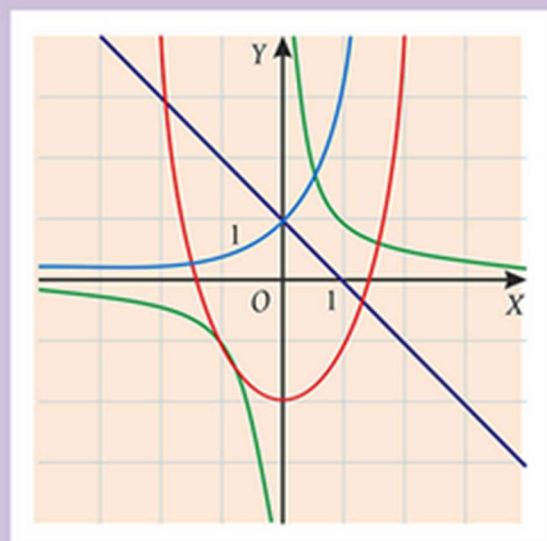
dr hab. Jarosław Michalak prof. AMW

FUNKCJE BEZPIECZEŃSTWA

CZĘŚĆ TRZECIA

Redakcja naukowa

Jacek Fabisiak Hanna Sommer Tomasz Kostecki Grzegorz Zakrzewski

Wydano dla uczczenia 200 rocznicy urodzin Ignacego Łukasiewicza patrona Politechniki Rzeszowskiej i 100-lecia Akademii Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte

**POLITECHNIKA
RZESZOWSKA**
im. IGNACEGO ŁUKASIEWICZA

Rzeszów 2023

Wszelkie prawa autorskie i wydawnicze zastrzeżone. Każda forma powielania oraz przenoszenia na inne nośniki bez pisemnej zgody Wydawcy jest traktowana jako naruszenie praw autorskich, z konsekwencjami przewidzianymi w *Ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych* (Dz.U. z 2018 r., poz. 1191 t.j.). Autor i Wydawca dołożyli wszelkich starań, aby rzetelnie podać źródło zamieszczonych ilustracji oraz dotrzeć do właścicieli i dysponentów praw autorskich. Osoby, których nie udało się ustalić, są proszone o kontakt z Wydawnictwem.

Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej
al. Powstańców Warszawy 12, 35-959 Rzeszów

Ark. wyd. 10,29. Ark. druk. 11,25.
Wydrukowano we wrześniu 2023 r.
Drukarnia Oficyny Wydawniczej,
al. Powstańców Warszawy 12, 35-959 Rzeszów
Zam. nr 51/23

DOCUMENT
CREATED
WITH

PDF
COMBINER

PDF Combiner is a free application that you can use to combine multiple PDF documents into one.

Three simple steps are needed to merge several PDF documents. First, we must add files to the program. This can be done using the Add files button or by dragging files to the list via the Drag and Drop mechanism. Then you need to adjust the order of files if list order is not suitable. The last step is joining files. To do this, click button Combine PDFs.

Main features:

secure PDF merging - everything is done on your computer and documents are not sent anywhere

simplicity - you need to follow three steps to merge documents

possibility to rearrange document - change the order of merged documents and page selection

reliability - application is not modifying a content of merged documents.

Visit the homepage to download the application:

www.jankowskimichal.pl/pdf-combiner

To remove this page from your document, please donate a project.